

CATS Centre for Applied
Turkey Studies
NETWORK

CORE
ARAşTIRMA ENSTİTÜSÜ

2025

GENÇLERİN TOLERANS KAPSAYICILILIK VE ÇOĞULCULUK SINIRLARI

STIFTUNG
MERCATOR

Federal Foreign Office

GENÇLERİN TOLERANS KAPSAYICILILIK VE ÇOĞULCULUK SINIRLARI

2025

Araştırma Ekibi

*Çağlar Avcı, Esra Atalay Tuna ,
Mesut Yeğen, Özge Genç Çakar,
Pınar Gürer, Ulaş Tol*

CATS Centre for Applied
Turkey Studies
NETWORK

**STIFTUNG
MERCATOR**

Federal Foreign Office

The Centre for Applied Turkey Studies (CATS) at the Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) in Berlin is funded by Stiftung Mercator and the Federal Foreign Office. CATS is the curator of the CATS Network, an international network of think tanks and research institutions working on Turkey. 'Understanding the Youth in Turkey: Democracy and Political Values' is a project of CATS Network.

1.	GİRİŞ.....	6
2.	YÖNTEM.....	17
	Grafik 01. Cinsiyet	18
	Grafik 02. Yaş Grubu	18
	Grafik 03. Medeni Durum.....	18
	Grafik 04. Anadil.....	18
3.	GÜNDELİK YAŞAM.....	20
	Grafik 05. İçki Kullanımı	20
	Grafik 06. Sigara Kullanımı.....	20
	Grafik 07. Yaşam Düzeni.....	21
	Grafik 08. İngilizce.....	21
	Grafik 09. "İmkânım olursa Türkiye dışında yaşamak isterim"	21
	Grafik 10. Yurtdışı deneyimi.....	22
	Grafik 11. "Nasıl bir ülkede yaşamak isterdiniz?"	23
	Grafik 12. "Gelecekte sizin için hangisi en önemli?"	23
	Grafik 13. Gündelik Duygu Durumları.....	24
4.	SİYASET VE KİMLİK.....	28
	Grafik 14. İdeoloji.....	28
	Grafik 15. İnanç.....	29
	Grafik 16. Kimlikler	30
	Grafik 17. 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimleri 2. Tur oyları.....	31
	Grafik 18. Siyasi Liderlerin İtibarı.....	36
5.	SİYASETLE İLİŞKİ VE KATILIM.....	40
	Grafik 19. Siyasi konularda özgüven.....	40
	Grafik 20. Siyasete ilgi.....	41
	Grafik 21. Siyaseti takip	41
	Grafik 22. Ülke sorunlarıyla ilgili genel tavır.....	42
	Grafik 23. Protesto katılımı.....	43
	Grafik 24. Kurumlara güven.....	44
6.	AB ALGISI.....	47
	Grafik 25. Avrupa Birliği referandumu.....	47
	Grafik 26. Avrupa Birliği'nin eşleştirildiği kavramlar	48
	Grafik 27. Şu ülkelerde yaşamak ister misiniz?	51
	Grafik 28. Avrupa Birliği hakkında ne kadar bilgilisiniz?	52
	Grafik 29. Gözünüzdeki itibarı 10 üzerinden kaç?	53
7.	DEMOKRASİ ALGISI	63
	Grafik 30. "Demokrasi iyidir; çünkü..."	63
	Grafik 31. Demokrasiye verilen önem.....	64
	Grafik 32. Türkiye'nin Demokrasi Karnesi.....	65
	Grafik 33. Demokrasi önceliği.....	66
	Grafik 34. Demokrasi yaklaşımları	66
	Grafik 35. "Türkiye'de gelir dağılımı ne kadar adil?"	67
	Grafik 36. "Büyük işyerlerinin ve sanayi kuruluşlarının mülkiyeti..."	67
	Grafik 37. "Yurttaşların geçimleriyle ilgili..." sorumluluk	68
	Grafik 38. Düşünce ve İfade Özgürlüğü.....	68
8.	HASSAS SORUNLAR, HOŞGÖRÜ VE ÇOĞULCULUK.....	76
	Grafik 39. "Çevre sorunları hakkında ne kadar endişelisiniz?"	77

Grafik 40.	“Türkiye’nin ekonomik kalkınması için koruma altındaki doğa alanlarını azaltmaya ne kadar razı olursunuz?”	77
Grafik 41.	Çevre sorunlarıyla ilgili değerlendirmeler	78
Grafik 42.	Suriye politikası	79
Grafik 43.	“Suriyeliler bizim insanımıza ne kadar benziyor?”	80
Grafik 44.	“Sizce Türkiye’de toplum Suriyelilere genel olarak nasıl davrandı?”	80
Grafik 45.	Suriye, Rusya, İsrail’le ilgili söylemler	83
Grafik 46.	“Sizce hangi taraf daha suçludur?”	84
Grafik 47.	“Türkiye’de bir Kürt sorunu / Kürt meselesi olduğunu düşünüyor musunuz?”	87
Grafik 48.	Yeni çözüm sürecine onay	87
Grafik 49.	Anadilde Eğitim	88
Grafik 50.	Haklar	91
Grafik 51.	Milliyetçilik tutumları	93
Grafik 52.	Dindar Algısı	96
Grafik 53.	Toplumsal cinsiyet eşitliği algısı	97
Grafik 54.	Hukuki Konulara Dair Görüşler	97
9.	ÇOĞULCULUK ENDEKSİ	109
Grafik 55.	Çoğulculuk endeksi	109
10.	DEĞERLENDİRME	114
11.	POLİTİKA NOTLARI	118

01

GİRİŞ

1. GİRİŞ

Türkiye’de siyasi ve ekonomik krizlerin bir arada sahne aldığı dönemde, genç neslin siyasi sisteme, demokrasiye, devlete ve temel değerlere yönelik bakış açısını anlamak hem gençlik politikaları açısından hem de ülke geleceği açısından önem arz ediyor.

Bu kapsamlı araştırma raporu, **"Türkiye'deki Gençliği Anlamak: Demokrasi ve Siyasi Değerler"** başlığı altında, 18-30 yaş gençler arasında gerçekleştirilen saha çalışmasının bulgularına dayanıyor. Gençlerin siyasetle ilişkileri, demokrasi yaklaşımları, Avrupa Birliği ve Batı algıları, çoğulculuk tutumları gibi konuları ele alıyor.

Çalışmanın çıkışı, son on yılda milliyetçilik ve içe kapanmacılığın güçlendiği, göç karşıtlığındaki artış ve güvenlikçi söylemin yaygınlaşması gibi gelişmelerin etkisiyle genç kuşakların demokrasi algısı ve çoğulculukla kurduğu ilişkiyi dönüştürdüğü gözlemine dayanıyor. Bu bağlamda çalışma, gençlerin siyasetten uzaklaşması, güvensizlik ve etkisizlik duygularının yükselmesi gibi eğilimleri gözetererek, hem Türkiye’nin iç siyaseti hem de Batı/AB’le ilişkiler bağlamında nerede durduğunu nesnel bir çerçevede incelemeye çalışıyor.

Temel araştırma sorusu şuydu: **Türkiye’deki gençlerin toplumsal meselelere ilişkin değer ve tutumları nelerdir; bu tutumları siyasal/ideolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel değişkenlere göre nasıl farklılaşır?** Bu çerçevede şu alt sorulara odaklanıldı: (i) Gençlerin çoğulcu demokrasi ve demokratik değerlere ilişkin farkındalık ve tutumları; (ii) insan hakları, çeşitliliğe saygı, çevre, toplumsal cinsiyet, nefret söylemiyle mücadele ve göçmenler gibi alanlara bakış ve bu bakışın kaynakları; (iii) milliyetçi, muhafazakâr ve otoriter anlatıların etkisi; (iv) Batı ve Avrupa Birliği’nin gençlerin değer oluşumundaki yeri.

Raporu ve benzer metinleri değerlendirirken gençler adını verdiğimiz kategorinin homojen bir kategori olmadığını ve hacimli bir nüfusu olduğunu hatırlatmakta fayda var. En başta, öğrenci, çalışan ya da iki temel alanın (eğitim ve çalışma yaşamı) da dışında kalan NEET (Ne Eğitimde Ne İstihdamda olanlar) gençlerin ayrı kesimleri oluşturduğunu, ihtiyaçlarının ve sorun alanlarının farklılaştığını belirtmek gerekiyor. Buna etnik, dini ve dünya görüşüyle ilgili kimlik farklılıkları eklendiğinde gençler diye yekpare bir kategoriden bahsetmenin zorlukları olduğu bir gerçek. Bu yüzden gençler üzerine yapılan ve bu raporda bizim de kaçınılmaz olarak tekrar ettiğimiz genelleştirici analizler hiçbir zaman gençlerin tamamı için geçerli değil. Genel tespitlerin hâkim eğilimler üzerine olduğunu ya da kırılımlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini gözetererek verileri okumak gerekiyor.

Araştırma sonuçlarından önce gençlerle ilgili makro verileri gözden geçirmekte fayda var. Öncelikle nüfusa bakacak olursak Türkiye'nin artık demografik dönüşümünü tamamlama eğrisine girdiği söylenebilir. Üç çocuk çağrılarının aksine doğurganlık ortalaması 1.5'un da altına düştü. Bunun paralelinde yaşlı oranları da yükseliyor. Hatta artık Türkiye yaşlı ülke tanımına uyuyor. Tüm bunlara rağmen genç nüfus hala oldukça fazla. Hangi yaş grubuna genç dendiği farklılaşabiliyor. TÜİK istatistiklerinde 15-24 yaş aralığını baz alıyor. Bazı uluslararası otoriteler de benzer yaş aralığını tercih ediyor. Öte yandan gençlik sınırını 30 yaşına (hatta sosyolojik açıdan bakıldığında 35 yaşına) kadar çıkarma eğilimi de yaygın. Diğer bir husus da 15-18 yaş arası grubun daha ziyade çocuk olarak değerlendirilmesi. Dolayısıyla kimin genç sayıldığı konusunda bir muğlaklık var. Üstelik yaştan sosyolojik anlamları da var. Örneğin siyasette genç olmalarının altı çizilen pek çok lider 50 yaş üzerinde. Ya da birçok spor dalında 30 üstü yaşlara yaşlı sıfatı yakıştırılabilir.

Resmi tanımları dikkate alacak olursak Türkiye'nin genç nüfus oranı (15-24), 2024 itibarıyla %14.9'la (12.8 Milyon) AB-27 ortalaması olan %10.7'nin belirgin üzerinde. Farklı kıstaslar bakacak olursak, **18-29 yaş arası 15.427 milyon, 15-29 arası 19.318 Milyon genç var.**

Genç işsizlik oranı (15-24) Türkiye'de 2024 yılında %16.3'tü. AB'de 2024 yılı genç işsizlik oranı %14.9. NEET göstergesi Türkiye'de yapısal bir zayıflığa işaret ediyor: 2024'te 15-29 yaş NEET oranı %25.9'la AB-27 ortalaması olan %11.1'in iki katından fazla. Ek olarak kadınlarda durum daha da dikkat çekici: %30.1. Küresel bağlamda ILO 2023 için 15-24 yaş NEET oranını %20.4 olarak bildiriyor.

25-34 yaş grubunda en az lise mezunu olmayanların oranı Türkiye'de 2023'te %30; OECD ortalaması 2024'te %13. OECD'nin yeni yayınlarında Türkiye'nin 2019-2024 arasında bu oranı %41'den %28 civarına düşürdüğü vurgulanıyor.

AB'de gençlerin ebeveyn evinden ayrılma yaşı 2024 itibarıyla ortalama 26.2. Barınma maliyetleri ve geçiş dönemlerinin uzaması gençlerin bağımsızlaşmasını geciktiriyor. Türkiye'de de evlenmedikçe gençlerin çalışmaya başlasalar dahi, aileleriyle birlikte yaşamaya devam ettikleri biliniyor. Sadece başka bir şehirde çalışmaya başlama ya da öğrencilik aileden bağımsız bir yaşama imkân veriyor.

Bu yapısal engeller, gençlerin kaynaklara erişiminden sınıf içi etkileşimlerine kadar birçok alanda yaşam doyumlarını olumsuz etkiliyor ve faturayı başka kesimlere kesmeyi kolaylaştırıyor.

Özet Göstergeler

Gösterge	Türkiye	AB / OECD
Genç nüfus payı (15-24, 2024)	%14.9	%10.7
NEET (15-29, 2024) [*]	%25.9	%11.1
NEET (15-24, 2024, cinsiyet) [**]	Erkek %16.2 Kadın %30.1	Kadın %12.1 Erkek %10.0 (AB-27)
Genç işsizlik (15-24, 2024)	%16.3	%14.9
Ebeveyn evinden ayrılma yaşı (2024)	—	26.2
25-34 alt lise oranı [***]	%30 (2023) ~%28 (2024 eğilimi)	OECD ort. %13 (2024)

[*] NEET yaş grupları ülkelere ve kurumlara göre değişebilir. Türkiye-AB kıyaslaması 15-29 yaş üzerinden verilmiştir. [**] Türkiye cinsiyet kırılımı 15-24; AB-27 cinsiyet kırılımı 15-29 yaş içindir. [***] Türkiye 2023 değeri OECD 'Education at a Glance 2024' ülke notlarından; 2024 için OECD yeni notlarında ~%28'e gerileme eğilimi belirtilmektedir.¹

Makro veriler dışında hatırdta tutulmasında fayda olan bir başka husus da demokrasi ve çoğulculuk açısından tartışmanın sadece Türkiye'yle sınırlı olmadığı. Batı ülkelerinde de uzun süredir demokrasi ve çoğulculuğun karşılaştığı zorluklar konu ediliyor. Çoğulcu demokrasinin vaadi farklılıklarla barış içinde bir arada yaşam olmuştur. Ancak bunun pek de kolay olmadığı tecrübe edildi.

Demokrasinin çoğunluğun tahakkümü olma niteliğine bir yanıt olarak çoğulcu demokrasi yaklaşımlarının temel vaadi, toplumdaki tüm farklı grupların eşit haklara sahip olarak bir arada yaşayabilmesi oldu. Ancak bu vaadin kâğıt üzerinde kalmayıp günlük hayatta karşılık bulması, birçok karmaşık koşula bağlı. Farklılıkların bir arada yaşayabilmesi; hak ve eşitlik gibi temel ilkelerin ne kadar güçlü savunulduğuna, farklı gruplar arasındaki temasın eşit bir statüde gerçekleşip gerçekleşmediğine ve aidiyet duygusunun nasıl şekillendiğine (örneğin, yurttaşlığın dışlayıcı bir yüceltmeye mi yoksa güvenli bir topluluk bağına mı dayandığına) göre değişiyor.

Günümüzde çoğulcu demokrasi vaadi, özellikle iki güçlü akımın baskısı altında: **Siyasi popülizm ve kimlik temelli kutuplaşma**. Bu ikisi, özellikle gençlerin farklılıklara yönelik kapsayıcı tutumlarını istikrarsız hale getiriyor. Sosyal medyanın hızlandırdığı kimlik siyaseti, dezenformasyon ve yaygın adaletsizliğe uğrama duygusu, gençlerin tolerans eşiğini aşağı çekiyor. Tolerans, kabullenme, tanıma ve idare etme birbirine karışabiliyor.

¹ TÜİK – İstatistiklerle Gençlik, 2024 (Bülten No: 54077)

- TÜİK – İşgücü İstatistikleri, 2024 (Yıllık)

- Eurostat – Statistics on young people neither in employment nor in education or training (NEET)

- Eurostat – Population by age group (15-24), 2024

- Eurostat – Unemployment statistics (youth 15-24), 2024

- Eurostat – Young people – housing conditions / Age of leaving the parental home, 2024

- OECD – Education at a Glance 2024/2025, Türkiye ülke notları

- ILO – Global Employment Trends for Youth 2024 (NEET oranı)

Oysa kapsayıcılık, toplumsal barış için kritik bir öneme sahip. Eğitim ve kamu politikaları; eşitliği, kültürel çoğulculuğu ve herkes için güvenli bir kamusal alanı aynı anda hedeflediğinde, ortaya çıkan sonuç yalnızca farklılıklara "katlanmak" veya onları "idare etmek" olmamalı.

Mouffe ve *Dahl* gibi alanın önemli isimlerine referansla konuşacak olursak çoğulcu demokrasilerin, iki temel çıpası olduğu söylenebilir: **meşru muhalefet ve/veya rekabet** (contestation) ve **katılım/kapsayıcılık** (inclusiveness). Yani demokrasi, hem farklı seslerin özgürce yarışmasına izin vermeli hem de bu yarışa katılımı toplumun geneline yayabilmeli.

Bu durum, sadece farklı grupların bir arada "bulunmasından" daha fazlasını ifade ediyor. Kapsayıcı tutumlarının kalıcı hale gelmesi için; meşru muhalefetin varlığı, bireylerin birden fazla kimliği (çoğul özdeşlikler) rahatça taşıyabilmesi ve hak temelli düşünme biçiminin yaygınlaşması gerekiyor. Bu durumda yeni bir soru masaya geliyor: **Toleranstan ne anlamalıyız: "Katlanmak" mı, "Saygı Duymak" mı?**

Gasser'e göre çoğulculuğun tek başına var olması yeterli değil; onu ayakta tutan toleransın niteliği. "Tolere etmek" ile "kabul görmek" arasında elzem bir fark var. Özellikle azınlık gruplara mensup gençler, varlıklarının "koşullu" ve "üstenci" bir tavırla (yani sadece tolere edilerek) sınırlandığını hissettiklerinde, özsaygı ve aidiyet duyguları tehdit altına giriyor, bu da psikolojik iyi oluş hallerini zayıflatıyor (Cvetkovska vd.). Araştırmalar, kabul görmenin en olumlu, ayrımcılığın en olumsuz etkiyi yarattığını bir düzlemde, katlanmaya/idare etmeye dayalı toleransın bu ikisi arasında kalsa da uzun vadede olumsuz sonuçlara daha yakın durduğunu gösteriyor. Bu çalışmanın bulguları da gençlerin çoğulculuk karnesinin zayıf olduğuna işaret ediyor. Dışlayıcı tutum, gençlerin azınlık grupların özsaygı ve aidiyetini zedeleyen "üstenci bir tavırla" sınırlı, sadece "katlanmaya dayalı" bir tolerans biçimine yakın olduğuna işaret ediyor.

Gençlerin kapsayıcı tutumlarını zayıflatan ve dışlayıcılığı tetikleyen temel dinamikler genellikle üç katmanla ilişkilendiriliyor:

1. **Siyasi söylem ve popülizm:** Popülizmi, toplumu "ahlaken saf halk" ve "yozlaşmış elitler" olarak iki homojen kampa ayıran, *oldukça dar kapsamlı* bir ideoloji (Mudde & Rovira Kaltwasser) veya siyasal alanı "biz" (halk) ve "onlar" (elit/düzen) karşıtlığı üzerinden kuran bir *söylem* (Laclau) olarak tanımlamak mümkün. Bugün hegemonik olan popülist söylemler toplumsal çoğulculuğu bir "sapma" olarak görür ve kendinden olmayanların (muhalefetin) meşruiyetini sorgular. Kaçınılmaz olarak çoğulculuk karşıtı bir çizgiye kayan bu söylem, gençlerin zihnindeki "biz ve onlar" ayrımını ahlaki bir zemine oturtarak keskinleştirir.
2. **Kimlik tehdidi ve kutuplaşma:** Gençler, algıladıkları dışlanmalar ve yüzleştikleri kaygılar karşısında "kimlik tehdidi" hissederler. Buna verdikleri doğal tepkilerden biri, tepkisel kimlik ya da negatif kimliklenme geliştirmektir. Yani, dışlanmaya ya da varoluşsal tehlikelere gönderme yapan kaygılara tepki olarak kendi etnik veya dini kimliklerine daha sıkı sarılır, içe kapanır ve karşıtlığa dayalı bir kimlik inşa eder. Bu durum, diğer gruplara karşı mesafeyi artırır ve kapsayıcılığı zayıflatır.
3. **Yapısal süreçler:** Sosyal dışlanma yalnızca bireysel önyargılardan kaynaklanmaz. Genel yapısal sorunlar, ekonomik sorunlar ve sosyal destek mekanizmalarının zayıflığı gibi yapısal süreçler de dışlanmayı besler (Redmond vd.). Bu yapısal engeller, gençlerin kaynaklara erişiminden sınıf içi etkileşimlerine kadar birçok alanda yaşam doyumlarını olumsuz etkiler ve faturayı başka kesimlere kesmeyi kolaylaştırır.

Roberto Stefan Foa ve *Yascha Mounk* 2016-2017 yıllarında yayınladıkları makalelerinde (ve sonraki yıllarda da güncellemeye devam ettikleri) analizlerinde Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) gibi uzun soluklu veri setlerini kullanarak şu bulguları ortaya koydular:

1. **Demokrasiye verilen önem düşüyor:** Genç kuşaklar (Milenyaller ve Z kuşağı), önceki kuşaklara (X kuşağı, Baby Boomers) kıyasla "demokratik bir ülkede yaşamının" elzem (essential) olduğunu söyleme konusunda belirgin şekilde daha isteksizler.
2. **Otoriter alternatiflere açıklık artıyor:** Gençlerin, "seçimlerle ve meclisle uğraşmak zorunda olmayan güçlü bir lider" veya "ordunun yönetimi" gibi otoriter alternatifleri "iyi" veya "oldukça iyi" bir yönetim biçimi olarak görme oranları, ebeveynlerine ve önceki kuşaklara göre daha yüksek.
3. **Siyasi Kurumlara Güven Çöküşü:** Gençlerin parlamentolara, siyasi partilere ve seçimlerin adilliğine olan güveni tarihsel olarak en düşük seviyelerde.

Foa ve *Mounk*'a göre bu durum, basit bir "gençlik eleştirisi" değil, demokrasilerin istikrarını sağlayan temel normların aşıldığı bir **"demokratik çözülme"nin (democratic deconsolidation)** işareti.

Bu teze itirazları olan (örneğin *Pippa Norris* gibi) diğer siyaset bilimciler ise *Foa* ve *Mounk*'un verileri eksik yorumladığını savunuyor. Onlara göre:

1. **Sorun demokrasinin "ideali" değil, "pratiği":** Gençler demokrasinin *fikrini* (konuşma özgürlüğü, eşitlik, haklar) zayıf bulmuyor. Zayıf buldukları şey, mevcut demokrasilerin *performansı* (artan ekonomik eşitsizlik, siyasi yozlaşma, iklim krizi gibi sorunları çözememe).
2. **"Demokrasiden soğuma" (Disaffection) değil, "memnuniyetsizlik" (Dissatisfaction):** Yani gençler "demokrasi kötü" demiyorlar; "bizim demokrasimiz kötü çalışıyor" diyorlar.
3. **"Eleştirel Vatandaşlar" (Critical Citizens):** Gençler, siyasetten çekilmek yerine, geleneksel olmayan (ve daha çoğulcu) yollarla siyasete katılıyorlar: Sokak protestoları (Fridays for Future, Black Lives Matter), sosyal medya aktivizmi, imza kampanyaları vb. Bu, aslında demokrasinin ölümü değil, dönüşümü olarak da görülebilir.

Bu tartışmaları destekleyen ampirik veriler ve olgular da mevcut:

- **Derin memnuniyetsizlik doğrulanıyor:** *Foa*'nın da içinde bulunduğu Cambridge Üniversitesi Bennett Enstitüsü'nün 2024 tarihli son raporları da dahil olmak üzere hemen her araştırma, Batı demokrasilerindeki gençlerin demokrasinin *işleyişinden* (özellikle ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'da) **tarihsel olarak en memnuniyetsiz** grup olduğunu doğruluyor.
- **Çoğulculuk savunucuları güç kaybediyor (Aşırı sağa kayış):** Demokrasinin performansından duyulan bu memnuniyetsizlik, gençlerin bir kısmını doğrudan anti-plüralist (çoğulculuk karşıtı) ve popülist aşırı sağ partilere yöneltiyor.
 - Avrupa'daki son seçimlerde (Hollanda, Fransa, Almanya, İtalya) aşırı sağ partilerin gençlerden (özellikle genç erkeklerden) aldıkları destekte belirgin bir artış gözlemleniyor.
 - Bu partiler, çoğulculuğu bir tehdit olarak sunan bir söylem kullanıyorlar.

Özetle, gençlerin Batı'daki mevcut demokratik modellere olan inancı sarsılmış durumda. Bu, bazı gençler için daha fazla aktivizm ve daha "doğrudan" demokrasi talebi anlamına gelirken (iyimser görüş), kayda değer bir kesim için de ekonomik kaygılar ve kimlik tehdidi algılarıyla birleşerek, çoğulculuğu reddeden popülist ve otoriter çözümlere yönelme riskini (karamsar görüş) beraberinde getiriyor. Bu araştırma bulgularının ortaya koyduğu tablo Batı'daki bu özet fotoğrafla oldukça uyumlu ve bulguları açıklayıcı nitelikte. Türkiye'de gözlenen eğilimler, Batı'daki genç kuşakların yaşadığı demokratik memnuniyetsizlikle aynı sorun alanlarına (güvensizlik, popülizm) temas ediyor; ancak ekonomik kırılganlık ve kurumsal erozyon nedeniyle daha yoğun bir güven kaybı üretiyor, otoriter alternatiflere açıklık artırıyor.

Raporu okumayı kolaylaştırması açısından araştırma sonuçlarından süzdüğümüz temel bazı sonuçları baştan paylaşmak istiyoruz. Bulgularımız, gençlerin çoğulculuğa dair ilkesel onayı ile pratikteki sınırlayıcı tutumları arasındaki ikili yapıyı ortaya koyan kırılgan bir çoğulculuk eğiliminde olduğunu gösteriyor.

“İmkan sıkışması.”

01

Gençler, uzun eğitim süreçleri, düşük gelirler ve yüksek konut maliyetleriyle yetişkinliğe geçişin gecikmesi ve siyasal kutuplaşma ve ekonomik kırılganlık gibi nedenlerle geleceğe dair “kapıların kapandığı” hissine sürükleniyor. Eğitim ve çalışma yaşamına geri dönüşünün düştüğü, fırsatların daraldığı bir toplumsal bağlamda ‘imkân sıkışması’ yaşıyor.

Aile evinden ayrılmak, önyargıları azaltıyor.

02

Gençlerin çok büyük bir kısmı aileleriyle yaşıyor. Bu durum, gençlerin bağımsız yaşam deneyimini geciktiriyor, bireysel özgürlük arayışlarını sınırlıyor, aileye bağımlılığı artırıyor. Ailesinden ayrı (tek başına, arkadaşıyla veya yurttta) yaşayan gençlerin, ailesiyle yaşayanlara kıyasla farklı kimlik gruplarıyla evliliğe ve bir arada yaşamaya belirgin şekilde daha açık olduğu görülüyor.

Değerler setinin çekirdeği, katı ilkeler değil, durumsal pragmatizm.

03

Gençlerin değerler dünyası, değiştirilemez ve katı ideolojik ilkelere değil, koşullara ve somut fayda-maliyet analizine dayalı bir pragmatizm üzerine kurulu. Bu durum, “ilkesel olarak evet, ama pratikte...” şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşımla kendini gösteriyor.

Siyasal yorulma ve psikolojik kaçış: apolitizm değil, güvensizlik

04

Gençlerin siyasete mesafesi bir ilgisizlikten değil, mevcut siyaset yapma biçimlerine yönelik derin bir güvensizlik, yorgunluk ve bireysel çabanın sonuç getirmeyeceğine dair yaygın inançtan kaynaklanıyor. Bu durum, aktif katılımdan ziyade gündemi bilinçli olarak takip etmeme gibi bir “psikolojik kaçışa” yol açıyor. Siyasete güvensizlik halinin bir anda değil, yıllar içinde tortu tortu birikerek oluştuğunu, gençlerin siyasal kurumlara yönelik bir ‘güven çökeltisi’ yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Siyasal kimlik eksen değiştiriyor.

05

Gençler, geleneksel sağ-sol ayrımlarından uzaklaşıyor. Sağ-sol ayrımı, iktidarı ya da muhalefeti destekleme davranışına sıkışmış durumda. Ek olarak kendini bu eksende tanımlamayan %31’lik önemli bir kesim bulunuyor. Siyasi pozisyonlar daha çok katı ideolojilerle değil; yaşam tarzı ve adalet, liyakat ve özgürlük gibi evrensel değerler üzerinden belirleniyor.

Sekülerleşen dindarlık: inanç bireysel, siyaset mesafeli.

06

Gençler arasında Allah’a inanç oranı (%81.5) oldukça yüksek. Ancak bu durum, dinin siyasallaşmasına destek anlamına gelmiyor. Gençlerin büyük çoğunluğu, inancın siyasette bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkıyor ve daha bireysel, “seküler” bir dindarlık biçimi geliştiriyor.

07

Milliyetçilik akışkan ve dereceli; aidiyet yüksek, ırkçılık norm dışı.

Bulgular milliyetçiliğin rafine bir blok oluşturmadığını gösteriyor. Yer yer ayrımcılığa varan popülist söylemlerin etkisinde bir milliyetçilik yüksek. Ancak kalıpları ve sınırları belirgin değil, "milliyetçiyim ama asla ırkçı değilim" hâkim çizgi.

08

Güçlü devlet tahayyülü

Gençler bir yandan güçlü, korumacı, sorunlara ve suçlara müdahaleci bir devlet beklentisi içerisinde, diğer yandan aşırı gücü sınırlayacak bir denge arıyor.

09

Lider arayışı ve güvensizlik: "beni kim kurtaracak?"

Gençler mevcut siyasi liderlerin hiçbirine tam olarak güvenmiyor; hiçbir lider 10 üzerinden 5 puanı geçemiyor. Bu temsil krizi, gençleri siyaset dışı, "yetkin" ve "dürüst" olarak gördükleri figürlere yöneltebiliyor. Liderlik arayışı, parti kimliğinden çok "bu kişi dürüst ve yetkin mi?" sorusu üzerinden şekilleniyor.

10

Gençler arasında muhalefet desteği daha yüksek.

Toplunun genelinin aksine gençler arasında muhalefet desteği ağırlıkta. %47 muhalefeti, %36'sı iktidarı destekliyor. Oy davranışıyla ilgili çapraz tablolar üç eksenli bir harita tarif ediyor: (i)'Kültürel korunma duyarlılığı' (dindarlık-milliyetçilik) arttıkça iktidara yöneliş, (ii)'Evrensel değerler' vurgusu arttıkça muhalefete yöneliş, (iii)Protesto havuzunda performans ve güven eksenli tereddütler. Bu çerçevede genç seçmen üzerinde etki alanını şu formülle tarif etmek mümkün: kurallı yönetim + ekonomik fırsat + kültürel aidiyet.

11

Yüksek kaygı, düşük katılım: muhalefetin mobilizasyon paradoksu.

Gelecek ve geçim kaygısı en yüksek olan gençler, aynı zamanda muhalefete en çok destek veren kesimi oluşturuyor. Ancak bu grup, 2023 seçimlerinde sandığa gitmeme ve protesto oy kullanma oranının da en yüksek olduğu grup. Bu "mobilizasyon paradoksu", yüksek kaygının sisteme olan inancı aşındırarak sandığa gitme motivasyonunu da yok ettiğini gösteriyor. Öte yandan benzer bir durum da 2024 yerel seçimlerinde iktidara yakın gençler için geçerli oldu. Gidişattan kaygılanan iktidar yanlısı gençlerin bir kısmı tepkisini oy tercihlerinde bir değişimden ziyade sandığa gitmeyerek gösterdi.

12

AB'ye ikili bakış: "fırsatlar evreni" ve "kültürel tehdit"

Gençlerin AB'ye üyeliğe desteği (%56.6) yüksek. AB, bir yanda seyahat özgürlüğü, refah ve "ülkeye çeki düzen verecek" kurallı bir sistem olarak görülüyor. Diğer yanda ise ayrımcılık ve egemenlik kaygıları gibi nedenlerle bir tehdit olarak algılanıyor.

13

Batı algısı bir "ayna" görevi görüyor: kendi ülkesini eleştirmenin ve idealize etmenin aracı.

Gençler için Batı (özellikle Avrupa), sadece gidilmek istenen coğrafi bir yer değil, aynı zamanda Türkiye'nin mevcut durumunu ölçmek ve eleştirmek için kullanılan bir "ayna" işlevi görüyor. Gençlerin iç siyasette en çok şikâyet ettiği adalet, liyakat ve kurumsallık gibi kavramların eksikliği, Batı'nın bu konularda idealize edilmesiyle daha da belirginleşiyor. Dolayısıyla AB'ye veya Batı'ya yönelik olumlu bakış, sadece oradaki fırsatlara duyulan bir ilgiden değil, aynı zamanda Türkiye'nin "iyi yönetim" standartlarına ulaşmasına yönelik bir arzudan da besleniyor.

14

Gençlerin zihninde "iki batı" var: fırsat olarak AB, tehdit olarak ABD.

Gençlerin Batı algısı tek parça değil; zihinlerinde net bir Avrupa Birliği – ABD ayrımı bulunuyor. AB, kurallı, kurumsal, pragmatik bir "fırsatlar alanı" ve Türkiye'nin sorunlarına çözüm olabilecek bir "model" olarak görülürken; ABD, emperyalist, çıkarıcı, güvenilmez ve özellikle Filistin meselesindeki tutumu nedeniyle ahlaki açıdan ikiyüzlü bir aktör olarak algılanıyor. Bu ayrım, gençlerin Batı'ya yönelik eleştirilerinin ve güvensizliklerinin aslında büyük ölçüde ABD'nin dış politikalarına odaklandığını, Avrupa'yı ise bu eleştirilerden büyük ölçüde ayrı tuttuklarını gösteriyor.

15

Çevre, farklılıkları aşan ortak zemin

Gençler, en kutuplaşmış siyasi konularda ayrışırken, çevre sorunları konusunda neredeyse tam bir mutabakat sergiliyor. Kendi içindeki yaş gruplarına göre de en ortaklaştıkları konu çevre. Ekonomik kalkınma pahasına doğanın feda edilmesine net bir şekilde karşı çıkıyorlar. Çevre kimlik siyasetini aşan, birleştirici bir "nesil değeri" haline gelmiş.

16

LGBTİ+ haklarında sınır: "özel alanda tahammül, kamusal alanda sınırlama"

Gençlerin çoğunluğu, LGBTİ+ bireylerin varoluşunu özel alanda bir sorun olarak görmezken; bu varoluşun kamusal alanda görünür olmasını (yürüyüş, bayrak vb.) "propaganda" veya "toplumsal düzenin bozulması" olarak algılayıp sınırlandırmasını istiyor. Bu, meselenin bir hak ihlalden çok, bir "ahlaki düzen" sorunu olarak kodlandığını gösteriyor.

17

Dış politika artık bir iç siyaset meselesi: göçmen karşıtlığı bir yönetim eleştirisi.

Gençler için dış politika, özellikle Suriyeli sığınmacılar konusu üzerinden, kendi ekonomik geleceklerini ve güvenliklerini doğrudan etkileyen bir iç politika sorununa dönüşmüş durumda. Göçmen karşıtlığı sadece kültürel bir tepki değil, aynı zamanda sınırların kontrol edilemediği ve plansızlık olduğu algısıyla bir "yönetim krizi" eleştirisi.

18

Sosyal Mesafe Hiyerarşisi: "Yerli" Kürt, "Yabancı" Suriyeli

Gençlerin zihninde net bir sosyal mesafe hiyerarşisi var. Kimliklere önyargılar incelendiğinde, uzak halkada Afganlar ve Suriyeliler yer alırken; iç halkada, Kürtler bulunuyor. Bu, Kürtlerin "yabancı" değil, "içeriden/buralı" bir kimlik olarak algılandığını gösteriyor.

19

Kürtlerin “yerli ve milli” görülmeleri ötekileşmelerine engel olmuyor.

Kürtler bu toprakların evladı olarak görülüyor. Ancak Türk gençlerin çoğunluğu arasında başta anadil olmak üzere temel kimlik taleplerine tereddütlü yaklaşıyor, daha ziyade asimile olmaları bekleniyor.

20

Demokrasi talebinin çekirdeği: adalet ve liyakat.

Gençler için demokrasinin en temel ve vazgeçilmez unsurları adalet ve liyakat. Bu iki değer yokluğu, devletin meşruiyetini aşındırıyor. Seçimlerin varlığı ise bu değerlerin yokluğunda sistemin tek meşruiyet kapısı olarak kalıyor.

21

"Evet, ama...": ilkesel uzlaş ve uygulama ayrışması.

Gençler birçok hassas konuda (anadilde eğitim, kadın-erkek eşitliği, çözüm süreci) ilkesel olarak özgürlükçü ve çoğulcu bir duruş sergiliyor. Ancak iş uygulamaya geldiğinde "ulusal güvenlik", "toplumsal düzen" veya "geleneksel roller" gibi kırmızı çizgiler devreye giriyor ve bu ilkesel duruş zayıflıyor.

22

Çoğulculuk karnesi zayıf: gençliğin yarısından fazlası dışlayıcı eğilimde

Çoğulculuk Endeksi'ne göre gençlerin sadece %17'si tam kapsayıcı bir tutuma sahipken, %52'lik bir çoğunluk ise dışlayıcı ve otoriter eğilimler gösteriyor. %32'lik kesim ise bu iki tutum arasında kalıyor. Bu, gençliğin çoğulcu demokrasiye yatkınlığının sınırlı olduğunu gösteriyor. Gençlerin çoğulculuğa dair ilkesel onayı ile pratikteki sınırlayıcı tutumları arasındaki bu ikili yapı, 'kırılgan çoğulculuk' olarak tanımlanabilir.

02

YÖNTEM

2.YÖNTEM

Araştırmada, gençlerin değerler sistemini çok boyutlu analiz etmek için nicel ve nitel bileşenleri bir araya getiren açıklayıcı sıralı **karma yöntem** (explanatory sequential mixed method) benimsendi.

- **Nicel Araştırma:** Türkiye genelini temsil eden geniş bir örneklemle (2401 kişi) yüz yüze anket çalışması yapıldı. Böylece gençlerin siyasi değerlerine ve eğilimlerine ilişkin istatistiksel genellemeler üretildi.
- **Nitel Araştırma (Derinlemesine Görüşmeler):** Gençlerin bu değerleri nasıl gerekçelendirdiğini, kişisel deneyimlerini ve duygusal yüklerini anlamak amacıyla farklı sosyo-ekonomik ve ideolojik çeşitliliği gözeterek odak grup toplantıları (9 grupta 3'er kez ve toplamda 65 katılımcıyla) ve 30 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi.

Bu rapor, söz konusu nicel ve nitel bulguların analiziyle Türkiye gençliğinin mevcut siyasi ve toplumsal ikilemler karşısındaki duruşunu ortaya koymayı hedefliyor.

Nicel bölümde, TÜİK bölge sınıflandırmasına göre seçilen 12 ilde, 18–29 yaş aralığında temsil gücü yüksek bir örneklemle (**n=2.401; %95 güven düzeyi; ±%2 hata payı**) yüz yüze anket uygulandı. Nitel bölümde ise farklı profilleri kapsayacak şekilde 30 derinlemesine görüşme yürütüldü; buna ek olarak 9 farklı gençlik grubuyla (her biri 6–8 katılımcı) üçer oturumluk **Katılımcı Eylem Araştırması (PAR)** gerçekleştirildi. PAR oturumlarında, çoğulcu demokrasi gibi temalarda kısa savunuculuk anlatıları eşliğinde uzman kolaylaştırıcı yönlendirmeleriyle tartışmalar yapıldı; başlangıç ve bitişte aynı ölçeklerle ölçüm yapılarak tutum değişimi izlendi.

Nicel saha, **2025 Mart ayının ilk yarısında** gerçekleştirildi. Nitel saha, Mart ayında yaşanan gelişmeler gündemdeki siyasi tansiyonu artırdığı için durduruldu. **Haziran-Ağustos ayları arasında nitel uygulamalar** da tamamlandı.

Örneklem Yapısı

Grafik 01. Cinsiyet

Araştırmada temsiliyet açısından eşit oranda kadın erkek dağılımı hedeflendi ve bu büyük oranda sağlandı.

Grafik 02. Yaş Grubu

Hedef grubun gençlerden oluşmasının yanı sıra, gençlerin kendi içindeki yaş gruplarının çeşitliliği de gözetildi. Yaş dağılımı, gençlerin farklı yaşam evreleriyle de ilişkili.

18-21 yaşta eğitim ağırlığı öne çıkarken 25 yaş sonrası işgücüne geçiş ve evlilik ya da kendi evini kurma planları belirginleşiyor. Bu çeşitlilik, gençliği tek bir bütün olarak değil; farklı deneyimlere sahip, heterojen bir topluluk olarak analiz etme gereğine işaret ediyor.

Grafik 03. Medeni Durum

Gençler arasında evli oranı %17'de kalıyor; çoğunluk bekar. Bu tablo, evlilik yaşının yükselişiyle uyumlu (Örneğin TÜİK verilerine göre 2024 yılında **ortalama ilk evlenme yaşı**, erkeklerde **28.3 yaş**, kadınlarda **25.8 yaş** olarak gerçekleşti). Uzayan eğitim süreleri, ekonomik sorunlar, barınma güçlüğü ve bağımsız yaşam imkânlarının sınırlılığı evlilik kararlarının ertelenmesine neden oluyor.

Grafik 04. Anadil

Anadili Kürtçe olan gençlerin oranı %23. Türkiye genelini temsil eden araştırmalarda rastladığımız %18-19 bandındaki Kürt oranı gençlerde daha yüksek görünüyor. Bu fark demografik dönüşümün sonucu. Aslında Kürt nüfus arasında da doğurganlık oranları Türk nüfusta olduğu gibi düşme eğiliminde; ancak geçmiş dönemdeki fark, Kürt gençlerin genel genç nüfus içindeki oranının, toplum genelindeki Kürt oranına göre daha yüksek olmasına neden oluyor. Bu yüzden gençlik çalışmalarında "kimlik boyutu" göz ardı edilemeyecek bir unsur olarak çalışmalarımızda yer alıyor.

03

GÜNDELİK YAŞAM

3. GÜNDELİK YAŞAM

Araştırmada gençlerin siyaset ve değerlerle ilgili durumlarını ele alırken, gündelik yaşamla ilgili bazı davranışlarını ve duygu durumlarını da konu ederek, sosyo-kültürel özelliklerine dair de veriler hedefledik. Hem kendi içindeki farklılıkları hem de diğer yaş gruplarıyla fark ve benzerlikleri görmek amacıyla içki ve sigara tüketimi, kiminle yaşadıkları, İngilizce bilgileri, yurt dışında yaşama istekleri, yurt dışına çıkış deneyimleri ve çeşitli duyguları gibi değişkenleri ele aldık. Ele aldığımız birbirinden bağımsız gündelik yaşam verileri gençlerin sosyal, kültürel ve ekonomik deneyimlerinin ortak belirleyicisinin ekonomik daralma olduğunu gösteriyor. Bu daralma hem sosyalleşme maliyetini yükseltiyor hem de bağımsız yaşamı geciktiriyor.

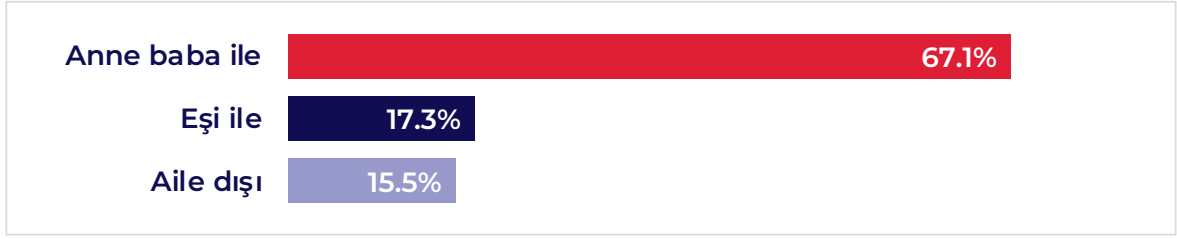
Grafik 05. İçki Kullanımı

Gençler arasında içki tüketimi diğer yaş gruplarıyla karşılaştırdığımızda önemli bir farklılık göstermiyor. Hiç içki içmeyenlerin oranı %54, görüşmelerde aktarıldığı kadarıyla kişi başı tüketim miktarları da yüksek değil. Bu oranlar Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında gençler arasında içki tüketiminin yüksek olmadığına işaret ediyor. Bu durum, aile etkisinin ve dini-kültürel normların gençler üzerinde halen güçlü olduğunu gösteriyor. Derinlemesine görüşmelerden gözlemlediğimiz kadarıyla genellikle dışarıda içki tüketimindeki azalmalar, son yıllarda sosyalleşme maliyetinin yükselmesiyle alakalı olabilir. Bunun yerine açık alanlar, daha az maliyetli kafelerin tercihi öne çıkıyor.

Grafik 06. Sigara Kullanımı

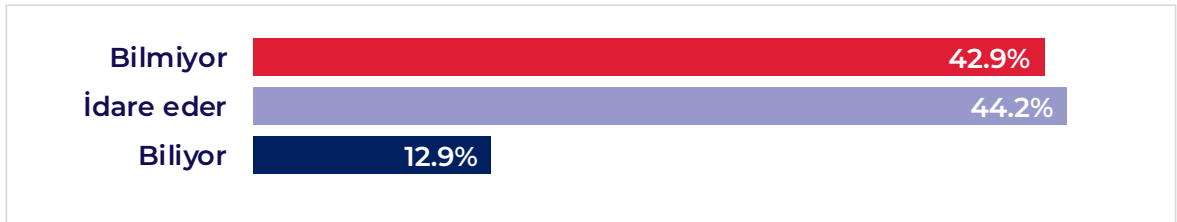
Sigara kullanımında da gençlerin toplum ortalamasının altında kaldığı söylenebilir. Sigaranın sağlık üzerindeki etkisi üzerine hâkim söylemlerin ve son yıllarda yürürlüğe giren politikaların genç kuşaklarda daha fazla etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla belli alışkanlıklarda gençlerin diğer yaş gruplarından önemli bir fark göstermediğini not etmekte fayda var.

Grafik 07. Yaşam Düzeni

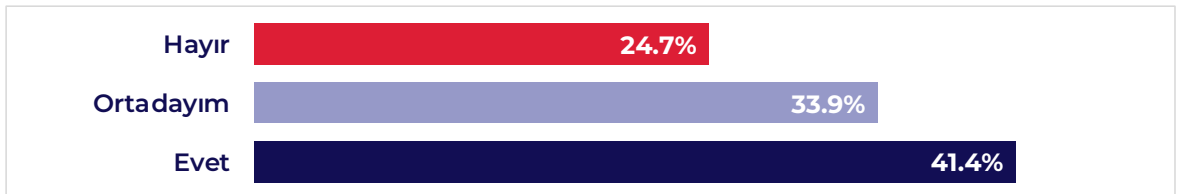
Gençlerin çok büyük bir kısmı aileleriyle yaşıyor; tek başına ya da aile dışında başkalarıyla yaşayanların oranı oldukça düşük. Bu durum hem geleneksel normların hem de ekonomik kriz, yüksek kiralar ve işsizlik gibi yapısal faktörlerin sonucu. Bu durum, gençlerin bağımsız yaşam deneyimini geciktiriyor, bireysel özgürlük arayışlarını sınırlıyor, aileye bağımlılığı artırıyor. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere bu anlamda bir yaşam düzeni, gençlerin birçok yargısında etkili olabiliyor. Aileyle yaşamamanın yaygınlığı, gençlerin farklı kimlik gruplarıyla temasını sınırlıyor ve toplumsal mesafe algısını dolaylı biçimde etkiliyor.

Gençlerin çok büyük kısmı aileleriyle yaşıyor olması geleneksel normlarla ilişkili olduğu gibi ekonomik koşullarla da ilgili. Nitekim gençler çalışma hayatına başlasa dahi, evlenmedikçe aileleriyle yaşamaya devam ediyor.

Grafik 08. İngilizce

İngilizce gençler için kritik bir araç olarak görülüyor, ancak yeterlilik oranı oldukça düşük. Sadece %13 kendini yeterli bulurken, %43 hiç konuşmıyor. Bu tablo, okullardaki eğitimin yetersizliği kadar fırsat eşitsizliklerini de gösteriyor. İngilizceyi iyi bilenler çoğunlukla özel okul, kurs ya da yurtdışı deneyimi olanlardan oluşuyor. Bu nedenle İngilizcenin, gençler arasında aynı zamanda bir 'eşitsizlik dili' haline gelmiş olduğu söylenebilir.

Grafik 09. "İmkânım olursa Türkiye dışında yaşamak isterim"

Yurtdışında yaşama isteği gençler arasında uzun dönemlerdir hep yüksek oldu, bugün de öyle. Bu istek yalnızca Türkiye’den kaçış motivasyonu ile ilgili değil; başka yerler görmek, kendini geliştirmek ve sosyo-ekonomik statü kazanmak gibi gerekçelere dayanıyor.

Öte yandan yurtdışında yaşama isteğinde araştırma ekibinin geçmiş yıllardaki araştırmalarına göre bu eğilimde bir miktar azalma görülüyor. Derinlemesine görüşmelerde “yaşamak isterim” diyenlerin dahi çekince ve tereddütlerinden bahsettiğine tanık olduk. Batı’da ayrımcılığın arttığına dair algının kuvvetli olması yurt dışında yaşama arzusunun şiddetini düşürüyor. Niyet çok yüksek olsa da imkânların sınırlı olması gençlerde hayal kırıklığı riskini artırıyor.

Sonraki bölümlerde göreceğimiz üzere gençler arasında AB/Batı’ya dönük fırsat beklentisi güçlü; fakat göçmenlere yönelik ayrımcılık algısı ve “oraya ait hissetmeme” kaygısı, niyet-eylem arasına fren etkisi yaratıyor. Niyetin hâlâ yüksek olduğu, fakat çekincelerin arttığı görülüyor; bazı gençler “gitsem de kalamam” sarkacını dillendiriyor. Bu duygusal ikilik, taşınmayı ‘kariyer stratejisi’nden öte ‘aidiyet muhasebesi’ne dönüştürüyor.

Grafik 10. Yurtdışı deneyimi

Gençlerin sadece %13.3’ünün yurtdışına çıkmış olması fırsat eşitsizliğinin net bir göstergesi olarak görülebilir. Vize kısıtları, ekonomik engeller ve pasaport maliyetleri gençlerin hareketliliğini kısıtlıyor.

Yurtdışı deneyimi, kişisel gelişim kadar bir sosyal hak ve özgürlük olarak da görülmeli. Ancak bu imkândan yararlanabilen az sayıdaki genç, ‘dünya görmüş’ olmanın avantajını yaşarken, diğerleri bu deneyimden yoksun kalıyor. Bu durum toplumsal eşitsizlikleri derinleştiriyor. Dil bilgisi, pasaport ve vizeye erişim gibi imkânlar, gençlerin yurt dışına çıkma fırsatlarında ciddi bir eşitsizlik oluşturuyor.

Grafik 11. “Nasıl bir ülkede yaşamak isterdiniz?”

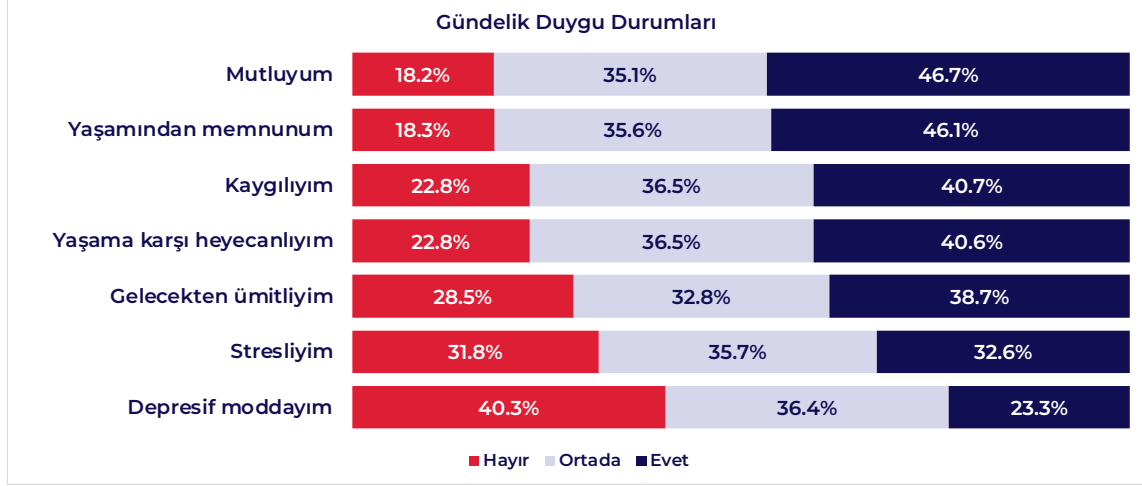
Gençler yaşamak istedikleri ülkeyi tarif ederken en çok **özgürlük, adalet, eşitlik ve refah** gibi değerleri öne çıkarıyor. Bu tablo, gençlerin geleceğe dair hayal ettikleri ülkede birincisi siyasi iklim olarak, ikincisi de ekonomik düzey olarak bir **istikrar** ve **gelişmişlik** aradıklarına işaret ediyor. Ekonomik olarak iyi bir hayatla demokratik bir ülke talebi başa baş gidiyor. Onlar için ideal ülke, bireysel özgürlüklerin güvence altında olduğu, fırsat eşitliğinin sağlandığı ve güvenceli bir yaşam sunan bir ülke.

Gençler, odak grup ve birebir görüşmelerde genç yaşlarına rağmen yorgun bir yaşam deneyimi vurgusu yapıyorlar. Dinlenmeye ve yenilenmeye ihtiyaç duyduklarını dile getiriyorlar. Bunun için kestirme yollardan biri de başka bir ülkede yaşamak olabiliyor.

Grafik 12. “Gelecekte sizin için hangisi en önemli?”

Gençler için geleceğin en önemli değeri, ekonomik güvenceyle birlikte özgürlük. İş bulmak, geçim güvencesi ve yaşam standartları öne çıkarken, aynı zamanda bireysel özgürlük ve eşitlik talepleri de güçlü. Bu tablo, gençlerin hem somut yaşam koşullarına hem de değer temelli beklentilere aynı anda sahip olduklarını ortaya koyuyor. **Demokrasi, refah ve bireysel sağlık ve mutluluk** temel talepleri oluşturuyor.

Grafik 13. Gündelik Duygu Durumları

Gençlerde negatif hisler yoğunlukta; **kaygılılar, gelecekte ümitli değiller**. Yaşam memnuniyetleri düşük olsa da mutluluk düzeyleri aynı ölçüde düşmemiş görünüyor. Bununla birlikte gençlerin %20-30'u yaşama tutunmakta zorlanıyor. Bu kesim ya otoriter popülizme ya da apatiye kayma riski taşıyan bir kesim. Ancak kaygı aynı zamanda bir farkındalık göstergesi; doğru yönlendirildiğinde katılıma dönüştürülebilecek bir politik enerji de barındırıyor.

Gençlerin duygu durumu, mevcut ekonomik ve siyasi ortamın doğrudan bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Yaşam memnuniyetlerinin düşük olması, gelecek kaygısı, sonraki bölümlerde detaylandıracağımız siyasal yorulma ve sosyal izolasyonla yakından ilişkili.

Niteliksel aşamadaki bulgularla desteklemek gerekirse gündelik yaşamda gençlerin hissettiği kaygı ve düşük ümit, liyakat krizinin kişisel gelecek üzerindeki somut etkisinden kaynaklanıyor.

Gençler arasında eğitime emeğin karşılıksız kaldığı bir yatırım olarak bakış yaygınlaşıyor. Hastanede çalışan bir genç kadın, bu sorununu sert bir dille ifade ediyor: **"Okuyorlar okuyorlar, kendilerini kör ediyorlar. Kendilerini mahvediyorlar. Yani bir işe gidiyorlar aldığı para, para değil emeklerinin karşılığı yok emeklerinin karşılığını vermek isterdim..."**.

Son dönemde gündemde tartışmalara neden olan, gençlerin iş beğenmediği iddiasının aslında bir karşılığı olduğu söylenebilir. Ancak bu olgu eğitim uyumsuzluğu (educational mismatch) olarak da tarif edilebilecek, aldıkları eğitimin altında ya da eğitimleriyle ilgisiz işlere mecbur kalmalarıyla ilgili. Sosyal Hizmet mezunu bir genç kadın **"çok fazla kendi alanımda bulamıyorum açıkçası. O yüzden biraz alanım dışı da ne yazık ki bakıyorum.**

Ama alanım dışı da bulamıyorum. Genel olarak herhangi bir iş bulamıyorum" diyerek, eğitilmiş olmanın tek başına iş bulmaya yetmediği, dolayısıyla gelecek kaygısının rasyonel temellerini açıklıyor.

Çalışma yaşamına geçişteki sorunlarla ilgili görüşmelerde üç örüntü öne çıkıyor:

- **Eğitimden sonraki dönemdeki belirsizlik** (örneğin KPSS/hazırlık döngüsünde bekleyiş: "iş bulamadığım için... KPSS çalışıyorum"),
- **Yarı-zamanlı ve geçici işler** (kitapçı, garsonluk, kuryelik vb.),
- **Yan gelir arayışı** (e-ticaret vb.).

Bu üçlü, gençlerin kariyer geçişini uzatan bir '**askıda kalma**' duygusu üretiyor. İngilizce yeterliliğinin düşüklüğü ve yurt dışı deneyimine erişimdeki eşitsizliğin gösterdiği üzere mobilite sınırlılığı (yalnızca %13 konuşabiliyor; %13.3 yurtdışına çıkmış) bu askıda hâli yapısallaştırıyor; dil ve mobilite fırsatları birkaç ayrıcalıklı kanala sıkışmış durumda.

Duygu durumlarındaki olumsuz tablonun diğer bir nedeni de siyasal yorulma. Avukat bir genç kadının siyasetle ilgilenmeyi bırakması veya diğer bir gencin siyaseti "**kafam kaldırmıyor**" diyerek boş vermesi, duygusal tükenmişliğin (burnout) gençlerin gündelik ruh haline yerleştiğini ve ilgisizliğin **bilinçli bir korunma mekanizması** olduğunu gösteriyor.

Siyasal ve insani krizler gençlerde psikolojik koruma amaçlı sadece siyasetten değil genel olarak haberlerden uzaklaşma davranışını tetikliyor. Bir katılımcı depresyon ve Gazze gündeminden sonra "**psikolojimi çok etkilediği için [siyaseti] bıraktım**" diyerek haber takibini bırakmasını açıklıyor; "çok büyük olay olduğunda" yeniden bakıyor, gündelikte ise uzak duruyor. Bu tablo, "**kaygı yüksek, memnuniyet düşük; mutluluk kısmen dirençli**" resmini tamamlıyor; Verilerdeki %20-30'luk "yaşama tutunmakta zorlanan" kesimin duygusal yükünü günlük pratiklere (haber diyeti, sosyal medyadan uzaklaşma vb.) taşıyan bir anlatı ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, **gençler siyasal kaygıyı yönetmek için haberleri sınırlı takip etmeyi bir seçici maruziyet stratejisine dönüştürmüş durumda.**

Muhafazakâr bir katılımcı "psikolojik sağlamlığım yerinde" dese de "en fazla gelecek kaygısı, maddi durumlar"ı sayıyor; başka bir katılımcı "mutlu değilim... siyaset bana güçsüz hissettiriyor" diyerek duygusal yükün politik güvensizlikle nasıl birleştiğini tarif ediyor. Bu iki uç, aynı yaş kümesinde bir arada: bireysel dayanıklılıkla, ekonomik/siyasal belirsizliğin ürettiği kırılmalık.

Derinlemesine görüşmeler, gençlerin düşük yaşam memnuniyetinin arka planında, sosyal maliyetlerin yüksekliğinin ve ilişki kurma zorluğunun yattığını da gösteriyor.

Sosyalleşme gençler için kaygı verici düzeyde yüksek maliyetli bir pratiğe dönüşmüş durumda. Gençlerin dışarıda tüketimden kaçınarak daha az maliyetli kafeleri veya açık alanları tercih etmesi, yüksek sosyalleşme maliyetinin sonucu olarak gündelik hayatı kısıtladığını gösteriyor. **Gençlerden yaygın bir şekilde erişilebilir kültür talebi var.**

Gençlerin gündelik yaşamını şekillendiren belirleyici faktör artık sosyalleşme maliyeti bariyeri. Gündelik keyif alanları, artan hayat pahalılığı nedeniyle daralıyor. Katılımcılar kültürel etkinliklere erişimde fiyat bariyerini sık dile getiriyor; bir görüşmede gençler için "festivaller, konserler... ve bunları ücretsiz" kılma ihtiyacı vurgulanıyor. Bu, sosyalleşmenin yeniden kamusallaştırılması ve "ucuz ve erişilebilir eğlence"nin meşru bir gençlik talebi olduğuna işaret ediyor.

Sosyal yalnızlaşma ve izolasyon gençlerin duygu durumlarını etkileyen diğer bir faktör. Okulu bırakan bir PDR öğrencisi, kendisinde ve diğer gençlerde "inanılmaz bir

yalnızlaşma" olduğunu ve kendi kabuklarına çekildiklerini belirtiyor. Buna çözüm olarak "ulaşılabilir bir psikolojik destek" ve sosyalleşme programları öneriyor. Öte yandan bu **yalnızlık bireysel değil; kuşağa yayılmış kolektif bir tükenmişlik hissi.**

Özetle gençlerin kaygılı duygu durumu, siyasi iklimdeki gerilimlerin yanı sıra ekonomik koşulların düzelmemesi ve liyakat mekanizmalarının işlememesi nedeniyle oluşan rasyonel bir tepki gibi görünüyor. Gündelik yaşamda yaşanan daralma, gençlerin siyasal katılım isteğini zayıflatan yapısal bir baskı alanı oluşturuyor.

Gündelik yaşam verileri, gençlerin yalnızca ekonomik sıkışmışlık değil; siyasal güvensizlik, sosyal yalnızlık ve sınırlı mobilite imkanlarıyla daralan bir yaşam alanında var olmaya çalıştıklarını gösteriyor. Bu tablo, raporun ilerleyen bölümlerinde ele alınan temsil krizi, kaygı ve demokrasi taleplerinin zeminini oluşturuyor.

04

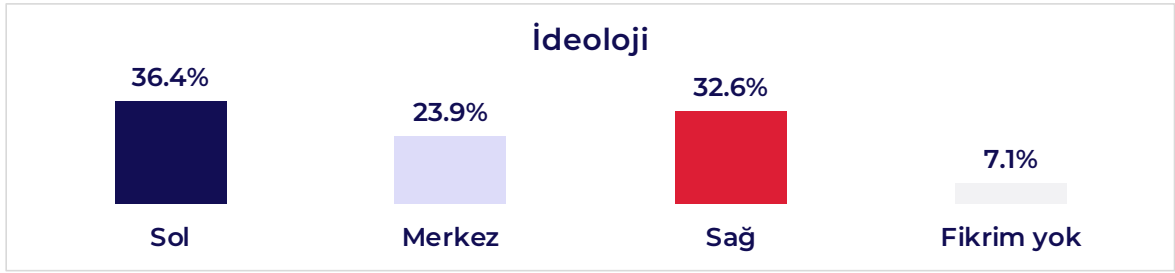
SİYASET VE KİMLİK

4. SİYASET VE KİMLİK

Bu bölümde, Türkiye gençliğinin siyasetle kurduğu karmaşık ve çok katmanlı ilişki mercek altına alınıyor. Geleneksel ideolojik ayrımların gençler için ne anlama geldiği, inanç ve kimlik gibi temel aidiyetlerin politik tercihler üzerindeki etkisi ve 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki oy davranışları nicel verilerle inceleniyor. Niteliksel verilerle de yorumlayarak rakamların ötesinde, gençlerin siyasi liderlere olan güvenini, kaygı düzeylerinin sandığa nasıl yansıdığını ve sosyal medya kullanım alışkanlıklarının seçmen davranışını nasıl şekillendirdiğini analiz ediyoruz. Bu bölüm, gençliğin tek bir blok olmadığını, farklı kimlikler, beklentiler ve hayal kırıklıklarıyla siyaset sahnesinde nasıl yer aldığını gözler önüne seriyor.

Türkiye gençliği siyaseti **kimlik**, **değer** ve **deneyim** üçgeninde okuyor; klasik ideolojik konumlanmalar ise ‘referans noktası’ işlevi görse de yeni anlamlar kazanıyor.

5.1. İdeoloji, Kimlik ve İnanç

Grafik 14. İdeoloji

Gençlerin siyasi alana yaklaşımı, geleneksel **sağ-sol** eksenindeki klasik ideolojik bağlılıklardan uzaklaşma sinyali veriyor. Bu çözülme, gençlerin siyaseti artık soyut ideolojik paketler üzerinden değil, adalet, liyakat, özgürlük ve ekonomik güvenlik gibi somut normlar üzerinden değerlendirmesi ile açıklamak mümkün.

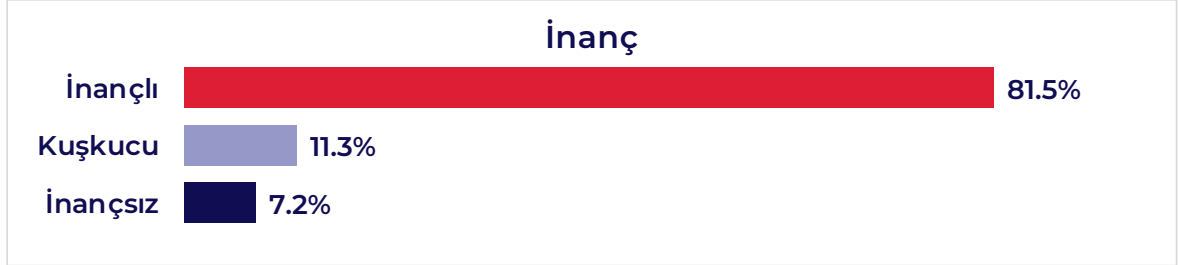
Tanımsal olarak ideolojik konumlanması topluma kıyasla sola biraz daha yakın, fakat uçurum yok. %36 kendini solcu, %33 sağcı olarak konumlandırırken, %31 kendini iki tarafta da konumlandırmayan genç var. %36 ve %33 esasen yüksek oranlar.

Ancak yine de %31'in bu kutuplaşma ekseninin dışında kalması, klasik sağ-sol ayrımının gençler için siyasetle özdeşleşmediğini, kimlikler ve gündelik meselelerin önem kazandığına işaret ediyor.

Üstelik burada birçok katılımcı için sağ-sol ayrımının anlamının iktidar ya da muhalefeti desteklemekle sınırlı kaldığını, belli ideolojik değerler üzerine oturmadığını da tekrar belirtelim. ‘İdeolojik çözülme’ olarak yorumlanabilecek bu durum, gençleri daha fazla değerler, yaşam tarzı, kimlik ve somut sorunlar üzerinden siyasal tercih yapmaya yöneltiyor.

Hatta bunun aynı zamanda potansiyel bir ‘**sentez arayışı**’ olarak da okunması mümkün. Bu kitle, kavramları bırakmamış olsalar dahi, sağ ve solun katı, geleneksel kalıplarını reddederken, her iki kanattan da belirli değerleri (örneğin, sağdan maneviyat/kültürel

güvenlik soldan özgürlük/adalet) benimseyen yeni bir politik merkez oluşturuyor olabilir. Bu parçalı, ancak değerleri birleştiren hibrit yapı, siyasi aktörler için bu kitleye ulaşmanın yolunun katı ideolojik söylemler yerine, gençlerin değerlerini birleştiren hibrit bir siyaset dilinden geçtiğini gösteriyor.

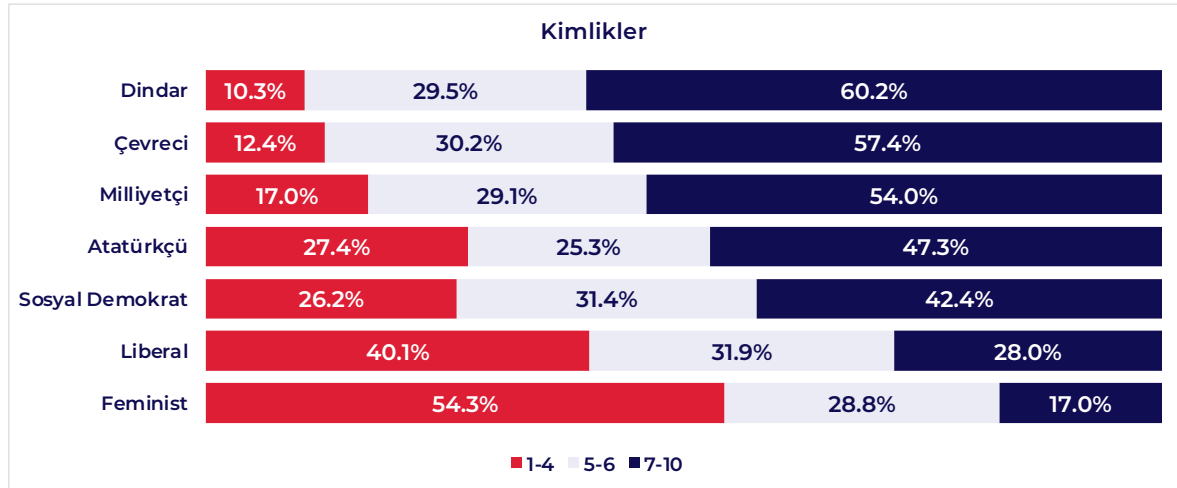

Grafik 15. İnanç

Gençler arasında dinden uzaklaşma eğilimi zaman zaman kamuoyunda iddia edildiği kadar yüksek değil. Allah'a inancını ve Allah'ın birliğinden şüphe edip etmediğini sorguladığımız sorudan oluşturduğumuz sonuçlara göre, %81.5 Allah'a inandığını ve bundan bir şüphesi olmadığını söylüyor; bu, gençlerde hâlâ güçlü bir inanç zemini olduğunu gösteriyor. Ancak bu inanç, pratiklerde ve yorum biçimlerinde farklılaşıyor.

Gençler daha bireysel ve esnek bir dindarlık anlayışına yöneliyor: geleneksel kalıplardan bağımsız, kişisel tercih ve özgürlükle harmanlanmış bir inanç biçimi. Teorik olarak ilk bakışta sorunlu gibi görünse de seküler bir dindarlık kategorisi yükseliyor. Bir başka deyişle dini inanç azalmıyor ama dini pratiklerin uygulanması, dini zorunluluklara göre yaşam azalıyor. Bu, dinsizlikten çok dinin bireyselleşmesi olarak yorumlanabilir. Bu eğilim hem muhafazakârların kaygılarını hem de laik çevrelerin beklentilerini yeniden düşünmeyi gerektiriyor.

Gençler arasında Allah'a inancın güçlü bir zemin oluşturmalarına rağmen, bu inancın siyasette temsil edilmiş biçimine eleştiri yaygın. Örneğin bir genç, Ümit Özdağ'ı tercih etme gerekçesini onun "maneviyatına sahip çıkıyor" ancak "dini pazarlamayan" bir figür olmasıyla açıklıyor. Gençlerin geleneksel muhafazakâr siyasetin dindarlık söylemine duyduğu samimiyet güvensizliği, dindarlığı bir kimlik olarak benimseme eğilimini azaltıyor olabilir.

Grafik 16. Kimlikler

Gençlerin kimlik algısı çok katmanlı. Geleneksel aidiyetler (dindar, milliyetçi, Atatürkçü) hâlâ güçlü ama niteliksel görüşmelerde açık olarak sorulduğunda “insan”, “birey” ya da “dünya vatandaşı” gibi evrensel kimlikler de yükseldiği gözlemleniyor. Bu, gençlerin küreselleşme ve iletişim çağında daha kozmopolit kimlikler geliştirdiğini gösteriyor. Aynı zamanda bölgesel, sınıfsal ve kültürel farklar kimlik tercihlerinde belirleyici. Kürt gençler için etnik kimlik daha merkezi olurken, büyükşehirlerdeki gençlerde bireysel ve evrensel kimlikler öne çıkıyor. Türkiye gençliğinin kimlik konusunda hem parçalı hem de çoğulcu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

5.1. Siyasete Güven ve Katılım

Grafik 17. 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimleri 2. Tur oyları

2023 seçiminde toplum genelinde Erdoğan %52.2, Kılıçdaroğlu %47.8 oranında oy almışken, gençler arasında tablo tersine dönüyor: Kılıçdaroğlu %47.2, Erdoğan %36. Gençler arasında Kılıçdaroğlu'nun Erdoğan'a göre daha fazla oy alması, kuşağın genel siyasi yöneliminde muhalefete yakınlığını gösteriyor. Öte yandan burada dikkat edilmesi gereken iki nokta var: **Birincisi, gençler arasında muhalif olma eğiliminin daha yüksek olması, tamamının muhalif olduğu anlamına gelmiyor; önemli bir oranda genç (%36) oranında Erdoğan'ı destekliyor.** İkincisi, **%16.8 gibi önemli bir kesim iki adaya da oy vermemiş.** Bir başka deyişle, gençlerin kayda değer bir kısmının mevcut ikili kutuplaşmanın dışında kalmayı tercih ettiği söylenebilir: **hem mevcut iktidarı reddediyorlar hem de muhalefetten ikna olmamış durumdadır.** Sonuç olarak, çoğunluğunun muhalif olmasına bakarak gençleri "tamamen muhalif" olarak varsaymak, siyasal çeşitliliği iskalamaya neden olur.

Çapraz tablolar üç eksenli bir harita tarif ediyor: (i) Kültürel korunma duyarlılığı (dindarlık-milliyetçilik) arttıkça iktidara yöneliş, (ii) Evrensel değerler/liyakat vurgusu arttıkça muhalefete yöneliş, (iii) Protesto havuzunda ise performans ve güven eksenli tereddüt. Bu çerçevede genç seçmen üzerinde etki alanını şu formülle tarif etmek mümkün: **kurallı yönetim + ekonomik fırsat + kültürel aidiyet.**

		Tüm seçmenlerde			Geçerli oylarda	
		Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto	Erdoğan	Kılıçdaroğlu
Toplam		36.0%	47.2%	16.8%	43.3%	56.7%
Yaş Grupları	18-21	33.6%	46.7%	19.7%	41.8%	58.2%
	22-25	34.2%	46.8%	19.1%	42.2%	57.8%
	26-29	39.5%	48.0%	12.5%	45.1%	54.9%
Hane geliri	Alt	37.8%	38.3%	23.9%	49.7%	50.3%
	Orta-Alt	41.6%	41.8%	16.6%	49.9%	50.1%
	Orta	36.3%	51.6%	12.1%	41.3%	58.7%
	Orta-Üst	25.4%	60.9%	13.7%	29.5%	70.5%
İngilizce	Bilmiyor	40.3%	43.6%	16.1%	48.1%	51.9%
	İdare eder	35.1%	46.9%	18.0%	42.8%	57.2%
	İyi	24.5%	60.6%	14.9%	28.8%	71.3%
Yaşam düzeni	Anne baba ile	36.4%	45.7%	17.8%	44.4%	55.6%
	Eşi ile	42.9%	45.0%	12.1%	48.8%	51.2%
	Aile dışı	26.4%	55.6%	17.9%	32.2%	67.8%

Daha genç seçmenlerde muhalefete görece daha sıcak yaklaşım göze çarpıyor. Ağırlıkla işgücüne yeni girenlerin oluşturduğu 25 yaş üstü grupta ise protesto eğiliminin düşmesi dikkat çekici; bu kesim seçim sonuçlarıyla yakın geleceklerini daha kuvvetli ilişkilendiriyor olabilir. Bu, gençliğin 'evreler' boyunca sabit bir blok olmadığını; kendi içinde kuşak farkları olduğunu, eğitim-işe geçiş, barınma ve gelecek kaygısı gibi döneme özgü baskıların tercihleri esnetebildiğini gösteriyor.

Diğer dikkat çeken bir nokta, hali vakti yerinde olan ailelerden gelen gençlerde muhalefet desteğinin %60'ları geçmesi (dağıtıldığında %70). Tersine şu da söylenebilir, Erdoğan desteği düşük sosyo-ekonomik düzeyli gençlere sıkışmış durumda.

		Tüm seçmenlerde			Geçerli oylarda	
		Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto	Erdoğan	Kılıçdaroğlu
İdeoloji	Sol	2.9%	87.3%	9.9%	3.2%	96.8%
	Merkez	27.5%	44.0%	28.5%	38.5%	61.5%
	Sağ	80.4%	12.7%	6.9%	86.4%	13.6%
İnanç	İnançsız	30.1%	53.6%	16.3%	36.0%	64.0%
	Kuşkucu	30.2%	54.1%	15.7%	35.8%	64.2%
	İnançlı	37.4%	45.7%	17.0%	45.0%	55.0%
Dindarlık	Düşük	10.5%	65.8%	23.7%	13.8%	86.2%
	Orta	25.3%	52.7%	21.9%	32.5%	67.5%
	Yüksek	45.3%	41.6%	13.2%	52.2%	47.8%
Milliyetçilik	Düşük	22.6%	58.4%	19.0%	27.9%	72.1%
	Orta	28.9%	48.6%	22.5%	37.3%	62.7%
	Yüksek	44.0%	43.0%	12.9%	50.6%	49.4%
Anadil	Türkçe	38.6%	46.4%	14.9%	45.4%	54.6%
	Kürtçe	26.6%	50.3%	23.1%	34.6%	65.4%
Başörtüsü	Evet	51.9%	32.7%	15.3%	61.3%	38.7%
	Hayır	26.0%	56.8%	17.2%	31.4%	68.6%

Gençlerde oy tercihleri tek bir bloktan ibaret değil; ideoloji, inanç ve kimlik hatlarına göre farklılaşıyor. Öncelikle beklendiği üzere Sol–seküler damarda muhalefet desteği yükselirken, dindar ve milliyetçi hatlarda iktidar desteği güçleniyor. Oy vermeyen/protesto eden kesimin varlığı (ve bu grubun bazı kesitlerde yoğunlaşması) genç seçmenin yalnızca muhalif ya da iktidar yanlısı şeklinde okunamayacağını gösteriyor. Bu küme, güven ve temsil sorunları üzerinden siyasal sisteme mesafeyi temsil ediyor.

Sağ-sol kavramsallaştırması üzerine kavramların açıklayıcılığını yitirdiği ve kullanımının da azaldığı yönünde tartışmalara karşın, gençler iki kavramı siyasi pozisyonlanmaları açısından etkin kullanıyor. Çapraz tablolar sol konumda muhalefet, sağ konumda iktidar desteğinin belirginleştiğini gösteriyor; merkezde dağılım parçalı. Bu örüntü iki şeye işaret ediyor: **(1) Gençler ideolojiyi salt etiket olarak değil, siyasal tercihi yönlendiren bir referans olarak kullanıyor; (2) Merkezdeki gençlerde ‘değer-performans’ çelişkisi belirgin;** ideallerle (özgürlük, adalet) adayların/ittifakların performansına yönelik kuşku birlikte var. Merkez, bu nedenle esnek ama kırılğan bir havuz: ikna siyasetinin asıl hedefi.

Dindarlıkla iktidar, inançsızlık/düşük dindarlıkla ise muhalefet desteği bağıntılı. **Bu, Türkiye’de din-siyaset bağının gençlerde de sürdüğünü, ancak biçiminin değiştiğini gösteriyor:** ritüel bağlılık değil, kültürel güvenlik duygusu belirleyici. Seküler grupta muhalefet tercihinin yükselmesi ise özgürlük ve liyakat beklentilerinin öncelendiği bir çerçeveyi işaret ediyor.

Milliyetçi kimlikte de iktidar desteği artıyor; Kürt kimliğinde muhalefet ve DEM çizgisinin etkisi belirgin. Genel tablo siyasal yönelimlerinde ‘politik program’dan çok kimlik güvenliği ve temsil duygusunun çalıştığını düşündürüyor. Evrensel/bireyci kimliklerde muhalefete yöneliş, kurallı rejim ve fırsat eşitliği beklentileriyle uyumlu bir desen sunuyor.

Türk gençlerde de Erdoğan daha geride (%39'a %46), ancak fark tek haneli aralıktadır. Kürt gençlerde ise muhalefetin üstünlüğü daha net (%27'ye %50) Bu, temsil/adalet beklentisinin siyasal tercih üzerinde ne kadar kuvvetli çalıştığına işaret ediyor. Öte yandan Kürt gençlerde protesto oranı da daha yüksek. Tablo net: Muhalefete yüksek destek ve düşük katılım aynı anda var. Muhalefet cephesi için burası latent büyüme rezervi; iktidar içinse yapısal dezavantaj. Bu nedenle etnik kırılım, yalnızca "kime oy veriliyor?" sorusunu değil, "kim sandığa gelirse sonuç nasıl değişir?" sorusunu da cevaplıyor.

Son yıllarda giderek artan oranlarda başörtülü kadın muhalefet saflarına katılmış olsa da, Erdoğan desteğinin en yüksek olduğu kategori başörtülü kadınlar. Erdoğan başörtülü genç kadınların %52'sinin desteğini alırken, başörtülü olmayan kadınların ancak %26'sının desteğini alabiliyor. Dikkat çeken ayrıntı: katılım motivasyonu iki grupta da benzer. Yani, farkı büyüten şey bir mobilizasyon uçuşumu değil, kimlik hizalanması.

		Tüm seçmenlerde			Geçerli oylarda	
		Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto	Erdoğan	Kılıçdaroğlu
Siyasete ilgi	İlgisiz	32.9%	41.6%	25.5%	44.1%	55.9%
	Orta düzey	35.4%	49.0%	15.6%	41.9%	58.1%
	İlgili	40.6%	49.3%	10.1%	45.1%	54.9%
Kaygı düzeyi	Düşük	49.3%	37.5%	13.2%	56.8%	43.2%
	Ortada	37.6%	45.1%	17.3%	45.4%	54.6%
	Yüksek	26.8%	54.9%	18.4%	32.8%	67.2%
Sosyal Medya	Facebook	37.5%	48.5%	13.9%	43.6%	56.4%
	Twitter	31.7%	51.4%	16.9%	38.2%	61.8%
	Instagram	35.8%	47.6%	16.6%	42.9%	57.1%
	Tiktok	36.8%	46.8%	16.3%	44.0%	56.0%
	Tinder	32.0%	49.1%	18.9%	39.4%	60.6%
	LinkedIn	31.4%	51.4%	17.1%	37.9%	62.1%

Kamuoyunda, siyasete uzak gençlerin daha az muhalif olduğu, aktif olarak siyaseti takip edenlerin ise daha muhalif olduğuna dair bir önyargı olduğu söylenebilir. Ancak veriler bunu doğrulamıyor. Nominal olarak Erdoğan en fazla oyu siyasete ilgili olan gençlerden alıyor. Esasen siyasete ilgi düzeyleri oy dağılımlarında belirgin bir fark üretmiyor. Bu konudaki en net sonuç siyasete ilginin seçime katılımı da net bir korelasyonu olması. Katılım siyasete ilgili olanlarda %90'ı bulurken, ilgisizlerde %74.5'te kalıyor. Oransal olarak iktidarla muhalefet arasındaki açığı, ilgili ve ilgisiz gençler arasında değişmiyor. Sadece orta düzey ilgisi olanlar açığı muhalefet adında daha açık.

Sonuç olarak genç seçmen için siyasete ilgi, yaygın kanaatin aksine tercihi baştan sona belirleyen bir kaldıraç üretmiyor. Tablo, 'yakından takip eden ama fanatik olmayan' gençlerde muhalefet dilinin daha ikna edici bulunduğunu gösteriyor; ancak ilgi arttıkça yön değil, farkın genişliği değişiyor. Asıl kırılma katılıma yansıyor. Yani ilgi, taraf değiştirmekten çok sandığa gitme ritmini belirliyor. Bu yüzden ilgi eksenini, siyasal rekabetin yönünü değil, genişliğini ve etkin oy sayısını değiştiriyor.

Kaygı, genç seçmenin oy haritasını belirgin biçimde ikiye ayırıyor. **Düşük kaygı bandında Erdoğan açık önde; yüksek kaygı bandında Kılıçdaroğlu çok güçlü (fark dramatik biçimde açılıyor). Orta kaygıda üstünlük muhalefete geçse de fark daha sınırlı.** Tablonun

sade okuması şu şekilde: **“Gelecek ve geçim” kaygısı yükseldikçe iktidarın değişim talebi artıyor; kaygı düşük olduğunda istikrar tercihi ağır basıyor.** Bu az çok beklenen bir sonuç olabilir. Öte yandan kaygı düzeyi düşük olanların seçimlere katılımının daha yüksek olmuş olması dikkat çekici. 2023 seçimleri tüm aşırı siyasileşmiş iklime karşın muhalif gençleri yeterince cezbedememiş görünüyor.

Dolayısıyla katılım boyutu burada da kritik: Yüksek kaygı kümesinde protesto/katılmama oranı, diğer bantlara kıyasla daha yüksek. Bu, ‘değişim isteyen ama sandığa gitmeyi erteleyen’ bir alt-kümenin varlığına işaret ediyor. Mobilizasyon bu grupta arttığında, mevcut muhalefet üstünlüğü doğrudan büyür görünüyor. Toparlamak gerekirse kaygı eksenini hem yönü hem büyüklüğü birlikte belirleyen nadir kırılımlardan.

‘Gelecek ve geçim’ kaygısı en yüksek olan ve dolayısıyla değişim talebi en güçlü olması beklenen gençlerin, aynı zamanda sandığa gitmeme/protesto etme oranının da en yüksek olduğu görülüyor. Bu bir ‘mobilizasyon paradoksu’ olarak tarif edilebilir. Yüksek kaygı, gençleri muhalefete yöneltse de, aynı kaygı sisteme ve siyasi aktörlere olan inancı o kadar aşındırmış ki, sandığa gitme motivasyonunu da yok ediyor. Bu durum, muhalefetin bu kitleyi ‘cezbedemediğini’ gösteren kritik bir zafiyete işaret ediyor.

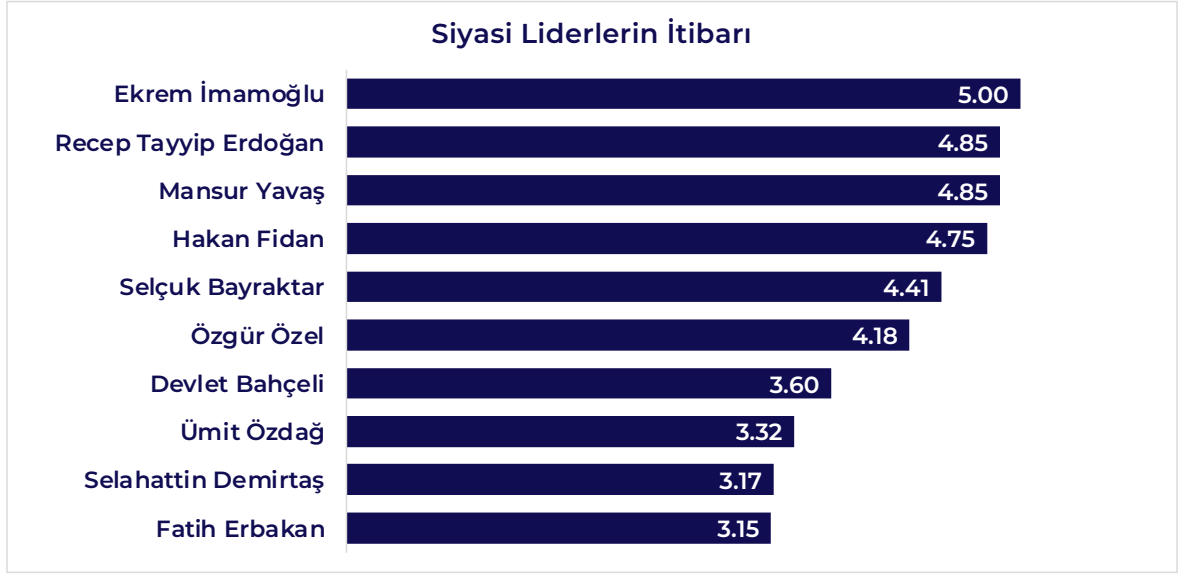
Sosyal medya kırılımları: Genç seçmen davranışının platform haritası

Tüm çapraz tablo incelemelerinde öncelikle gençler arasında muhalif olanların çoğunlukta olduğu, bu karşın Erdoğan desteğinin tüm gençlerde %36, geçerli genç oylarında %43’te kaldığını hatırla tutmakta fayda var. Bu yüzden farklı sosyal medya platformlarının kullanıcıları arasındaki durumu incelerken aradaki makasın hangilerinde daha açık olduğuna göre değerlendirilebilir. Birincisi, LinkedIn ve Twitter’da fark 20 puanın üzerine çıkarak muhalefet oyunu belirgin biçimde bu platform kullanıcılarında muhalefet oyunun daha fazla konsolide olduğunu söylemek mümkün. TikTok ve Facebook’ta fark 12–13 puan bandına daralıyor; rekabetin en açık olduğu zeminler buralar. Instagram ara hatta konumlanıyor; fark orta düzeyde. Instagram hem muhalefet hem iktidar dilinin gençlere eşzamanlı temas kurabildiği daha geniş bir ara alana işaret ediyor. Aşırı sertleşmeden kaçınan, somut ve görsel anlatıların etkili olabileceği bir zemin; burada risk “sessiz hareketler: küçük dalgalar” görünür olmadan yayılabiliyor.

Tinder kullanıcıları ilginç: Kılıçdaroğlu yine önde, ancak protesto/katılmama oranı ise en yüksek kesim. Katılımın en yüksek seyrettiği mecra ise Facebook (protesto en düşük).

Veri, gençlerin siyasal tercihinin tek bir mecraanın rüzgârıyla açıklanamayacağını gösteriyor. Aynı siyasal yönelim, farklı platformlarda farklı yoğunluklarla kümeleniyor.

Farklı sosyal medya platformlarındaki oy dağılımları, bu mecraların tek başına siyasal tercih yaratmadığını, ancak mevcut eğilimlerin kristalleştiği ve yoğunlaştığı alanlar olduğunu gösteriyor. Twitter ve LinkedIn’in muhalefet için konsolidasyon alanı olması, bu platformların daha politik ve argümana dayalı yapısıyla ilişkili olabilir. Öte yandan, TikTok ve Facebook’un rekabete daha açık olması, bu mecralardaki siyaset dilinin daha dolaylı, görsel ve yaşam tarzına odaklı olması gerektiğini ima ediyor.

Grafik 18. Siyasi Liderlerin İtibarı

Gençlerin siyasetçilere karşı genel olarak bir güven kaybı var. Hiçbir siyasi lider 10 üzerinden 5'in üzerine çıkamıyor. Herkes sadece kendi mahallesindeki liderlere itibar ediyor. Derinlemesine görüşmelerde de, gençlerin siyasi figürler arasında kendilerini yüzde yüz temsil eden bir isim bulmakta zorlandıkları gözlemlendi.

Açık olarak yönelttiğimiz Cumhurbaşkanı adayına yönelik sorularda "hiç kimse," "yok" veya "bu da tam içime sinmiyor" gibi cevapların sıklığı, mevcut siyasi yelpazenin gençlerin idealize ettiği lider profilini sunamadığını gösteriyor. Gençlerin siyasi ilgisi pragmatik ve parçalı olup, siyasetçilere olan güvenin düşük olması, liderlik arayışını teknokratik yeterlilik ve yönetim ahlakı temelinde yeniden şekillendiriyor. Gençlerin siyasetten uzak isimlere yönelmesi (uzman, kanaat önderi, araştırmacı yazar/gazeteci gibi figürleri dile getirmeleri) çarpıcı.

Sol görüşlere yakın 19 yaşındaki bir gencin, ilk tercihi İmamoğlu, olmazsa ikinci sıraya Erdoğan'ı koyması ve gerekçe olarak "başka iyi bir isim olmadığı için" demesi, muhalefetteki lider sıkıntısına işaret ettiği gibi, liderlerin belirleyiciliğini de gösteriyor. Siyasi kimlik, "Ben hangi partiliyim?" sorusundan çok, **"Beni kim kurtaracak ve bu kişi ne kadar dürüst ve yetkin?" sorusu üzerinden kuruluyor.** Liderlikte aranılan "dürüstlük" ve "maneviyat" vurguları, gençlerin siyaseti sadece ekonomik bir sorun olarak değil, derin bir ahlaki tutum olarak algıladığını da teyit ediyor.

	Toplam	Gelir Grubu				CB 2. tur			Anadil	
		Alt	Orta-Alt	Orta	Orta-Üst	Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto	Türkçe	Kürtçe
Ekrem İmamoğlu	5.0	4.1	4.7	5.5	6.2	2.7	7.1	3.9	5.3	3.9
Recep Tayyip Erdoğan	4.8	4.4	4.9	5.1	5.0	8.4	2.8	3.6	5.2	3.6
Mansur Yavaş	4.8	3.7	4.5	5.4	6.1	3.2	6.3	4.1	5.4	2.8
Hakan Fidan	4.8	4.5	4.9	5.0	4.5	6.8	3.5	4.0	5.1	3.7
Selçuk Bayraktar	4.4	4.1	4.6	4.6	4.2	6.2	3.3	3.9	4.7	3.3
Özgür Özel	4.2	3.3	3.7	4.6	5.6	2.3	5.9	3.3	4.4	3.4
Devlet Bahçeli	3.6	3.2	3.5	3.8	3.9	5.5	2.5	2.8	4.0	2.1
Ümit Özdağ	3.3	2.4	3.1	3.7	4.6	2.6	3.8	3.3	3.7	1.9
Selahattin Demirtaş	3.2	3.3	2.7	3.1	3.9	1.7	4.4	3.2	2.5	5.7
Fatih Erbakan	3.2	2.9	3.2	3.1	3.5	4.1	2.7	2.9	3.3	2.7

Gelir grubu kırılımına bakıldığında, gelir grubu düştükçe liderlerin çoğunluğunun daha düşük notlar aldığı göze çarpıyor. Ancak açtığımız bazı liderlerde daha da fazla.

İktidar kanadında Erdoğan (4.4–5.1 arasında), Fidan (4.5–5.0) ve Bayraktar (4.1–4.6) sınıfı boyunca dengeli ve yatay bir çizgi izliyor. Buna karşın, muhalefet liderlerinin beğenisi gelir arttıkça artan keskin bir beğeni eğrisine sahip. İmamoğlu alt gelirde 4.1 iken orta-üstte 6.2; Yavaş 3.7’den 6.1’e; Özel 3.3’ten 5.6’ya çıkıyor. Bu bulgu, gençlerin siyasal tercihlerinde sınıfsal/gelir kırılmasının önemini teyit ediyor: iktidar figürleri tüm sosyo-ekonomik düzeylerde daha dengeli bir kabule sahipken, muhalefet liderlerinin desteği orta ve üst gelir gruplarında daha fazla konsolide oluyor.

Dikkat çekici bir ayrıntı, Ümit Özdağ’ın 2.4’ten 4.6’ya yükselen gelirle pozitif eğimi; göç başlığındaki sert söylemin büyükşehir/orta-üst kesimlerde daha çok yankı bulduğunu ima ediyor.

2023 ikinci tur seçmen kümeleri beklenen hizada:

- Erdoğan seçmeninde en yüksek puanlar Erdoğan (8.4), ardından Fidan (6.8) ve Bayraktar (6.2); bu ikili, “devamlılık/teknokratik sağ” için doğal varis profiline en yakın. İmamoğlu 2.7; Yavaş 3.2’yle düşük.
- Kılıçdaroğlu seçmeninde İmamoğlu 7.1 ve Yavaş 6.3 belirgin liderler; Özel 5.9’la onları izliyor. İktidar figürleri bu havuzda düşük, en kabul gören isim ise Hakan Fidan (Fidan 3.5; Bayraktar 3.3; Erdoğan 2.8;).
- Protesto oylarda da “düşük siyaset/kapasite” sinyali tekrar ediyor: Yavaş 4.1; Fidan 4.0; İmamoğlu ve Bayraktar 3.9’la öne çıkıyor.

Anadil kırılımı, etnik-siyasal kimliğin algıyı belirgin biçimde filtrelediğini gösteriyor. Kürt gençlerde Demirtaş 5.7’le açık ara ilk sırada; Türk gençlerde ise birçok lider 10 üzerinden 5 bandında kümelenirken Demirtaş 2.5’e düşüyor; Yavaş’ın birinci sıraya yerleşmesi de dikkat çekici. Belediyeci muhalefet tonunun Kürt gençlerde İmamoğlu 3.9’la sınırlı da olsa bir karşılığı olsa da Yavaş 2.8’de kalıyor; iktidar/sağ figürleri ise bu grupta sistematik olarak düşük (Erdoğan 3.6; Fidan 3.3; Bayraktar 3.4). Bu tablo, kimlik kapısı aşılmadan genel beğenin yukarı taşınmasının zorlaştığını doğruluyor.

	Toplam	Oy Tercihi						İdeoloji		
		AK Parti	CHP	Dem	MHP	Protesto	Kararsız	Sol	Merkez	Sağ
Ekrem İmamoğlu	5.0	2.5	7.8	4.5	2.9	3.3	4.4	6.9	5.3	3.0
Recep Tayyip Erdoğan	4.8	8.7	2.9	1.9	7.7	3.2	4.4	2.7	4.6	7.6
Mansur Yavaş	4.8	3.0	7.2	2.8	3.8	3.5	5.1	6.3	5.0	3.4
Hakan Fidan	4.8	6.8	3.9	2.4	6.8	3.6	4.7	3.3	4.7	6.5
Selçuk Bayraktar	4.4	6.2	3.6	2.4	5.7	3.5	4.7	3.0	4.6	5.9
Özgür Özel	4.2	2.2	6.5	3.8	2.5	2.9	3.5	5.8	4.2	2.5
Devlet Bahçeli	3.6	5.4	2.6	1.8	8.3	2.6	2.9	2.3	3.5	5.3
Ümit Özdağ	3.3	2.4	4.0	2.1	3.3	2.9	3.4	3.7	3.9	2.5
Selahattin Demirtaş	3.2	1.6	3.4	7.9	2.2	2.9	2.3	4.6	3.3	1.8
Fatih Erbakan	3.2	4.0	2.7	2.0	3.7	2.6	3.0	2.3	3.7	3.8

İdeoloji eksenini, tercihlerin net bir şekilde ayrıştığını diğer bir düzey. Solda en yüksekler İmamoğlu (6.9) ve Yavaş (6.3); Merkezde yine bu ikili önde (5.3 ve 5.0) ama Fidan (4.7) ve Bayraktar (4.6) burada görünür ikincil tercih haline geliyor. Sağ çizgide Erdoğan (7.6) açık birinci; onu Fidan (6.5) ve Bayraktar (5.9) izliyor. Bu üçlü, sağ seçimde “devlet-güvenlik-teknoloji” başlıklı bir ortak repertuarı temsil ediyor.

Kararsızların profili, “parti kimliği zayıf-kapasite arayışı güçlü” bir zemini işaret ediyor: Yavaş 5.1’le ilk sırada; Fidan ve Bayraktar 4.7’le hemen ardında. Protesto oy verenlerde tüm isimler 2.6–3.6 aralığına sıkışıyor; siyasal figürlere genel bir mesafe var.

Parti tabanı dışına taşabilme açısından iki ayrıntı dikkat çekiyor: Hakan Fidan ve Selçuk Bayraktar, AK Parti (6.8 – 6.2) ve MHP (6.8 – 5.7) tabanında güçlü kalırken CHP seçmeninde 3.9 – 3.6’yla tamamen dışlanmayan bir ikinci halka oluşturuyor.

Özgür Özel genel ortalamada 4.2; CHP’de 6.5 ve DEM’de 3.8’şe muhalefet içi konsolidasyonu temsil ediyor fakat merkez (4.2) ve Sağ (2.5)’da belediye başkanları kadar genişlemiyor.

Kimlik kilitli figürler de tablo daha net: Selahattin Demirtaş DEM seçmeninde 7.9’la çok yüksek; diğer tabanlarda düşük (CHP 3.4; AK Parti 1.6; Sağ 1.8). Devlet Bahçeli MHP’de 8.3’le zirvede; başka kümelerde düşük-orta seviyede kalıyor. Ümit Özdağ’ın puanları yaygın biçimde düşük (toplam 3.3); dikkat çekici şekilde CHP’de 4.0 ve Sol’da 3.7’yle, kendi ideolojik sağ havuzundan ziyade merkez-sol muhalefetin bir kısmında tanınma/kabullenilme izleri veriyor; Sağ’da 2.5’le zayıf.

05

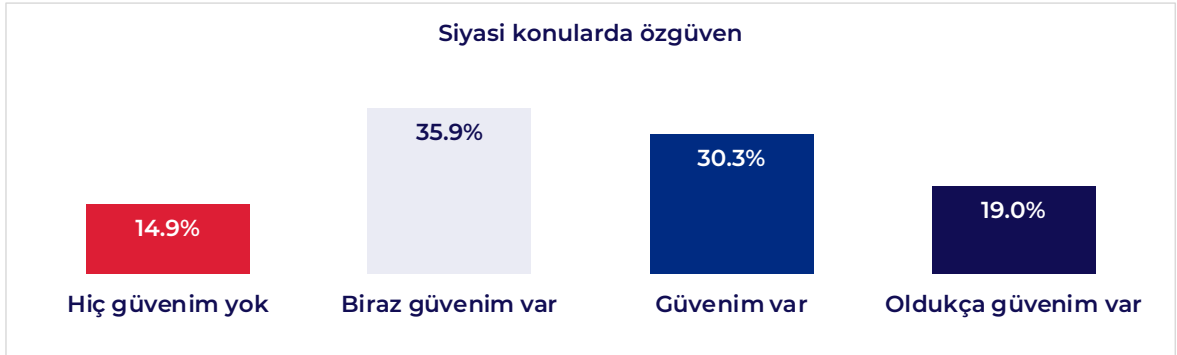
SİYASETLE
İLİŞKİ VE
KATILIM

5. SİYASETLE İLİŞKİ VE KATILIM

Bu bölümde, gençlerin siyasetle kurduğu mesafeli ve çelişkili ilişkiyi ele alıyoruz. Gençlerin apolitikleştirdiği yönündeki yaygın kanının aksine, veriler siyasetten topyekûn bir kopuşu değil, mevcut siyaset yapma biçimlerine yönelik derin bir güvensizliği ve yorgunluğu tarif ediyor.

Okuyucu bu bölümde, gençlerin siyasi konulara dair özgüven eksikliğinden, gündelik hayatlarına dokunan meseleler dışında siyasete neden mesafeli durduklarına, kurumlara duydukları güvensizlikten ve protesto gibi geleneksel katılım biçimlerine neden çekimser kaldıklarına dair somut verilerle karşılaşacak. Bölümün temel tezi, bu durumun bir ilgisizlikten ziyade, bireysel çabanın sonuç getirmeyeceğine dair yaygın inançtan kaynaklanan psikolojik bir kaçış ve ‘siyasal yorulma’ olduğu. Bununla birlikte veriler, gençlerin siyasetten bütünüyle koptuğu bir tablo sunmuyor; daha **çok “sonuç alacağına inanmayan ama haksızlığa duyarlı”** bir profil belirliyor. **İlgi, dalgalı ve bağlama bağımlı; takip ise yüzeysel ve parçalı.** Katılımın düşük seyretmesinde cezalandırılma korkusu ve etkisizlik hissi kadar, gündemin psikolojik maliyeti de rol oynuyor. Bu nedenle siyasal davranış, sokak-miting ekseninden daha düşük riskli mecralara (dijital kampanya, boykot, gönüllülük) kayıyor.

5.1. Siyasete İlgi

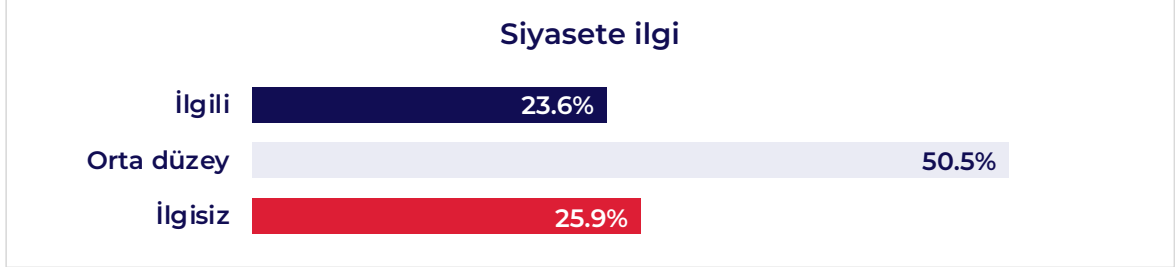

Grafik 19. Siyasi konularda özgüven

Gençlerin siyasete dair özgüvenleri yüksek değil. Kendi fikirlerini ifade etmekten çekinen, doğru bilgisi olup olmadığı konusunda kuşku duyan geniş bir kesim bulunuyor. Gençler fikir beyan ederken “yanlış bilgiye düşme” ya da “yanlış anlaşılma” kaygısını açıkça hissediyor. Bu tablo, siyasi sosyalleşmenin ve eleştirel düşüncüyü teşvik eden mekanizmaların eksikliğine işaret ediyor. Yine de özgüven sahibi gençler, akran gruplarında tartışmayı sürükleyici biçimde omuzluyor; bu kümeyi görünür kılan şey bilgi seviyesinden çok, tartışma özgüveni.

Özgüven kaybı ilgisizlikten ziyade, risk hesabından kaynaklanıyor. Bu eğilim ‘sarmal sessizlik’ teorisiyle de ilişkilendirilebilir. Gençler, tartışmanın sosyal maliyetini (linç, damgalanma) ve hukuki riskini birlikte tartıyor; bu da ifade eşiğini yükseltiyor. Bu eşik yükseldikçe kamusal ses, daha güvende hissedilen mecralara (dar arkadaş çevresi,

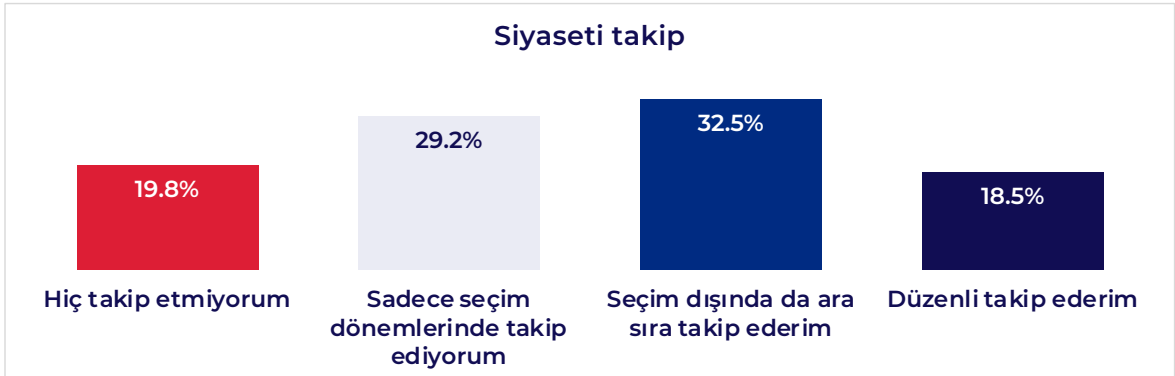
anonim hesaplar) çekiliyor. Bu durum, kamusal tartışmanın sesini kısılmasına, sadece en cesur veya en uç seslerin duyulmasına neden olurken, çoğunluğun tercihlerini, tereddüt ve endişelerini görünmez kılıyor.

Grafik 20. Siyasete ilgi

Gençlerin siyasete ilgisi dalgalı bir seyir gösteriyor. Çoğunluk, siyaseti uzaktan takip ediyor ve gündelik hayatını doğrudan etkileyen konular (ekonomi, işsizlik, eğitim) öne çıktığında ilgisi artıyor. Bu tablo, gençlerin siyasete ilgisiz değil ama kurumsal siyasete mesafeli olduklarını ortaya koyuyor. İlginin parçalı kalması, mevcut siyasal aktörlerin gençleri kapsayıcı bir dil geliştirememesi kadar, üretilen siyasetin de tatmin edici olmamasıyla da ilgili.

5.2. Siyaseti Takip ve Kurumlara Güven

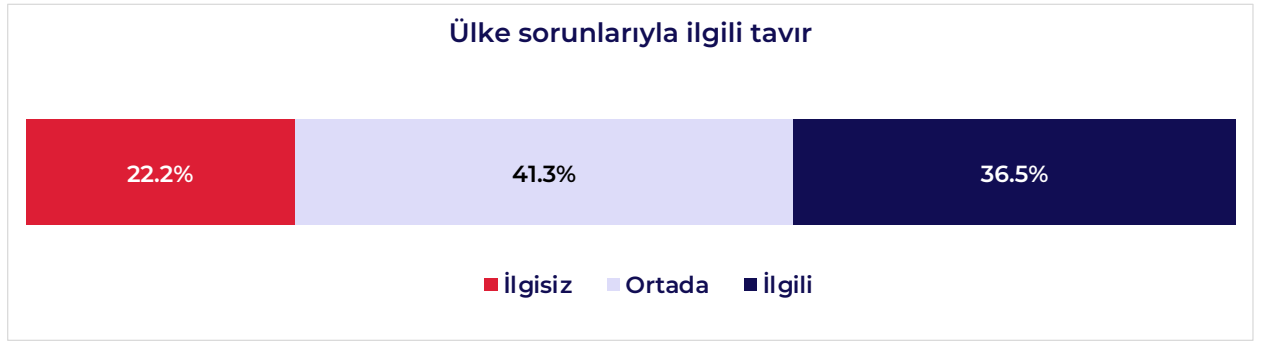
Grafik 21. Siyaseti takip

Gençler siyaseti düzenli ve derinlemesine takip etmiyor. Gündemi çoğunlukla sosyal medya akışında, parçalı ve yüzeysel biçimde öğreniyorlar. Geleneksel medya araçlarının izlenme oranı düşük. Bu durum, siyaset bilgisine maruz kalma düzeyini yüksek, ama bilgilenme kalitesini düşük kılıyor. Böylece gençler gündemden haberdar ama ayrıntılardan kopuk bir siyasal davranış içerisinde.

Siyasete ilgi ve siyaseti takip değişkenleri birlikte okunduğunda, ilginin dalgalı, takibin ise parçalı-sığ olduğu bir rejim çıkıyor. Gençler siyaseti gündelik hayatı doğrudan etkileyen başlıklarda (ekonomi, iş, eğitim) yakından izliyor; fakat haber akışı çoğunlukla sosyal medyanın hızına emanet. Bu, “yüksek maruziyet-sığ çıkarım-sığ angajman” paradoksu

üretiyor: Gündem biliniyor; ayrıntı bilinmiyor. Doğal olarak yüzeysel takip de etkisizlik hissini besliyor.

"Yüksek maruziyet-sıgı çıkarım-sıgı angajman" paradoksunun doğal sonucu, gençlerin siyasete yönelik duygusal tepki odaklı bir ilişki kurması oluyor. Ayrıntılı bilgiye ve stratejik analize sahip olmadıklarında, sosyal medyada karşılaştıkları bir habere veya görüntüye anlık, duygusal ve genellikle kısa ömürlü reaksiyonlar veriyorlar. Bunun sonucu da siyasi katılım istikrarsızlaşıyor (bir olayda yükselip hızla sönme). Sosyal medyanın hızına teslim olan siyasal bilgi, stratejik karar alma yeteneğini zayıflatıyor ve gençlerin mobilizasyonu da zor ve kırılgan bir hal alıyor. Sonuç olarak gençlerin siyasal davranışında bilgi değil duygu ağırlıklı bir model ağır basıyor: tepkisel yükselişler, hızlı sönüşler ve kısa ömürlü mobilizasyon.

Grafik 22. Ülke sorunlarıyla ilgili genel tavır

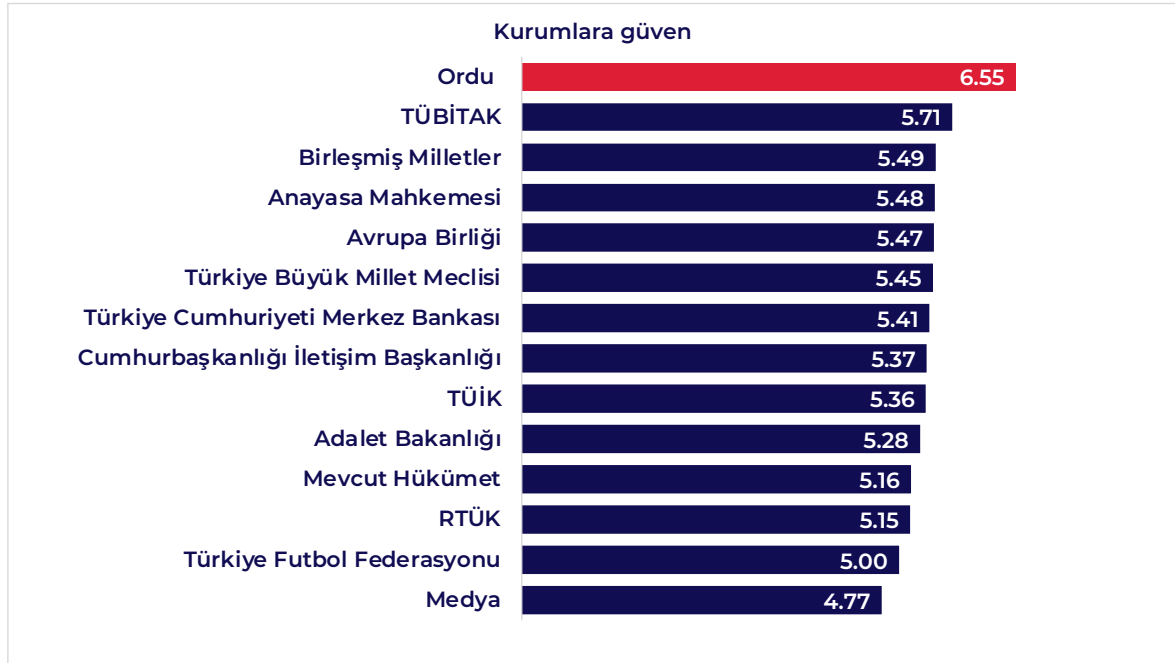
Gençler ülke sorunlarının farkında, fakat çözüm konusunda çoğunlukla umutsuz. "Benim elimden bir şey gelmez" duygusu, siyasi katılımın önündeki en önemli engellerden biri. Bu edilgen tavır, aynı zamanda gençlerin bir yandan politik bilinç taşıdığını ama öte yandan harekete geçme noktasında geri durduğunu gösteriyor. Bu tablo, temsil edilmeyen duyguların nasıl siyasal bir boşluk yarattığının göstergesi. Buradaki çekirdek duygu, umutsuzluk ve etkisizlik. Gençler sorun teşhisinde isabetli; fakat çözümün kendi eylemleriyle üretilebileceğine dair inanç zayıf. Bu duygu, katılımı engelleyen en büyük psikolojik bariyer olarak çalışıyor.

Etkisizlik duygusu, tek başına apolitiklik değil; bu durum 'psikolojik kopuş/kaçış' olarak çerçevelenebilir. Gündemin "yorucu/sinir bozucu" bulunması ve travmatik yılların (deprem, ekonomik kriz, son dönem siyasi gelişmeler, tutuklamalar) yükü, gençleri haber akışından bilinçli uzak durma stratejilerine itiyor olabilir. Dolayısıyla gençler sorunu görüyor ama çözüm üretmede kendilerini etkisiz gördükleri için harekete geçmiyor; bu, siyasal temsil mekanizmasının gençleri içermemesinin sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Grafik 23. Protesto katılımı

Protestoya fiilen katılan gençlerin oranı düşük olsa da, sosyal medya performanslarında karşılaştıkları haksızlıklar karşısında tepki verme eğilimi de düşük sayılmaz. Gösterilere katılma oranının 19 Mart sonrasındaki gelişmeleri takip eden gösterilerle artmış olması da muhtemel. Öte yandan niteliksel çalışmalarda da dikkatimizi çeken bir unsur, muhalif ve tepki vermeye yakın olanlarda dahi, gösterilere katılımı olumsuz etkileyen unsurlar var. Şüphesiz en başta katılımı sınırlayan temel unsur cezalandırılma kaygısı. Diğer yandan, gösterilerle sonuç alma ihtimalinin düşük bulunması, gösterilerde belli katılımcıların gösteri amacı dışında davranmaları gibi unsurlar da katılımı düşürebiliyor. Öte yandan düşük protesto oranı gençlerin tamamen pasif olduğu anlamına gelmiyor. Sosyal medya kampanyaları, boykotlar, gönüllülük faaliyetleri gibi daha düşük riskli katılım biçimleri gençler arasında fiziki gösterilere katılımlara göre daha yaygın olduğu görülüyor. Bu da siyasal katılımın biçim değiştirdiğini gösteriyor. Diğer yandan eşik-maliyet hesabı yapan gençler, sokakta “yüksek maliyet, belirsiz fayda” sonucuna varıyor; onlar için dijital ve gündelik tüketim tercihlerine gömülü mikro katılım kanalları daha rasyonel görünüyor. Bu kayma, pasiflikten ziyade, “**risk optimizasyonu**” ya da “**rasyonel pasiflik**” olarak da tanımlanabilir. Bu bir ilgisizlik veya korkaklık değil, mevcut koşullar altında yapılmış bilinçli bir tercih olarak da görülebilir. Bu tercih, onları daha rasyonel buldukları mikro katılım kanallarına ve mikro siyasete yönlendiriyor. Gençler dijital aktivizm, boykot ve gönüllülük gibi kanallarla ‘siyasetlessiz siyaset’ yapıyor; yani değerler ve tüketim seçimleri üzerinden **mikro-siyasal** tutum sergiliyor. Bu, klasik temsil mekaniğinin yerini dolduran yeni bir siyasal alanın oluşması olarak görülebilir; nitelik, sokağın yerini almaktan çok, onu tamamlayan bir katman gibi çalışıyor.

Grafik 24. Kurumlara güven

Kurumlara duyulan güven düşük seviyede. Gençler en az medyaya ve kamu kurumlarına güveniyor. Ordu hala güven duyulan ve belli bir eşiği geçen tek kurum. Medya ve kamu kurumları güven skalasının alt basamaklarında. AB'ye güvenin kamu kurumlarının üzerinde olması dikkat çekici. Kurumlara güven haritası, gençlerin devleti güvenlik ve bilim üzerinden anlamlandırdığını; siyaseti ise güven ve liyakat eksikleri nedeniyle alt kümeye yerleştirdiğini gösteriyor. Diğer yandan gençlerin daha fazla güvendikleri kurumların listesi aynı zamanda, ideolojik sürtünmenin düşük olduğu ve kural bazlı ve liyakate dayalı kurumlara olan özlemlerini ifade ediyor olarak görülebilir.

	Gelir Grubu					CB 2. tur			Anadil	
	Toplam	Alt	Orta-Alt	Orta	Orta-Üst	Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto	Türkçe	Kürtçe
Ordu (TSK)	6.55	5.92	6.56	7.03	6.73	7.52	6.04	5.95	7.11	4.67
Tübitak	5.71	5.40	5.72	5.95	5.85	6.75	5.14	5.33	6.06	4.53
Birleşmiş Milletler	5.49	5.19	5.41	5.56	5.91	5.73	5.60	4.97	5.64	5.00
Anayasa Mahkemesi	5.48	5.16	5.51	5.74	5.50	6.81	4.81	4.86	5.86	4.19
Avrupa Birliği	5.47	5.17	5.44	5.54	5.85	5.35	5.76	5.04	5.56	5.17
TBMM	5.45	5.11	5.44	5.66	5.66	6.88	4.71	4.78	5.83	4.18
Merkez Bankası	5.41	5.01	5.31	5.77	5.61	6.96	4.54	4.93	5.82	4.06
CİB	5.37	4.99	5.28	5.70	5.55	7.07	4.47	4.70	5.75	4.09
Cumhurbaşkanlığı	5.37	4.94	5.30	5.69	5.59	7.28	4.34	4.63	5.74	4.12
TÜİK	5.36	5.14	5.27	5.46	5.63	6.20	4.89	5.11	5.68	4.27
Adalet Bakanlığı	5.28	4.95	5.22	5.58	5.37	6.95	4.41	4.50	5.67	3.97
Mevcut Hükümet	5.16	4.87	5.16	5.36	5.26	6.97	4.18	4.45	5.52	3.95
RTÜK	5.15	4.96	5.17	5.20	5.29	6.45	4.47	4.73	5.47	4.10
TFF	5.00	4.63	5.03	5.03	5.51	5.85	4.67	4.49	5.29	4.01
Medya	4.77	4.40	4.76	4.97	5.08	5.78	4.24	4.51	5.06	3.77

Çapraz tablolara baktığımızda öncelikle gelir gruplarına göre neredeyse tüm grupların kurumlara güven kaybettiği göze çarpıyor. Kurumsal güven sosyo-ekonomik konumla pozitif ilişkili; özellikle ekonomi-yargı-teknokrasi bandında (MB, TÜİK, AYM, TÜBİTAK) orta/üst gelirlielerde güvenin belirginleştiği görülüyor. Kürt gençlerin tüm kurumlara güveni

daha düşük. Kürt gençler nazarında en yüksek skorda güven veren ve 5'in üzerinde kalan tek kurum da Avrupa Birliği.

TÜBİTAK (5.71), BM (5.49) ve AB (5.47) toplamda orta-üst güven eşiğinde. TÜBİTAK'a güven iktidar seçmeninde çok yüksek (6.75), muhalefette orta (5.14); AB'de fark daha sınırlı (5.35 vs 5.76). Bu desen, bilim/teknokrasi ve uluslararası kurumlarının iç siyasete kıyasla daha düşük ideolojik sürtünmeye sahip olduğunu gösteriyor.

Gelir düştükçe devletin koruyucu rolü önceleniyor; gelir arttıkça kurumsallık ve liyakat talepleri güçleniyor. Bu nedenle güven ve lider beğenisi gelir gruplarına göre sistematik biçimde ayrışıyor.

Sonuç olarak gençlerin kurumsal dünyayı güvenlik ve bilimi tepeye, medyayı tabana yerleştiren bir hiyerarşiyle değerlendirdiğini; siyasi tercihler ve kimliklerinse güvenin dağılımını keskin biçimde yeniden renklendiğini söyleyebiliriz. Gençlerin siyasete mesafesi ise ilgisizlikten değil; güvensizlik, duygusal tükenme ve düşük etkinlik hissinden beslenen bir korunma davranışı olarak değerlendirilebilir ve bu mesafe, siyasetten kopuş değil; yeni siyaset biçimlerine yöneliş olarak okunabilir.

A high-angle, slightly blurred photograph of a large, light-colored conference table. Several people are seated around the table, their hands and arms visible as they work. There are multiple laptops open, along with several closed notebooks and folders. The scene is brightly lit, creating a professional and collaborative atmosphere. The image is overlaid with a semi-transparent blue filter.

06

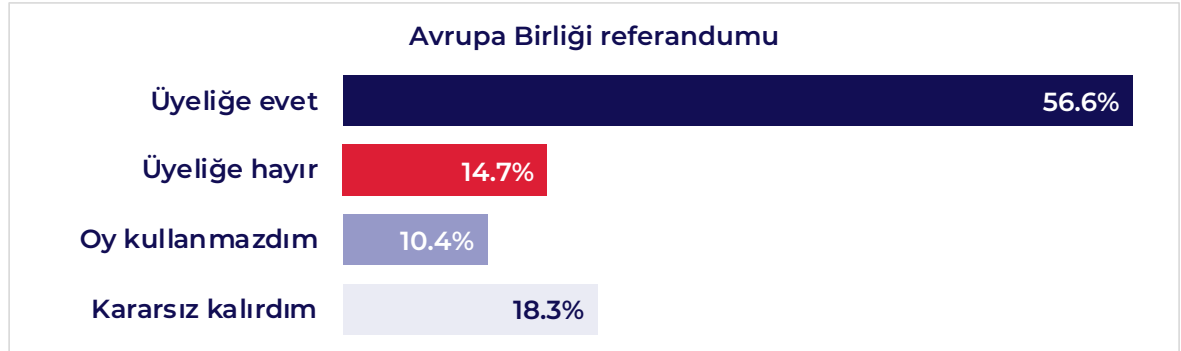
AVRUPA BİRLİĞİ ALGISI

6. AB ALGISI

Bu bölümde, Türkiye gençliğinin Avrupa Birliği'ne yönelik farklı bakışları konu ediliyor. Türkiye'nin AB üyeliğine desteğin yüksek olmasına karşın, gençlerin zihninde AB çift yönlü bir imaj taşıyor: Bir yanda seyahat özgürlüğü, refah, liyakat, demokrasi ve insan hakları gibi arzu edilen değerler ve fırsatlar; diğer yanda ise ayrımcılık, çifte standart ve bağımlılık ve egemenlik kaygıları gibi çekinceler. Anket verileri, görüşmeler ve odak grup bulguları, gençlerin AB algısının ideolojik kalıplardan ziyade, pragmatik bir fayda-maliyet analiziyle şekillendiğini ortaya koyuyor. Özetle bu bölümde, AB'nin gençler için hem olumlulukları kurallı bir fırsat evreni hem de kültürel, siyasal bir tehdit olarak nasıl aynı anda var olabildiğini, bu ikili algının demografik ve kimliksel kırımlara göre nasıl farklılaştığını ve Batı algısı içinde AB'yle ABD'nin neden ayrı yerlere konduğunu ele alınıyor.

Gençlerin AB'ye bakışı tek bir çizgi değil; bir yanda fırsat ve kurumsallık, diğer yanda kimlik ve egemenlik kaygıları arasında salınan çift yönlü bir algı. Öte yandan bu algı kimlikten çok fırsat, ideolojiden çok pragmatizm, kültürel kaygılardan çok gelecek beklentisiyle şekilleniyor.

6.1. Avrupa Birliği'ne Genel Yaklaşım

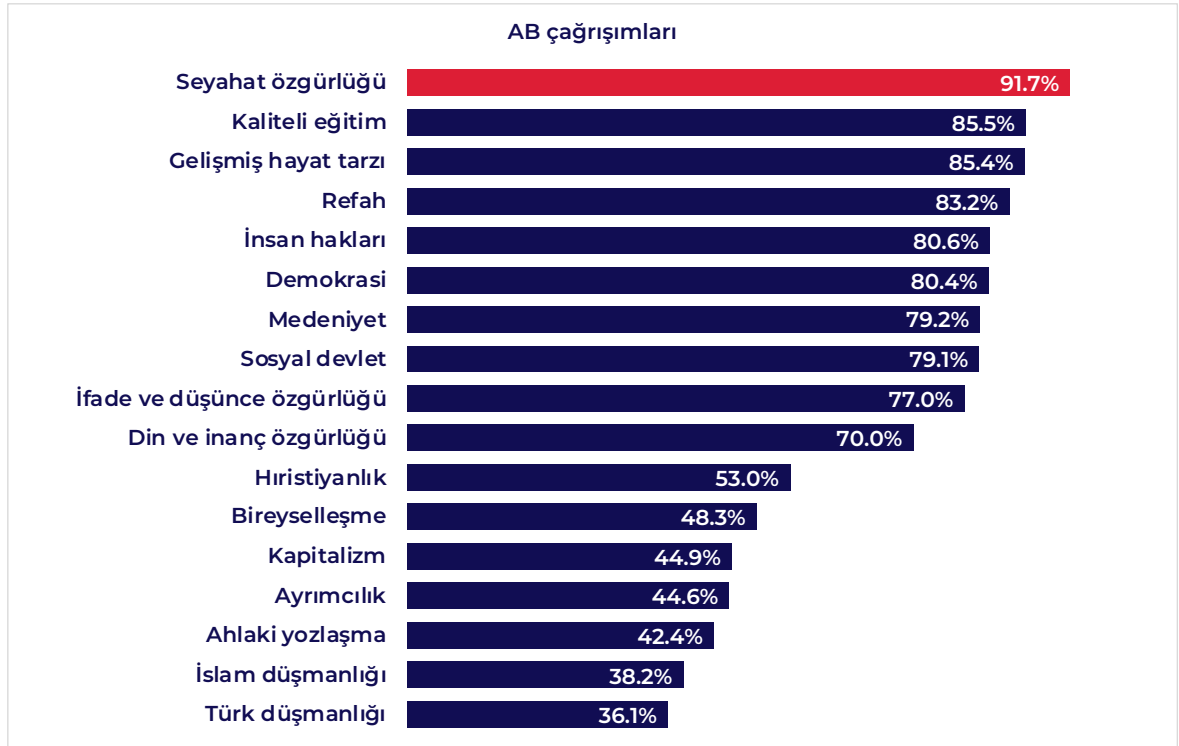
Grafik 25. Avrupa Birliği referandumu

Eurobarometre'nin 2025 Türkiye verilerine göre, Türkiye'nin AB üyeliğini toplumun genelinin %32'si olumlu, %17'si olumsuz, çoğunluğu %51'i ise ne olumlu ne olumsuz olarak değerlendiriyor. Bu araştırmanın sonuçları ise gençlerin yaklaşımının topluma göre çok daha olumlu olduğunu ortaya koyuyor. Gençler arasında AB üyeliğine destek oldukça yüksek (%56.6). Üyeliğe karşı çıkanlar oldukça düşük (%15). Kararsızlar veya oy kullanmayacağını belirtenlerin toplamı dikkate değer bir büyüklüğe sahip (%28.7). Öte yandan niteliksel safhanın aşağıda detaylandırılacak olan bulguları, AB'nin gençler için tek boyutlu bir 'evet/hayır' tercihinden çok, fayda ve çekincelerin birlikte var olduğu, ancak olumlu yaklaşımın ağır bastığı ikili bir imaj taşıdığını gösteriyor.

AB'yle ilgili çekinceler olmasına karşın gençler büyük oranda Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor. Bu destek, AB'nin sunduğu özgürlükler, dolaşım hakkı ve ekonomik fırsatlarla yakından ilişkili. Karşı çıkanlar ya da çekinceleri olanlar ise AB'nin Türkiye'yi dışlayıcı tutumunu, ayrımcılık potansiyelini ve egemenlik kaygılarını öne çıkarıyor. Veriler, gençlerin AB algısında belirgin bir pragmatizm motifine işaret ediyor: üyelik onlar için fırsat ve

hareketlilik imkânı anlamına geliyor. Öte yandan niteliksel çalışmalarımıza katılan gençler arasında gözlemlediğimiz üzere, AB'ye çekinceleri daha fazla olanlar dahi, AB'ye üyeliğin Türkiye'ye "çeki düzen vereceği" beklentisi içinde. Bu da AB'ye üyeliğe onayı artıran bir faktör. Ülkenin daha kurallı hâle gelmesini, kuralların daha fazla uygulanabilir ve daha güvenilir bir sistemi olmasını sağlayacağı düşünülüyor. Dolayısıyla geleneksel Batı ve AB algısındaki, "teknolojisini alalım ama değerlerini asla" yargısı, hukukun ve kuralların üstünlüğünün sağlanması, doğaya ve insana verilen değerlerin artması, yasalar önünde eşitliğin sağlanması, torpil, yolsuzluk, usulsüzlük gibi suçların azalması gibi güven unsurları nedeniyle de Batı'nın olumlanması yönünde farklılaşma eğiliminde. Öte yandan, Avrupa ülkelerinde yaşama atfedilen kültürel kaygılar hala kuvvetli. Bunlar arasında bireyselleşmenin toplumsal ve/veya komüniteryan değerleri aşındırması, kültürel anlamda ahlaki dejenarasyon öne çıkıyor. Ancak geçmişten farklı olarak bu kaygılar daha az sorun teşkil ediyor; çünkü bildikleri, gözlemledikleri Batı'da bir deneyimi olan Türkiyeli bir nüfus ve tanıdıkları var ve kendilerini kültürel deformasyon ve asimilasyondan koruyabileceklerine dair inançları geçmişteki nesillere göre daha yüksek.

Sonuç olarak gençlerin AB'yi desteklemesi, ideolojik bir konumlanıştan çok, AB üyeliğinin Türkiye'nin mevcut liyakat ve sistem krizleri kaynaklı sorunlarını düzeltecek bir dış çıpa olarak görmesiyle yakından ilişkili. Bu durum, AB'ye duyulan güvenin temelinde, somut fırsatlarla birlikte kurallı rejim ve hukukun üstünlüğü beklentisinin yattığını gösteriyor.

Grafik 26. Avrupa Birliği'nin eşleştirildiği kavramlar

Gençler AB'yi çoğunlukla hayat kalitelerini ve ülkenin özgürlük ve demokrasisini artıracak olumlu konularla eşleştiriyor. Türk ya da İslam düşmanlığı gibi olumsuzluklarla özdeşleştirme oranı oldukça az. Gençlerin AB denilince aklına ilk gelenler seyahat

özgürlüğü, eğitim, demokrasi, refah ve insan hakları oluyor. Ancak bunun yanında ayrımcılık, çifte standart ve Türkiye'yi dışlayan tavırlar da %36-45 arasında değişen oranlarda çağrışım yaratıyor.

Sosyo-demografik değişkenlere göre AB üyeliği onayı

		Evet	Hayır	Kararsız
	Toplam	56.6%	14.7%	28.7%
Cinsiyet	Kadın	53.2%	15.8%	30.9%
	Erkek	60.1%	13.6%	26.3%
Yaş Grubu	18-21	55.2%	14.0%	30.7%
	22-25	55.4%	15.7%	28.9%
	26-29	59.1%	14.3%	26.6%
Yaşam düzeni	Anne baba ile	57.2%	14.8%	28.0%
	Eşi ile	50.7%	17.6%	31.6%
	Aile dışı	60.9%	11.1%	28.0%
Gelir grubu	Alt	56.3%	11.8%	31.9%
	Orta-Alt	52.7%	17.7%	29.5%
	Orta	55.8%	17.7%	26.5%
	Orta-Üst	62.3%	11.5%	26.2%

AB'ye destek, doğrudan fırsatlara erişim kapasitesi ve dolaylı olarak da kurallı bir rejim ve eşitlik beklentisiyle bağlantılı; gelir, eğitim ve yaşam düzeni kırımları bu ilişkiyi güçlendiriyor.

Cinsiyet ve yaş ekseninde iki eş zamanlı desen var. Erkeklerde destek daha yüksek (Evet %60.1), kadınlarda kararsızlık oranı artıyor (%30.9). Bu, kadınlarda fırsat anlatısına açık bir potansiyel bulunsa da çekincelerin ağır bastığını düşündürüyor; kararsızlığın büyüklüğü “fikri destek”le “duygusal/ güvenlik temelli kuşku” arasındaki mesafeyi gösteriyor olarak yorumlanabilir. Kadınlardaki yüksek kararsızlık, kültürel güvenlik kaygıları ve ayrımcılık deneyimlerine dair duyarlılıkla ilişkili olabilir; erkeklerdeki yüksek destek ise mobilite arzusunun daha güçlü olmasıyla örtüşüyor.

Yaş arttıkça “Evet” oranının yükselmesi (26–29’da %59.1) ve kararsızlığın azalması (30.7’den 26.6’ya)da benzer bir hat çiziyor: yaş ve deneyim arttıkça, AB’nin somut getirileri daha fazla öne çıkıyor, “bekle–gör” tutumu zayıflıyor. Bu, gençliğin pragmatizme açık doğasının yaşla birlikte güçlendiği bir örüntü.

Yaşam düzeni kırılımı (anne–babayla/eşiyle/aile dışı) AB tutumlarına daha dolaylı bir pencere açıyor. Aile dışında yaşayanlarda evet payı belirgin biçimde daha yüksek; “Hayır” diyenlerde eşiyle yaşayanların, bir başka deyişle evli olanların payı görece artıyor. Bu sonuç erken evlenmenin belli bir kültürel kimlikle bağlantılı olmasıyla ilgili.

Gelir çizgisinde destek yukarı doğru eğimli (alt gelirde Evet %56.3 iken üst gelirde %62.3). Buna karşılık “Hayır” en çok orta gelir gruplarında yoğunlaşıyor (%17.7). Bu tablo, AB’yi fırsat ve kurumsallık olarak okuyanların genellikle kaynaklara erişimi daha yüksek

gruplarda toplandığını, ekonomik hassasiyeti yüksek orta sınıflarda ise egemenlik/rekabet baskın tereddütlerin var olduğunu düşündürüyor. Kararsızlık oranının üst gelirde düşmesi (%26.2), bilgiye erişim ve gelecek planlarının netliği arttıkça AB'ye ilişkin belirsizlik maliyetinin azaldığına işaret ediyor.

Kimlik değişkenlerine göre AB üyeliği onayı

		Evet	Hayır	Kararsız
	Toplam	56.6%	14.7%	28.7%
Dindarlık	Düşük	65.9%	6.9%	27.2%
	Orta	57.0%	13.9%	29.1%
	Yüksek	54.9%	16.4%	28.7%
Milliyetçilik	Düşük	63.5%	11.4%	25.2%
	Orta	53.6%	12.1%	34.3%
	Yüksek	56.1%	17.2%	26.7%
Anadil	Türkçe	53.7%	16.5%	29.8%
	Kürtçe	67.5%	8.1%	24.4%
İdeoloji	Sol	71.2%	8.8%	20.0%
	Merkez	58.0%	13.3%	28.7%
	Sağ	42.1%	23.2%	34.7%

Dindarlık ve milliyetçilik arttıkça AB bir egemenlik sınavı olarak görülüyor; düşük dindarlık ve sol kimliklerde ise AB bir haklar ve fırsatlar paketi olarak okunuyor.

Dindarlık ve milliyetçilik AB tutumlarını en çok katmanlayan iki kültürel değişken. Dindarlık arttıkça “Evet” yanıtı net olarak azalıyor (düşük dindarlıkta %65.9; yüksek dindarlıkta %54.9), milliyetçilik yükseldikçe “Hayır” ve “Kararsız” oranları artıyor (orta milliyetçilikte kararsızlık %34.3’le en yüksek). Bu farklar, AB’yi değerler paketi olarak okuyan ve adalet ve fırsat ekseninde değerlendirenlerle; AB’yi kimlik ve egemenlik sınavı olarak görenler arasındaki yorum farkını yansıtıyor. Bir başka deyişle, AB’nin bir kesimde işleyen kurallar ve özgürlük çağrısı yaptığı yerde, diğer bir kesimde kültürel müdahale ve sınır gevşemesi kaygısı tetikleniyor.

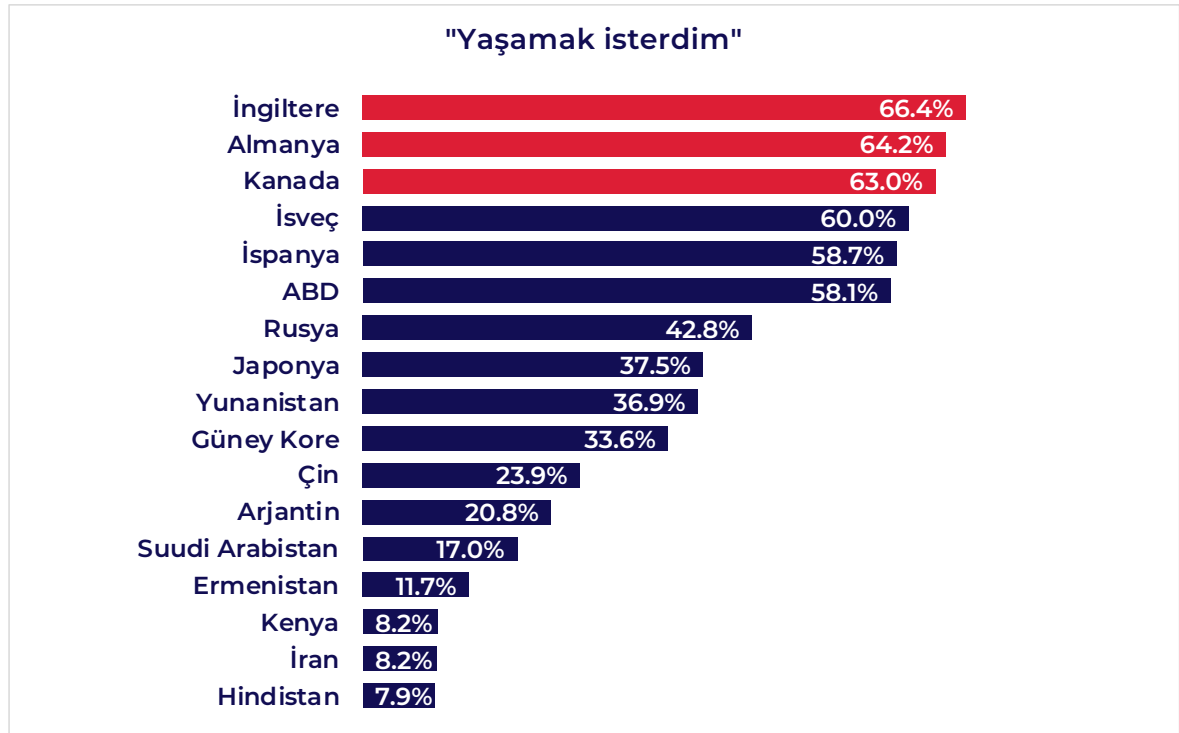
Anadil kırılımı bu kültürel eksen somutlaştırıyor. Kürt gençlerde destek belirgin biçimde daha yüksek (Evet %67.5; Hayır %8.1; Kararsız %24.4), Türk gençlerde ise “Evet” %53.7’de kalıyor. Bu fark, AB’nin hak ve hukukun güvencesi olarak algılandığı bağlamlarda bir normatif umut üretmeye daha yatkın olduğunu gösteriyor. Kürt gençler için AB, hak ve güvencenin adresi olarak görülüyor; bu nedenle AB umudu, temsil ve eşit muamele beklentisiyle birleşiyor.

İdeoloji çizgisinde tablo daha net: Solda “Evet” %71.2’le baskın; sağda “Evet” %42.1’e inerken “Hayır” (%23.2) ve “Kararsız” (%34.7) yükseliyor. Bu, AB’nin solda hukuk devleti–özgürlük–refah üçgeniyle uyumlu bir değerler kümesi olarak; sağda ise egemenlik–kültürel bütünlük–ekonomik bağımsızlık çerçevesinde sorgulanabilir bir alan olarak okunmasıyla ilişkili. Merkezde “Evet” %58’le güçlü; bu, ekonomik fırsatlar başta olmak üzere kimlikten bağımsız pragmatik hesapların etkisiyle bağlantılı.

Bu kırılımlar bir araya geldiğinde “kararsız havuzunun profili” daha seçilir hâle geliyor: kadınlarda, daha genç yaşlarda, orta gelirde, orta düzey milliyetçilik hattında ve sağ

ideolojik ekseninde kararsızlık görece daha yüksek. Kararsız havuzunun profili, AB'nin sunduğu değer/fırsat anlatısıyla, kimlik ve egemenlik kaygıları arasına sıkışmış bir alanı temsil ediyor. Bu gençler için mesele, AB'nin 'soyut bir ideal' olup olmamasından ziyade güvenlik, eşit muamele ve somut faydanın aynı pakette garanti edilip edilmemesi. Bu nedenle kararsızlık, **bilgi ekseninde** (kurumlar, işleyiş, üyelik sonrası düzen) ve **duygu ekseninde** (onur/egemenlik, kültürel korunma) aynı anda çözülmesi gereken bir belirsizlik içeriyor.

Çapraz tablolar, bu ikili okumanın demografik ve kültürel eksenlerde nasıl dağıldığını gösteriyor: fırsat ve hukuk vurgusu solda, düşük dindarlıkta ve Kürt gençlerde destek üretirken; egemenlik ve kimlik vurgusu sağda, yüksek dindarlıkta ve orta-yüksek milliyetçilikte kuşku/kararsızlık üretiyor. Bu nedenle gençliğin AB tutumu, tek bir sloganla yakalanamayacak kadar katmanlı: Aynı verinin içinde evrensel standartlara erişim arzusuyla kültürel/ulusal güvenlik ihtiyacı yan yana duruyor. Gençlerin AB'ye bakışı pragmatizmle kimlik arasında uzanan bir ekseninde salınıyor. Destek, deneyim ve bilgi arttıkça güçleniyor; kararsızlık ise duygusal güvenlik ve kurumsal bilinmezlik alanlarında yoğunlaşıyor.

Grafik 27. Şu ülkelerde yaşamak ister misiniz?

Gençlere yaklaşımlarını görmek için farklı ülkeler sıralayarak, imkanları olsa bu ülkelerde yaşamak isteyip istemediklerini sorduk. Ülkeler arasında İngiltere, sadece ülke koşulları değil, dil öğrenme motifi açısından da öne çıkıyor. Almanya her zaman hem gelişmişliği hem de Türkiyeli göçmen nüfusunun yoğunluğu nedeniyle önde geliyor. Niteliksel bulguların desteklediği üzere, açık olarak sordüğümüzda, İngiltere ve Almanya dışında, İskandinav ülkeleri, Kanada ve İsviçre'nin hem refah, hem özgürlükler hem de ayrımcılık

konusundaki duyarlılıkları nedeniyle daha fazla tercih edilen, en fazla yaşamak istenilen ülkeler olduğu gözlemleniyor.

Gençlerin önemli bir bölümü AB ülkelerinde yaşamayı istediğini söylüyor. Bunun en temel nedeni ekonomik refah ve fırsatlar. Eğitim, iş bulma, yaşam kalitesi ve özgürlükler, gençler için cazip. Buna rağmen ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı kaygısı, bu isteğin şiddetini sınırlayan unsurlar arasında. Bu tablo, gençlerin Batı'yı hâlâ cazip ama kusursuz olmayan bir yaşam alanı olarak gördüğünü gösteriyor.

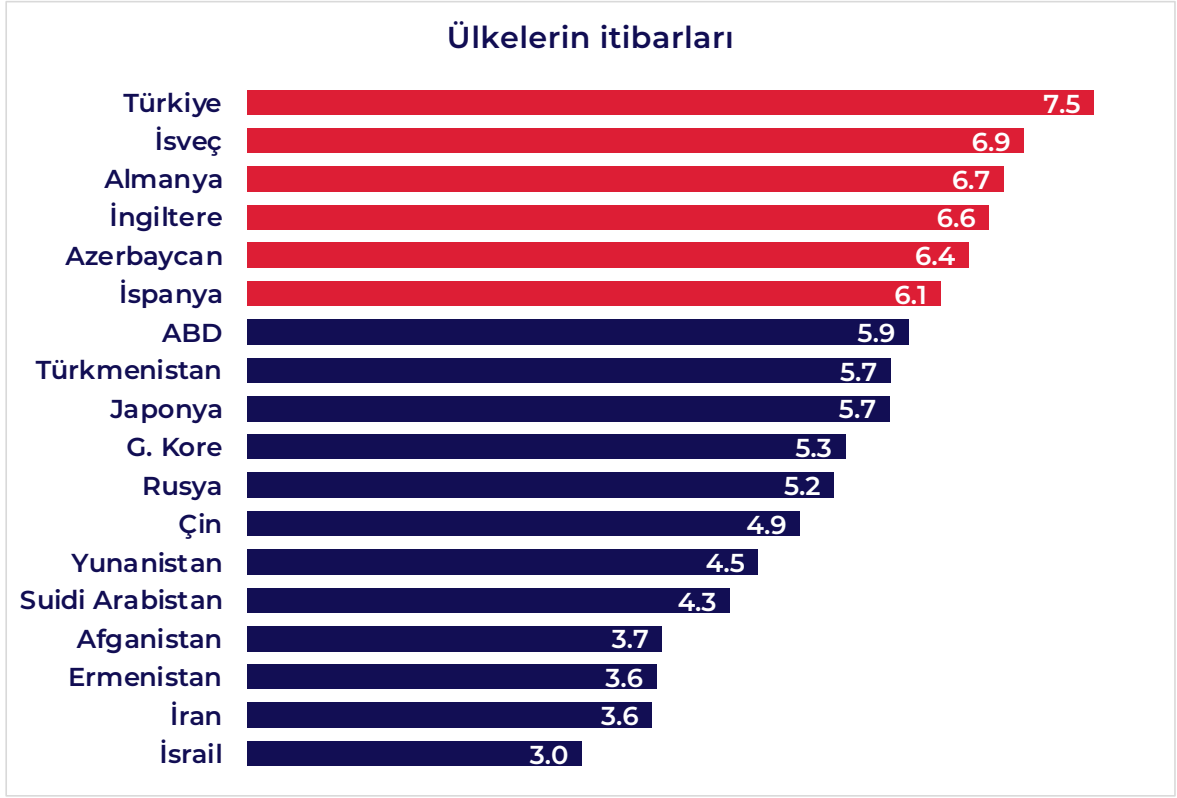

Grafik 28. Avrupa Birliği hakkında ne kadar bilgilisiniz?

AB'ye dair bilgi düzeyi çoğunlukla orta kıvamda bulunuyor: niteliksel safhalarda gözlemlediğimiz üzere kurumsal ayrıntılara hâkimiyet sınırlı, ama günlük hayatla ilişkili somut faydalar (vize/seyahat, eğitim, iş) net biçimde vurgulanıyor.

“AB okuryazarlığı orta şeker diyebilirim. Avrupa Birliği deyince, ülkelerin ticari olarak kurduğu bir birlik... insanların rahat seyahat etmesi” diyen merkez-sol bir katılımcının çerçevesi bu “pratik fayda ve genel değerler” bileşimini iyi resmediyor.

Gençlerin çoğu AB'yi genel hatlarıyla tanıyor ama kurumları, işleyişi ve politikalarını ayrıntılı bilmiyor. Bu eksiklik, AB'ye dair tartışmaların yüzeysel kalmasına yol açıyor. Gençler için AB daha çok fırsatlar, sembolik değerler ve yaşam tarzıyla ilişkilendiriliyor, kurumsal yapısıyla değil. Bunun bir nedeni AB'nin yer yer bir kapitalist ekonomik örgütlenmeden ibaret olduğu yönündeki algının kuvvetli olması. Bu algı da Türkiye'nin AB üyeliğinin bağımlılık ilişkisini artıracak ve Türkiye aleyhine işleyecek bir süreç olabileceği kaygısına yol açıyor. Tabi bu kaygının üyelik arzusunu etkilememesi de gençlikteki kuvvetli pragmatizminin çelişkili ve tutarsız hallerine diğer bir örnek.

Grafik 29. Gözünüzdeki itibarı 10 üzerinden kaç?

AB ülkeleri gençlerin gözünde farklı itibar düzeylerine sahip. Almanya, İngiltere gibi ülkeler güçlü ekonomi ve eğitim olanaklarıyla öne çıkarken, bazı ülkeler daha nötr veya olumsuz algılanıyor. Bu dağılım, gençlerin AB'yi tek tip bir blok olarak değil, ülkeler arasındaki farklılıklarla birlikte değerlendirdiklerini gösteriyor. Aynı zamanda gençlerin bakışında göçmen politikaları ve Türkiye'ye yönelik tavırların da etkili olduğu anlaşıyor. Bu bağlamda not edilmesi gereken diğer bir nokta, ABD'nin gençlerde itibar kaybetmeye başlamış olması. Batı üzerine var olan önyargıların ve olumsuz duyguların ağırlığı daha çok ABD'ye yüklenmeye başlamış. AB ülkeleri (ve Kanada) batının daha makbul, özgürlükçü ve insani kesimlerini oluştururken, ABD ayrımcı, kapitalist ve yozlaşmış özellikleri sembolize ediyor. Aşağıda bu konuya daha detaylı bir parantez açacağız.

Türkiye ve toplum için tehdit olduğu algısı kuvvetli olan İsrail ve Ermenistan'ın; yaşam tarzı ve kültürel özellikleriyle Türkiye'ye uzak oldukları ve uzaklaşılması gerektiği düşünülen ülkeler olarak Suudi Arabistan, Afganistan ve İran gibi ülkeler verilen itibar notları oldukça düşük.

6.2. Batı/AB Algısı

Fırsat ve Model Arayışıyla Kültürel-Siyasal Tehdit Salınımı

AB üyeliğini olumlu bakışın oransal yüksekliğine ve karşıtlığında düşüklüğüne rağmen gençlerin Batı/AB algısında olumlu yönlerinde yanında çekinceler hatta olumsuz unsurlar da az değil.

Algı hem Türkiye'nin geleceği için hem de Batı ülkelerinde yaşam değerlendirmelerinde iki ana eksenle ayrışıyor:

- **Refah-haklar penceresinden olumlu** (demokrasi, sosyal devlet, eğitim, ifade özgürlüğü, çevre ekseninde) ve AB üyeliğine sıcak bakan bir çizgi;
- **Kimlik-egemenlik penceresinden mesafeli/olumsuz** (emperyalizm, kültürel-dini uyumsuzluk, "çıkarcılık"), üyeliğe soğuk, nötr ya da çekinceli bir çizgi.

Arada, bilgi ve ilgisi düşük, "fikrim yok" diyen bir dil de belirgin.

Gençlerin Batı/AB'ye bakışında bu iki güçlü kutup arasında akışkan bir spektrum var. Bir uçta Batı, "liyakat, hukuk, kurumsallık ve fırsat"ın adresi olarak görülüyor; öbür uçta "ikiyüzlü ve tehditkâr bir kültür-siyaset bloku" olarak kodlanıyor. Arada, bilgisi sınırlı ama imajı güçlü bir kitle ve "gitmek isterim ama kalamam" diyen bir aidiyet-kimlik ara tonu bulunuyor.

AB ve Batı 'model' ve kaçış kapısı: liyakat, hak, hukuk ve fırsatlar

Gençlerin "haklar-öncelikli devlet" tanımı (liyakat, adalet, ifade özgürlüğü) AB'ye atfedilen demokratik-refahçı modele bağlanıyor. "Liyakat, ifade özgürlüğü, adalet" üçlemesini demokrasinin omurgası sayan gençler, aslında sadece AB'yi değil, talep ettikleri sistemin ahlaki iskeletini de tarif ediyor. Bu arka plan, AB'yi "ilkelere dayalı hareket eden" bir yapı olarak daha güvenilir gören anlatılarda da yankı buluyor: "Önce belli değerleri çatısı altına oturtuyor... değerleri üzerinden hareket eden bir kurum olduğu için daha güvenli buluyorum."

"Ben olsam gençleri yurt dışına gönderme programları hazırlardım" diyen bir başka katılımcı, AB'nin eğitim ve dolaşım fırsatlarına yönelik arzu setini somutlaştırıyor. Aynı pratik faydacılık, günlük yaşama bağlanıyor: "AB deyince... AB uyum süreci... AB'nin değerleri geliyor" diyen katılımcıyla "Avrupa'nın bir ülkesine kendini at, sonra bütün Avrupa'yı gez" diyen bir genç, AB'yi erişilebilir fırsatlar haritası olarak kuruyor.

Refah-haklar eşleşmesi, muhafazakâr-milliyetçi damardaki bazı gençlerde bile AB'ye dönük kısmi onay üretmiş durumda: "Demokrasileri bizden daha yararlı işliyor... sosyal devlet destekleri daha iyi... ifade ve düşünce özgürlüğü daha fazla." Bu olumlu algının yanında, "çevre konusunda ikiyüzlülük" ya da "göçmenlere ve siyahilere ayrımcılık örnekleri" gibi sorgulayıcı kayıtlar da düşüyor.

Dolayısıyla AB ve Avrupa, kurumsal ilkeler, sosyal devlet, ifade özgürlüğü ve eğitim başlıklarında “Türkiye’den ileri” olarak anlatılıyor; AB üyeliği “yaşam kalitesi” ve “özgürlükler” üzerinden de rasyonelleştiriliyor. Olumlamlar şu maddelerde sıralanabilir:

- **AB ilkeleri ve kurumsallık vurgusu:**

Bir katılımcı AB’yi “ilkeler üzerine hareket eden” ve kendini bu ilkelere bağlayarak gerekçelendiren bir örgüt olarak tanımlıyor; bu yüzden “daha güvenli” bulunduğunu ve Türkiye’nin AB’ye üye olmasını isteyeceğini söylüyor.

“Batı demokrasisini beğeniyorum; biz de örnek almalıyız.” diyen bir katılımcı, beğenisini somut kurumlara bağlayarak anlatıyor. Bu hatta, demokrasi, eğitim kalitesi ve “işleyen devlet” imgesi birlikte anılıyor.

- **Somut fayda listesi:**

Başka bir katılımcı, AB ülkelerini demokrasi, sosyal devlet, eğitim, hak ve özgürlükler, çevre gibi kalemlerde sistematik biçimde “Türkiye’den iyi” görüyor; “AB’ye referandum olsa evet derdim” ifadesi bu yekûn algının özeti.

Türkiye’deki liyakat krizinin yarattığı tıkanma, Batı’yı “mecburi çıkış” gibi kuruyor. 19 yaşındaki bir katılımcı, “Üniversiteyi bir sene okudum... Amerika’ya kaçmak zorunda hissediyorum” sözleriyle, tercihten çok sistemik zorunluluğu tarif ediyor.

- **Kültürel yakınlık ve uyum:**

Belli eksenlerde kültürel çekinceler olmakla birlikte özellikle Ortadoğu’yla kıyaslayınca kültürel bazı unsurlar da olumlu algıda etkili. Örneğin merkez-sol bir katılımcı “Batılı değerlerin benimkilerle fazla örtüşüyor” ve “dil engelini aşarsam rahat uyum sağlarım” vurgusu buna iyi bir örnek. Gençler AB’ye dair kültürel bir ‘uyum-aidiyet sarkacı’ yaşıyor: kendini kültürel olarak yakın hissediyor, fakat ayrımcılık riskini de gerçek bir bariyer olarak görüyor.

- **“Örnek alınması gereken ülkeler” dili:**

Muasıır medeniyetler çıtısı hala geçerli ve ibrenin Batı’ya doğru olmasında etkili. Örneğin Apolitik/merkezde duran bir genç, Batı ülkelerini “beğendiğim, örnek alınması gereken” bir referans kümesi olarak konumluyor; demokrasiyi kendi ülkesinde de görmek istediğini açıkça söylüyor.

Muhafazakâr tonları olan ama reel-politik düşünen bir katılımcı, yarın referandum olsa “Türkiye’nin imajını kırmak için evet basarım” diyerek, üyeliği ülke için faydacı bir çerçevede olumlayabiliyor.

Kimlik–egemenlik” merceği: Batı/AB’ye mesafeli duruşlar

Gençler AB’ye sıcak duruşlarına karşın çekincelerini de kenara bırakmıyor. Özellikle AB üyeliğinde kuşkucu ya da soğuk olan bir kesim, Batı’yı çıkarıcı/emperyal bir blok olarak okuyor; kültürel-dini uyumsuzluk kaygıları ve ahlaki kaygılar öne çıkıyor.

Bu hattaki duygu hali doğrudan AB’ye daha mesafeli gençlerde olduğu kadar, direkt karşıt olmasa da çekinceleri olan kesimler de görmek mümkün.

Daha karşıt olanlar da **anti-emperyal bir dil** öne çıkıyor: Bir genç “Bizim düşmanımızlar... AB’den nefret ediyorum.” diyerek Batı’yı sömürü, bölücülük, savaş ve “yeşil dönüşüm adıyla çöp satma” gibi ifadelerle çerçevesiyor. Kürt meselesinde “Batı’nın Türkiye’yi bölmeye çalıştığı” anlatısı bu dilin merkezinde.

Dini/kültürel uyumsuzluk sıkça vurgulanıyor. Muhafazakâr çizgide bir katılımcı, AB üyeliğine “hayır” derken “Müslüman olarak orada bağnazlıkla karşılaşsınız” diyerek din-inanç özgürlüğünün pratikte sorunlu olduğunu savunuyor; “refah yüksek ama bu medeniyeti doğrudan getirmiyor” değerlendirmesiyle değerler çatışmasını vurguluyor.

“Bizi kıskanıyorlar” anlatısı güncelliğini koruyor. Genç muhafazakâr damar, Türkiye’nin itibar ve özgül ağırlığını yükselterek Batı’yı “bize bakan, bizi kıskanan” bir konuma yerleştiriyor; bu savunmacı, gururlu ton, üyelikten çok özerk duruş beklentisi yaratıyor. Üyeliğin bağımlılık riski taşıdığı düşünülüyor.

Öte yandan direkt bir karşıtlık olmasa da çekinceleri olan gençlerde uzaklık ve ilgisizlik öne çıkıyor: “Batı’ya uyum sağlayamam, merakım da yok” diyen katılımcılarda ilgi düşüklüğü ve kültürel mesafe birlikte görülüyor; AB deyince “Trump” demek diyen bir katılımcıdaki kavramsal bulanıklık bu ilgisizliğin tipik işareti.

AB ve Batıyı fırsat olarak gören gençlerin çoğunluğu da aynı zamanda Batıyı ‘ikiyüzlü ve tehdit’ olarak gören bir kültürel savunma ve anti-hegemonik dilden etkileniyor.

6.3. Avrupa/ABD Ayrımı

Gençlerin zihninde Avrupa fırsat ve çıpa, ABD ise hız ve hırçınlık olarak kodlanıyor. Araştırma bulgularının önemli bir sonucu gençlerin Avrupa (özellikle AB ülkeleri) ile ABD'yi zihinsel olarak ayrı çekmecelere koymaları. AB'ye dönük duygu ılık ya da ılımlı bir faydacılıkla (refah, serbest dolaşım, eğitim) beslenirken; ABD, daha çok aşırı kapitalizm/emperyalizm/adaletsizlik başlıkları üzerinden mesafeli bir yere yerleşiyor.

Avrupa sosyal devlet ve kurumlar, ABD ise partizanlık, adalet sorunu ve sağlık güvencesizliği ve ayrımcılık üzerinden daha eleştirel resmediliyor. ABD'ye yönelen normatif soğuklukta partizan siyaset, aşırı kapitalizm ve bireyselleşme en sık dile gelen üç başlık.

“Amerika'yı sevmiyorum... çok adaletli yönetilen bir ülke değil, çok partizan” diyen merkez-sol katılımcı, ABD'yi Avrupa'dan net biçimde ayırıyor. Aynı kişi ABD kapitalizmini “harcama kültürü” üzerinden eleştirip Avrupa'yı daha dengeli buluyor. Başka bir katılımcı, ABD'de büyük şirketlerden vergi alınamadığı ve sağlık sigortası eksiklerinin yarattığı borçluluk döngüsünü örnek vererek “sosyal adalet”in ABD'de gelişmediğini savunuyor; Almanya/Hollanda'yı denge kurmakta daha iyi görüyor. “Bireyselleşme Amerika'da çok daha fazla” notu ise kültürel mesafeyi kalınlaştıran bir başka veri.

Sol-eleştirel hatta, ABD/“Batı” emperyalizmi teması da belirgin; Suriye/Ortadoğu bağlamı üzerinden “NATO çıkarları, emperyalizm” söylemi, ABD'ye dönük normatif soğukluğu ideolojik dile tercüme ediyor.

Gençler, aradıkları liyakat-adalet-özgürlük üçlüsünün adresini Avrupa'da daha olası görüyor. Fakat bu ılık Avrupa sempatisi, Gazze/göç/İslamofobi gibi ahlaki turnusollerle sınıandığında hızla çatallanabiliyor; beğeni ve mesafe bandının iki ucu, sahadaki politik ve kültürel gerilimlere göre yer değiştiriyor.

Bazı muhafazakâr katılımcılar, “Batılı ülkeler ve İsrail AB'den güç alıyor; soykırım düzeyinde katliamlar” diyerek AB'yi ahlaki meşruiyet testinden geçiriyor ve referandum olsa “hayır” vereceğini söylüyor. Benzer çizgide bir başka görüşmede, din-inanç özgürlüğü istisnası dışında AB'ye ilişkin olumlu notlar verilirken, İslamofobi ve Gazze bağlamındaki tutumlar “medeni/ilkesel bütünlük” iddiasını zedeliyor. Öte yandan daha teknik bir eleştiri, AB'yi “hantal ama Schengen faydalı” diye ikiye bölüyor: yaptırım gücü ve siyasî hız sorgulanırken, serbest dolaşım çok değerli bulunuyor.

AB	Günlük yaşama değen faydalar (seyahat, eğitim, iş) ve hak/liyakat beklentisiyle uyumlu bir “genelde daha iyi” varsayımı öne çıkıyor. İtirazlar çoğunlukla Gazze/göç/İslamofobi gibi ahlaki-siyasal kırılmalarda yükseliyor; kurumsal hantallık ve “ikiyüzlülük” eleştirileri de eşlik ediyor.
ABD	Partizan siyaset aşırı kapitalizm ve bireyselleşme üzerinden eleştiriliyor; sosyal adalet ve kamusal güvence eksikleri özellikle merkez-sol ve sol-eleştirel gençlerde belirgin soğukluk yaratıyor.

Özetle gençler ABD'yi hırçın güç politikalarıyla, AB'yi ise kurallı düzen ve sosyal devlet mekanizmalarıyla ilişkilendiriyor; bu nedenle Batı karşıtlığının büyük bölümü ABD'ye yöneliyor.

AB'ye kuşkucu-karşıt bakış

Bazı muhalif gençler, AB'yi "Alman hegemonyasının aracı" ve "kendi çıkarını önceleyen bir kulüp" diye yaftalıyor; "Türkiye'yi alacaklarsa hırpalayıp alırlar." gibi keskin anlatılar kullanıyorlar.

Muhafazakâr-milliyetçi damarda, Selçuk Bayraktar figürü "Batı'ya bağımlılığı azaltan yerli kapasite"nin sembolü olarak görülüyor. Bir katılımcı bu isimleri "ülkeye güzel şeyler yapmış insanlar" diye anıp olumlu lider havuzuna ekliyor; bu gurur, AB/ABD'ye mesafeyi ideolojik değil, teknoloji-güvenlik ekseninden meşrulaştırıyor. Savunma sanayi eksenli teknoloji üzerine yükselen bir tekno-milliyetçilik AB'ye yönelik siyasi eleştirilerle bağıntılı.

Başka bir katılımcı, Batı'nın tarihsel sömürgeciliğini eleştirirken, yine de Avrupa'daki siyasal kurumların "bizden daha liyakatli" çalıştığını kabul ediyor; yani ahlaki eleştiriyle kurumsal takdir aynı cümlede buluşuyor.

İslamofobi kaygıları da güncel. Avrupa'ya yerleşmeyi düşünen ama "esmerim... ikinci sınıf vatandaş muamelesi görür müyüm?" diye kaygılanan anlatılar, Batı'ya göç arzusunu frenleyen kimliksel bir bariyeri görünür kılıyor.

Batı'ya eleştirel bakanlar, sömürgecilik ve ikiyüzlülük anlatısını diri tutuyor; "Batı çıkarıcıdır" diyenler az değil. Yine de pratikte "sistem işliyor" kabulü, yerleşik norm: "Avrupa'da kurumlar daha liyakatli ve güçlü" söylemi farklı siyasal damarlarda tekrar ediyor. Bu sayede, duygusal/kültürel rezervlere rağmen Avrupa'ya uyum olasılığı (özellikle eğitim ve iş için) yüksek bir seçenek haline geliyor.

Bu iki çehreli AB algısını toparlarsak, gençlerin kültürel haritası Çift yönlü yakınlık ve çift katmanlı mesafeye dayanan coğrafi göndermeleri olan bir dengeye oturuyor:

- 1) **Avrupa'ya kurumsal/yaşam pratikleri yakınlığı:** Öngörülebilir prosedürler, ifade alanı ve liyakat beklentisi, uyum tahayyülünü Avrupa lehine çeviriyor; Akdeniz hattı kültürel sıcaklıkla ayrışıyor.
- 2) **Ortadoğu'ya sosyal doku yakınlığı:** Aile, dindarlık, gündelik temas ve mahremiyet kodları üzerinden akrabalık hissi var; fakat hukuki rejim, ifade özgürlüğü ve kurum kalitesi söz konusu olduğunda Avrupa referansı devreye giriyor.

Bunlara karşın gençlerin büyük çoğunluğu AB'yi kendilerine kültürel olarak diğer coğrafyalardan daha yakın buluyor. Bu kültürel ikiliğe biraz daha yakından bakmakta fayda var.

Metropol-çeper kırılması: "İstanbul/Marmara/Ege Batı'ya benziyor, ülkenin kalanı Doğu'ya"

Sahada sık tekrarlanan bir başka okuma, kültürel yönelimi coğrafi olarak da ayırıyor: "Ülkenin önemli bir kısmı kültürel olarak 'Doğu'ya benziyor; ama metropolde (İstanbul/Marmara/Ege) insanlar daha çok Batı'ya benziyor," diyen merkez-sol bir katılımcı, gençlerin zihnindeki Türkiye haritasında ikili bir estetik ve davranış kodu

olduğunu gösteriyor. Bu, Avrupa'ya yakınlık hissinin özellikle büyükşehirli/hareketli gençlerde daha güçlü olduğuna işaret ediyor. Dolayısıyla gençler, Türkiye'nin coğrafi olarak bölünmüş bir kültürel kimliğe sahip olduğunu düşünüyor.

Ortadoğu benzerliği: Aile, gündelik alışkanlıklar, dindarlık

Gençlerin büyük çoğu kültürel açıdan kendini ağırlıklı Batılı ama aynı zamanda Ortadoğulu hissediyor. Ortadoğu'yla da benzerlikler olmakla ve olumlamakla birlikte kendini Batıda görme eğilimi daha fazla.

Görüşmecilerin çoğu kendini kültürel olarak Avrupa'ya —özellikle de Akdeniz havzasına— Ortadoğu'dan daha yakın konumlandırıyor. Bunun iki kaldırıcısı var. İlki "gündelik hayatın ritmi ve kurumların işleyişi" üzerinden kurulan Batı yakınlığı.

"Türkiye bence bir batı ülkesi... Avrupa'ya (İspanya'ya, İsveç'e) Irak ya da Suriye'ye göre daha kolay uyum sağlarım," diyen seküler-merkez bir katılımcı, bu tercihinin sebebini prosedürlerin öngörülebilirliği ve kamusal kurumların tutarlılığıyla açıklıyor. "Şunları şunları yapacaksın denildiğinde bunun işe yaradığını biliyorsun; Ortadoğu'da 'yapsam da olmayabilir' hissi ağır basar," ifadesi bu farkı iyi özetliyor.

Öte yandan Ortadoğu'yla sosyal doku benzerliği (aileye düşkünlük, arkadaşlık biçimleri, gündelik sıcak temas) de sıkça konu ediliyor: "Yaşam stili, aile-arkadaşlık ilişkileri bize daha yakın," diyen bir katılımcı bu yakınlık hissini basit bir kültür yakınlığı olarak tarif ediyor. Muhafazakâr çizgideki bir başka katılımcı ise ikircikli bir yerden konuşuyor: "Ortadoğu'yla kültürel bağlarımız var; ama halkıyla benzerlik görmüyorum," derken, AB'ye girmenin asimilasyon riski taşıyabileceğini de ekliyor. (Bu ifade, kültürel yakınlık-kimlik koruma gerilimini iyi yakalıyor.) Benzeşme/ayırışma dengesini daha sistematik kuran muhafazakâr bir genç kadın, "Cumhuriyet farkı nedeniyle İran/Suriye'den ayırırız; isteyen açılıyor isteyen kapanıyor. Ama Türkiye'nin doğusunda verilen tepkiler Ortadoğu'yla benzeşiyor," diyerek hem hukukî rejim hem de toplumsal pratikler üzerinden iki yönlü bir okuma yapıyor.

Dolayısıyla kültürel yakınlık ölçeğinde Ortadoğululuğun sayılan izlerine rağmen ibre Batı'ya dönük. Gençler, Batı'yı (Avrupa Birliği'ni) kendilerine ait hissettikleri bir kültürel alan olarak görüyor. Bu durum, eğitim, teknoloji, bireysel özgürlükler ve toplumsal normlar açısından bir idealizasyon içeriyor.

Görüşmelerde Ortadoğu'yla benzerliklerini olumlamaları, gençlerin kökenlerini tamamen reddetmediklerini, ancak bu benzerliklerin Batı'ya kendini görme eğiliminin gerisinde kaldığını gösteriyor. Ortadoğu, bir kimlik mirası olarak kabul edilse de, geleceğe yönelik bir kültürel rota olarak daha az tercih ediliyor. Kendini Batıda görme eğiliminin daha fazla olması, aspirasyonun (arzu edilen kimlik) miras alınan kimliğe (Ortadoğu'yla olan bağ) üstün geldiğini ortaya koyuyor.

Gençlerin büyük çoğunluğunun AB'yi kültürel olarak diğer coğrafyalardan daha yakın bulması, Türkiye'nin geleneksel Doğu-Batı ikileminde kültürel olarak nereye yönelmek istediklerine dair de güçlü bir gösterge. Bu, sadece siyasi veya ekonomik bir tercihten ziyade, bir yaşam tarzı, değerler ve modernite arayışının sonucu.

Kültürel uyum: Akdeniz yakınlığı, “soğuk” Kuzey ve iç coğrafya ayrışması

Batıya kültürel yakınlık hissinde gençler kuzey ve Akdeniz arasında bir ayrım da yapıyor. İklim, gastronomi, sosyal özellikler ekseninde Akdeniz hattı ayrı bir değere sahip. (İspanya/İtalya/Fransa/Yunanistan) hem daha yakın hem de daha kolay uyumlanılabilir bulunurken, Almanya, Hollanda gibi Orta/Kuzey Avrupa örnekleri mesafeli ve soğuk kültür imajıyla ayrışıyor. “Yunanistan, Türkiye, Tunus birbirinden o kadar ayrılmaz; Fransa’ya da uyum sağlarım ama Almanya’da zorlanabilirim, insanlar daha soğuk,” diyor bir katılımcı. Benzer bir tonda, milliyetçi damar içindeki bir katılımcı “Almanya soğuk; ama eğitim, demokrasi, sosyal devlet bizden güçlü” diyerek kültürel mesafeyi teslim ederken kurumsal üstünlüğü de teslim ediyor.

“İtalya’ya uyum sağlarım (duygusal bağım var),” diyen genç bir avukatın anlatısı, Akdeniz yakınlığının sadece kültürel kodlarla değil, estetik/duygusal bir hat üzerinden de kurulduğunu gösteriyor.

Gençlerin Akdeniz’e yakınlık hissi kültürel ritim, sosyal sıcaklık ve gündelik yaşam pratikleriyle ilgili; Kuzey Avrupa’ya mesafe ise bireysellik ve soğuk iletişim kodlarından kaynaklanıyor. Kültürel uyum başlığında, “Akdeniz havzasına yakınlık–Kuzey Avrupa’da mesafe” kalıbı yaygın: “Almanya soğuk; ama demokrasi ve sosyal devlette bizden ilerideler” diyen milliyetçi bir öğrenci, beğeni–mesafe ikiliğini tek paragrafta kuruyor. Benzer biçimde bir başka katılımcı “Batı insanları soğuk” önyargısını dile getiriyor. Hatta bazı görüşmelerde kültürel harita ülke içine projekte ediliyor: “Sivas’tan ötesine bir çizgi çek, batı ve doğu diye” diyen katılımcıyla “İstanbul/Marmara/Ege batıya benzer; ülkenin geri kalanı daha ‘doğu’ya” notu aynı zihinsel haritayı iki ağızdan doğruluyor.

“Akdeniz havzası daha kolay” demesi (örneğin Fransa), kültürel uyum için bir sıcaklık ve sosyallik kriteri aradıklarını belirtiyor. Akdeniz kültürlerinin (İspanya, İtalya, Yunanistan, Fransa’nın güneyi vb.) Türkiye’nin sosyal ve iletişimsel normlarına daha yakın olduğunu düşünüyorlar. Daha esnek sosyal yapı, daha dışa dönük iletişim tarzı, bu kolay uyum algısını destekliyor.

Kuzey Avrupa Zorluğu (Almanya): “Almanya’da zorlanırım, insanlar daha soğuk” ifadesi ise Kuzey Avrupa kültürlerinin (Almanya, Hollanda, İngiltere) algılanan bireyciliği, formalitesi ve mesafeli sosyal ilişkileriyle Türkiye’deki toplulukçu ve duygusal normlar arasındaki çarpışmayı yansıtıyor. Bu, gençlerin Batı’yı seçerken bile duygusal ve sosyal ihtiyaçlarından ödün vermek istemediklerini gösteren kritik bir nüans.

Yönü Batı’ya dönük olan başka bir genç Türkiye’nin “Ortadoğulaştırılmaya” çalışıldığını düşündüğünü, oysa özde benzeşmediğini vurguluyor; bu, Batı’ya duygusal yakınlıkla Ortadoğu’ya itirazın bir arada yaşandığı bir konumu işaret ediyor. Diğer uçta, düşük siyasal ilgisi olan bir katılımcı dahi “Almanya olabilir... düşünce özgürlüğü var, rahat bir yaşantı” diyerek Avrupa’ya uyum ihtimalini “özgürlük ve güven” diliyle temellendiriyor.

Dolayısıyla Almanya, katılımcıların zihninde iki katmanlı bir figür: “soğuk ama güçlü kurumlar.” Milliyetçi eğilimli gençler Almanya’yı mesafeli bulurken; kurumsal kalite, eğitim ve sosyal devlet vurgularını da özellikle Almanya üzerinden yapıyorlar. Bu mikro harita, Avrupa içi kültürel ayrımların (Akdeniz yakın, Orta/Kuzey mesafeli) gençlerin uyum tahayyülünü şekillendirdiğini gösteriyor. Aynı ayrım, seküler–merkez gençlerin “Akdeniz’e hemen, Almanya’ya temkinli” eğilimini; muhafazakâr–milliyetçi gençlerin ise “Almanya’ya kültürel mesafe ama kurumsal hayranlık” hattını güçlendiriyor.

Özetlemek gerekirse gençlerin AB algısında iki denge kolunu var:

- **Özgürlük–liyakat kolunu (pragmatik çekim):** Liyakatin işlediği, vizenin kolaylaştığı, eğitimin nitelikli olduğu bir Batı imgesi, “gitmeye değer” algısını yükseltiyor. AB üyeliğine ‘yarın evet’ gibi pragmatik yanıtlar bu kolunun siyasal izdüşümü.
- **Güvenlik–kimlik kolunu (kültürel fren):** İslamofobi/‘ikinci sınıf’ endişesi, Batı’nın ikiyüzlülüğü ve Filistin politikası üzerinden kurulan ahlaki tepki, hatta AB’ye ilgisizlik/bilgi eksikliği bu kolunu besliyor; “gitsem de kalamam” duygusunu üretiyor.

Bu iki kolunun bileşkesinde dört tip belirginleşiyor:

1. **Fırsatçı-pragmatik evetçiler** (liyakat/kurumlar/seyahat);
2. **Ambivalent orta-şekerler** (bilgi sınırlı, imaj güçlü);
3. **Kültürel şüpheçiler** (aidiyet ve kimlik kaygısı yüksek);
4. **Anti-hegemonik karşıtlar** (AB’yi ‘çıkar kulübü’ olarak görenler).

Bu dört küme, AB’ye bakışın ideolojik olmaktan ziyade, deneyimsel, kültürel ve güvenlik temelli katmanlara dağıldığını gösteriyor.

Bulgular Türk gençlerinin kültürel yönelimlerinin temelde Batı-merkezli ve aspirasyonel olduğunu; ancak bu yönelimin Avrupa içinde bile duygusal ve sosyal uyum arayışlarına göre farklılaştığını ve en önemlisi, bu kültürel ayrışmanın artık ülkenin kendi iç coğrafyasında, metropoller ve taşra arasında belirgin bir Doğu-Batı hattı çizdiğini gösteriyor. Gençler üyeliği ideolojik değil, fırsat odaklı tartıyor; “Türkiye’ye çeki düzen verir” beklentisi desteği artırıyor.

Geniş bir kesim için Batı, Türkiye’nin veremediğini veren zorunlu model; ama bununla birlikte kültür-siyaset düzleminde mesafeli. Bu iki yönelim, aynı kişi içinde bile (kurumsal takdir ve kültürel tereddüt) birlikte bulunabiliyor. Veri, pragmatik ‘evet’ ile ahlaki/kimlik odaklı ‘mesafe’nin birlikte yaşandığını; AB okuryazarlığının sınırlı, fakat Batı imgesinin güçlü olduğunu gösteriyor.

Kültürel yönelim Batı-merkezli, fakat duygusal yakınlık Akdeniz’de, özgürlükçülük İskandinav ülkeleri, İsviçre ve Kanada’da, dilsel yönelim İngiltere’de, kurumsal hayranlık Almanya’da toplanıyor. Bu, “sıcaklık arayan sosyallik” ile “öngörülebilir kurum” ihtiyacının aynı anda var olduğunu gösteriyor. ABD imgesinde son dönemin ‘ayrımcılık-emperyalizm-aşırı kapitalizm’ yargılarının yükü belirginleşmiş durumda; Batı’ya dair olumsuz duygunun faturası daha çok ABD’ye kesiliyor.

Sonuç olarak gençlerin AB algısı, Batı’ya dair kültürel yakınlık ile kimlik–egemenlik kaygıları arasındaki dengeye yaslanıyor. AB gençler için hem çıkış kapısı hem de kültürel bir sınav; destek pragmatizmden, mesafe ise güvenlik ve kimlikten besleniyor.

A blurred, high-angle photograph of an office environment. In the foreground, a person is seated at a desk, working on a laptop. To their left, another person is standing and leaning over a desk, possibly interacting with a third person who is seated. The background shows more office furniture and people, all out of focus. The entire image is overlaid with a semi-transparent blue filter.

07

DEMOKRASI ALGISI

7. DEMOKRASİ ALGISI

Bu bölümde, gençlerin demokrasi algısına odaklanıyoruz. Gençler için demokrasi, bir yandan ifade özgürlüğü, adalet ve liyakat gibi vazgeçilmez değerler üzerine kurulu bir ideali temsil ederken; diğer yandan Türkiye’deki mevcut uygulamalarıyla bu idealden uzaklaşmış bir kavrama dönüşüyor. Gençler demokrasiyi soyut bir rejim değil, yaşam koşullarını belirleyen bir hak, adalet ve liyakat sistemi olarak okuyor.

Bölüm, gençlerin demokrasiyi nasıl tanımladığını, bu tanımın merkezine neden “seçimle değişim umudunu” yerleştirdiklerini ve adalet ile liyakat yokluğunun sisteme olan güveni nasıl aşındırdığını somut veriler ve nitel bulgularla ortaya koyuyor. Bu bölümde gençlerin devlete dair taşıdığı ikili beklenti –yani hem sosyal güvence sağlayan bir kalkan hem de özgürlükleri daraltabilen bir kısıt olma hali– ve soyut demokratik haklarla somut ekonomik adalet taleplerini nasıl birleştirdiği ele alınıyor.

7.1. Demokrasi Yaklaşımları

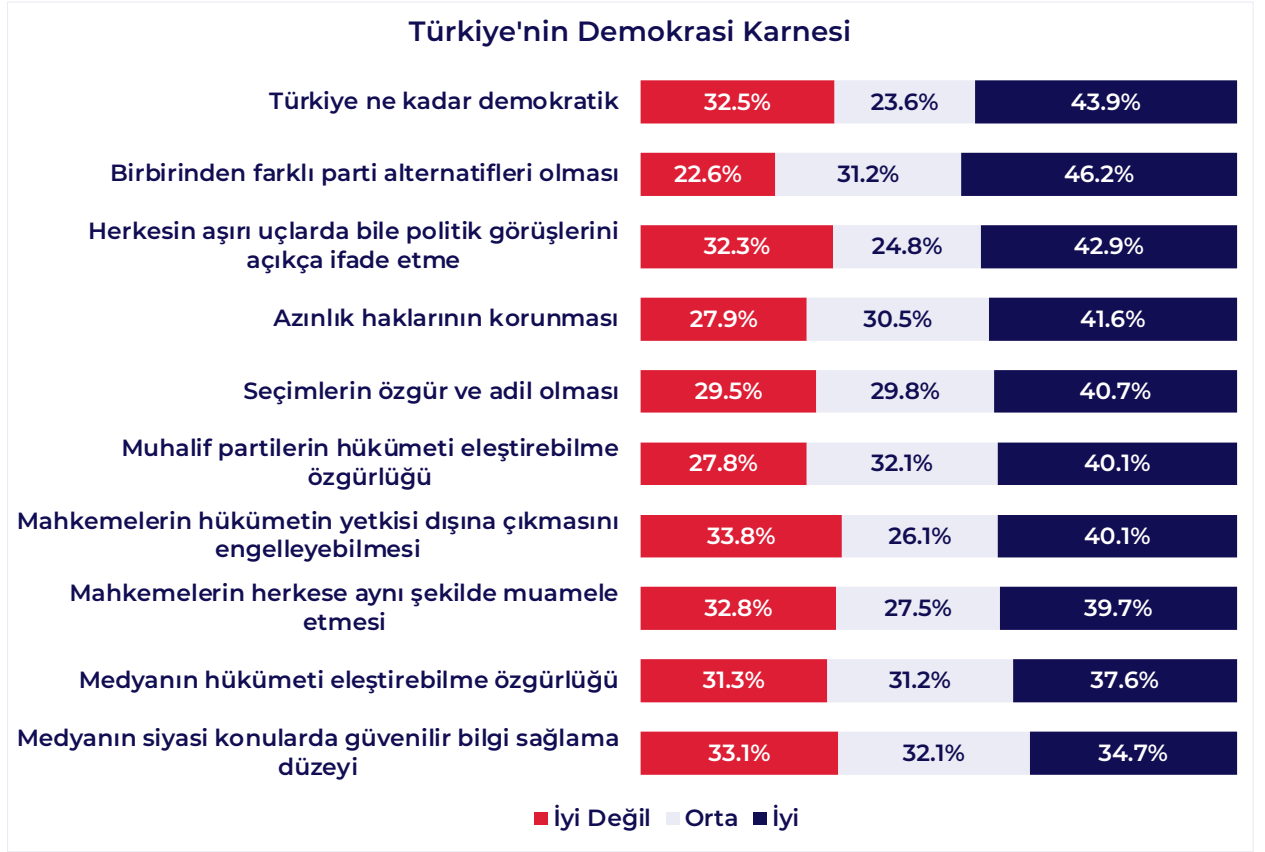
Grafik 30. “Demokrasi iyidir; çünkü...”

Gençler için demokrasi değerli bir kavram. Demokrasiyle ilgili birçok çekinceleri de mevcut. Örneğin yeterli bir yönetim biçimi olarak görmüyorlar. Yer yer devletçiliği önemsiyorlar, yer yer devletin otoriterleştiği alanları eleştiriyorlar. Öte yandan derin bir demokrasi tartışması yürütmüyor ya da bir demokrasi yaklaşımı içinde değiller. Demokrasi büyük çoğunluk için yeterli olmayan ama seçimle yönetimin belirlenmesi imkânı verdiği için de muhafaza edilmesi gereken bir sistem. Demokratik kurumların aşınması, medyadaki kutuplaşma ve düşük temsil duygusu gençlerin normatif demokrasi bilgisini sınırlıyor; bu nedenle demokrasi daha çok seçim ve adalet formuna indirgeniyor.

Grafik 31. Demokrasiye verilen önem

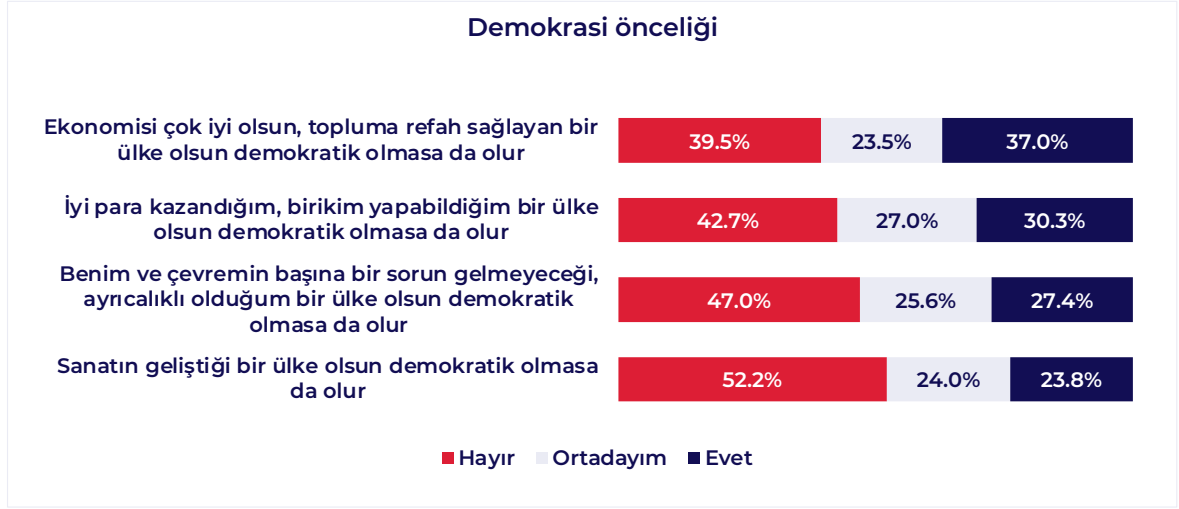
Gençler demokrasiye genel olarak önem atfediyor. Ancak demokrasiyi nasıl tanımladıkları konusunda çeşitlilik var. Kimileri için demokrasi eşit temsil ve özgürlük; kimileri için çoğunluğun dediğinin olması. Bu farklı algılar, gençler arasında demokrasi kavramının içeriği konusunda bir ortaklık olmadığını, kavramsal bir parçalanma bulunduğunu gösteriyor.

Grafik 32. Türkiye'nin Demokrasi Karnesi

Gençlerin gözünde Türkiye'nin demokrasi karnesi iyi değil. Hukukun üstünlüğü, adalet, özgürlükler ve temsil alanlarında gençlerin büyük çoğunluğu olumlu bir tablo ortaya koyamıyor. Bu değerlendirme, gençlerin demokrasiye değer verdiğini ancak mevcut sistemin bu beklentileri karşılamadığını düşündüklerini ortaya koyuyor. Verilen önemle ülkenin durumu arasındaki fark demokrasi açığı olarak tanımlanıyor. Türkiye'de gençler için demokrasi açığı oldukça yüksek. Bu demokrasi açığı, gençlerin değer düzleminde demokrasiye bağlılığını korurken, pratik düzlemde sisteme karşı güvensizlik üretmesiyle karakterize oluyor.

Her şeye rağmen Türkiye'nin demokrasi notunu %44'ü bulması seçimle iktidarı değiştirmenin mümkün olduğuna duyulan inançla ilgili. Bir üçte bir kadar kesim ise, Türkiye'nin neredeyse hiçbir açıdan demokratik olmadığını düşünüyor.

Grafik 33. Demokrasi önceliği

Gençlerin önemli bir bölümü demokrasiye öncelik veriyor, ancak değerlendirmelerinin bütününe bakıldığında önemli bir kesiminin güvenlik veya ekonomik refahı demokrasiyle kıyaslayarak değerlendirme yaptıkları söylenebilir. Bu, demokrasiye yaklaşımın soyut ideallerden çok somut ihtiyaçlarla birlikte düşünüldüğünü gösteriyor. Dolayısıyla demokrasi gençler için bir değer olduğu kadar, yaşam kalitesini belirleyen bir araç olarak da görülüyor. Gençlerin demokrasi önceliği şartlı tercih (conditional democracy support) olarak işliyor: ekonomik kriz ve güvensizlik arttığında güvenlik demokrasinin önüne geçebiliyor.

Grafik 34. Demokrasi yaklaşımları

Gençler arasında demokrasiye yaklaşımlar homojen değil. Büyük bir kesim için demokrasi vazgeçilmez; ancak bir kısmı otoriter yöntemleri, özellikle kriz anlarında, geçici çözüm olarak kabul edebiliyor. Bu, demokratik değerlerin gençler arasında yaygın olduğunu, ama alternatif arayışların da varlığını gösteriyor. Demokrasi daha ziyade bir mecburiyet ve otoriterliğe bir alternatif olarak duruyor. Daha iyisi hakkında bir algı oluşmuyor.

Grafik 35. “Türkiye’de gelir dağılımı ne kadar adil?”

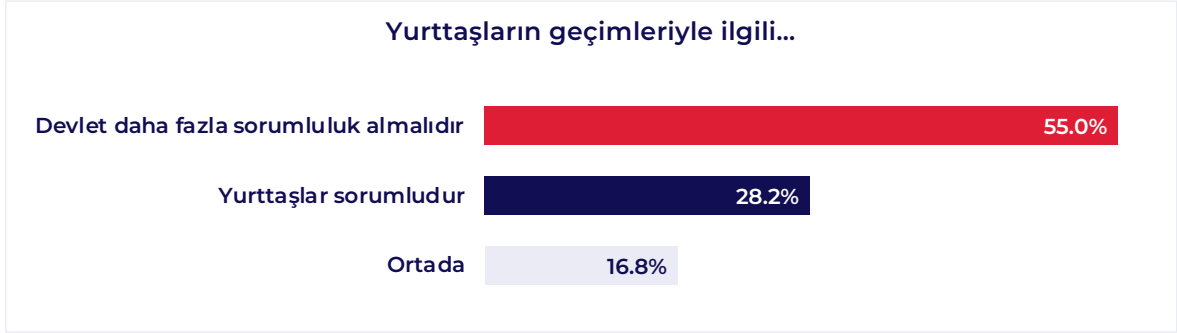
Gençler için ekonomik eşitsizlik, sadece ekonomi değil; devletin adil yönetme kapasitesinin testi olarak görülüyor. Gelir adaletsizliği, demokrasi değerlendirmesinin merkezinde yer alıyor.

Gençlerin büyük bölümü Türkiye’de gelir dağılımını adaletsiz buluyor. Ekonomik krizin yoğun hissedildiği bir dönemde bu sonuç, gençlerin demokrasi ve ekonomi arasındaki bağı nasıl kurduğunu da ortaya koyuyor. Gelir adaletsizliği, gençlerin sisteme olan güvenini zedeliyor ve demokrasiye dair taleplerini ekonomik eşitlik üzerinden daha güçlü dile getirmelerine yol açıyor.

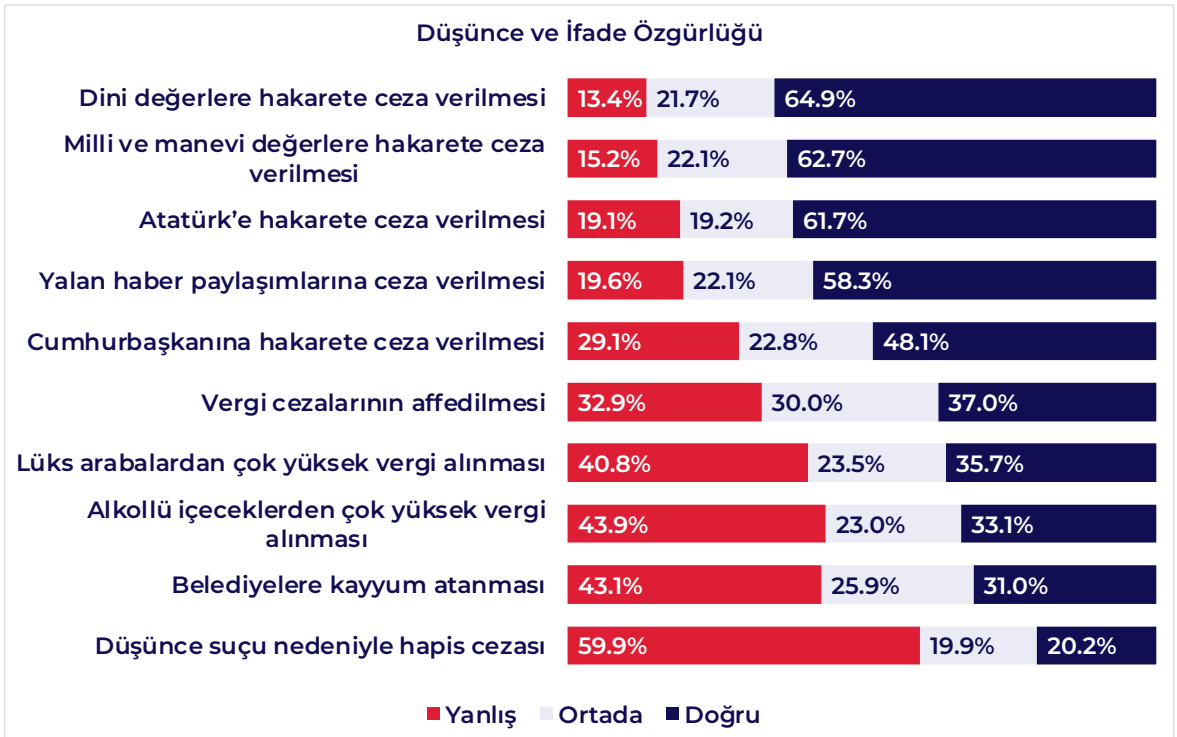
Grafik 36. “Büyük işyerlerinin ve sanayi kuruluşlarının mülkiyeti...”

Gençler otoriter bir devlet istemiyor ama devletin belli açılardan müdahaleci olmasında da sorun görmüyor. Büyük işletmelerin mülkiyeti konusunda devletle özel sektör arasında bölünmüş durumda. Devlet mülkiyetini savunanlar, adalet, eşitlik ve toplum yararını öne çıkarıyor. Özel sektörü tercih edenler ise dinamizm, verimlilik ve yenilik üretme kapasitesini vurguluyor. Bu tablo, gençlerin ekonomik tercihlerini salt ideolojik değil, aynı zamanda pratik ve deneyimsel ölçütlere dayandırıldığını gösteriyor.

Grafik 37. “Yurttaşların geçimleriyle ilgili...” sorumluluk

Demokrasi, gençler için yalnızca siyasal haklarla değil ekonomik koşullarla da ilişkili. Yurttaşların geçim güvencesi, işsizlikle mücadele ve sosyal devletin varlığı, demokrasinin kalitesiyle doğrudan bağlantılı görülüyor. Bu tablo, gençlerin demokrasi algısının salt yönetsel değil, ekonomik adalet ve fırsat eşitliği beklentileriyle de iç içe geçtiğini ortaya koyuyor.

Grafik 38. Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Gençler düşünce ve ifade özgürlüğüne yüksek önem atfediyor. Özgürlük, gençlerin demokrasi algısının merkezinde yer alıyor. Düşünce suçuna cezaya onay %20'de kalıyor. %60 düşünce suçunun cezalandırılmasını yanlış buluyor.

Gençlerin düşünce ve ifade özgürlüğüne yüksek önem atfetmesine rağmen, bu özgürlük algısı koşullu. Dini değerlere hakaretin cezalandırılması %65, Atatürk'e hakarete ceza ise %62 oranında onay buluyor. Hatta gençlerin çoğunluğu muhalif olmasına rağmen, Cumhurbaşkanına hakaretin cezalandırılmasını doğru bulanlar %48'i bulurken, buna karşı çıkanlar %29'da kalıyor. Bu, gençlerin özgürlük talebinin, kolektif kimlikleri veya ahlaki düzeni tehdit eden unsurlar söz konusu olduğunda hızla geri çekildiğini ve devletin bu alanda sınır koyucu rolüne geniş bir rıza gösterildiğini ortaya koyuyor.

Belediyelere kayyum atanmasına destek, gençlerdeki genel özgürlükçü tabloya göre hala yüksek: %31. Öte yandan 19 Mart'tan sonra kayyum uygulamasının meşruiyeti gençlerin nazarında daha da azaldı.

7.2. Demokrasi algısında tanımlar ve değerler

Yukarıdaki nicel verileri niteliksel sahanın verileriyle entegre ederek değerlendirdiğimizde gençler için demokrasinin formülü şu şekilde oluşuyor:

Demokrasi= İfade Özgürlüğü + Adalet + Liyakat + Seçimle Değişim İhtimali.

Bu dört unsurdan ilk üçünün pratik olarak yokluğu halinde seçimle değişim umudunu sistemin tek işleyen meşru kapısı haline getiriyor.

Gençlerin demokrasi tanımı, literatürdeki prosedürel–substantif demokrasi ayrımını neredeyse birebir yansıtıyor: bir yanda seçimlerin varlığına dayanan biçimsel demokrasi geçerli, diğer yanda adalet, liyakat ve özgürlük gibi maddi içeriklere dayanan içerikli demokrasi eksik.

Görüşmeler, adaletin gençler için demokrasinin omurga kavramı olduğunu gösteriyor. Adaletin olmadığı yerde demokrasinin işlemediği; seçme–seçilme hakkının anlam kaybettiği sıkça dile getiriliyor.

İstanbul'da yaşayan bir katılımcı bunu “Adalet olmasa demokrasinin meşruluğu sorgulanır” diyerek netleştiriyor; aynı kişi demokrasi için ikinci sıraya basın özgürlüğü, üçüncü sıraya eğitimi koyuyor.

Adalet hem hukuk güvenliği (adil yargılanma, eşit muamele) hem de fırsat eşitliği (eğitime ve işe erişim) boyutlarıyla birlikte anılıyor. İçerik olarak karşımıza çıkan liyakat vurgusu ise, kurumsal çürüme ve keyfilik endişesinin karşı kavramı olarak anlamlandırılıyor. Liyakat, soyut bir kavram değil, gelecek kaygısının ve gençlerin uzman yönetim arayışının doğrudan nedeni olarak karşımıza çıkıyor. Liyakat talebi, aynı zamanda gençlerin idealist bir beklentisi olmaktan ziyade, eğitilmiş ve çalışkan olmanın tek başına işe yaramadığı sistemik tıkanıklığa karşı geliştirilen rasyonel bir risk yönetim stratejisi.

Gençler için ideal demokrasi, siyasi rekabetten çok, devlet yönetiminin ahlaki ve kurumsal kalitesiyle ilgili.

Unsurlar	Anlam ve anlatılar.	Kırılım Noktası
Adalet	"Ülkenin temeli ve meşruiyetin olmazsa olmaz şartıdır. Adaletin olmadığı ortam, "muz cumhuriyeti mantığı" ile yönetilen bir konuma iter." Yusuf'un ifadesi bu durumu en sert şekilde özetliyor: "Adalet ve liyakat çok önemli, liyakat olmadığı takdirde 'muz cumhuriyeti mantığı' dediğimiz bir mantık işliyor." Bu, devletin hukukun üstünlüğünden ve rasyonel yönetimden uzaklaştığı algısı.	Meşruiyetin Kaynağı sandık değil, adalet.
Liyakat	Ekonomik sorunların, kurumsal yozlaşmanın ve kişisel çabanın değersizleşmesinin ana kaynağı liyakat eksikliği. Gençlerin uzman yönetim arayışının temelini oluşturuyor. Liyakat, soyut bir kavram değil, gelecek kaygısının doğrudan nedeni olarak karşımıza çıkıyor. Sosyal Hizmet mezunu Zeynep'in iş bulamaması ve atama bekleyen Hüseyin'in yaşadığı belirsizlik, eğitilmiş ve çalışkan olmanın tek başına işe yaramadığı inancını pekiştiriyor.	Yönetimin kalitesi en az siyasi temsil kadar önemli.
İfade Özgürlüğü	İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanmadığı ve "herkesin fikrini belirli sınırlar içinde özgürce ifade edebilmesi" beklentisi var.	Demokrasi, bireysel güvenliğin güvencesi.

Demokrasinin Prosedürel Güvencesi: Seçimin Varlığı

Gençler, mevcut siyasi ortamdaki aksaklıklara rağmen, **seçim mekanizmasının varlığını** hâlâ sistemin *en önemli* ve *tek* potansiyel değişim aracı olarak görüyor. Seçimlere büyük değer veriliyor. En ilgisiz ve siyasetten uzaklaşmış olanlar dahi seçimlere katılımı önemsiyor.

Abdülkadir demokrasiyi tanımlarken, kavramın teorik çekirdeğine atıfta bulunuyor: "halkın kendini yöneten kişileri seçmesi" ve "halk, oy, özgürlük" üçlüsü. Bu tanım, sandığın prosedürel önemini vurguluyor.

Muhalef gençlerin "Bir Erdoğan gittikten sonrası, gitsin de ondan sonrası çözülür gibi bir tavrım var" şeklindeki pasif umudu, değişimin birincil aracı olarak seçimi gördüklerini gösteriyor. Sorunların çözülmesinden çok, *iktidarın değişmesi* umudu, seçimi kritik bir işlevde tutuyor.

Sandık dışına kayma kaygısı

Seçimin gücüne duyulan inanç, aynı zamanda bu mekanizmaya yapılan müdahalelere karşı da tepki yaratıyor. Bir katılımcı, muhalif adayların önünün kesilmesini eleştirirken, iktidarın "sandıkta yarışmak yerine direkt aslında rakibini yok etme" yoluna girmesini, vatandaşların "oy vermek, istediğimiz adayı seçmek hakkının gasp edilmesi" olarak yorumluyor.

Bu yorum, gençlerin oy verme hakkına ve sandıktan çıkan sonuca yönelik hassasiyetini ve bu hakkın ihlalini, doğrudan demokratik sistemin ihlali olarak algıladığını teyit ediyor. İdeal

demokrasi tanımına sahip olan gençler, mevcut sistemi bu tanımın *yokluğu* üzerinden tarif ediyor.

Bir başka katılımcı, "Türkiye'de demokrasi yok" diyerek bu radikal yokluk algısını paylaşıırken, bu his Adalet ve Liyakat direklerinin çöküşüyle rasyonelleşiyor.

Bir katılımcının ifadesi bu yokluk hissinin siyasete ilgiyi nasıl azalttığını gösteriyor: "İpler bizim elimizde değil bir kere... bizim ses çıkarmamızda bir işe yaramayacak. Ve yaramıyor zaten". Seçimin varlığı bir umut verse de, bireysel çabanın sonuçsuz kalacağı inancı (Etkisizlik Hissi) yaygın.

Etkisizlik hissi, gençlerin demokrasi talebini azaltmıyor; fakat demokratik süreçte katılım motivasyonunu kırıyor. Gençlik demokrasi istiyor ama siyasi alana güvenmiyor.

Sonuç olarak gençlerin demokrasi anlayışı üç hatta toplanıyor:

- Özgürlük ve iyi yönetim odaklı normatif demokrasi,
- Sandık merkezli prosedürel demokrasi,
- Güvenlik-devletçilik temelli faydacı demokrasi

7.3. Devlet Algısı

“Kalkan” ile “Kısıt” Arasında

Gençlerin devlet algısı çift yüzlü devlet modeline denk düşüyor: koruyan devlet ve denetleyen devlet aynı anda işliyor.

Gençler, devleti hem iyilik (refah, adalet, liyakat) sunması gereken bir araç hem de kötülük (kısıtlama, yozlaşma, siyasi baskı) üreten bir aygıt olarak deneyimliyor. Devlet gençlere, gelecekleri için bir güvence, bugünleri için bir otorite olmasıyla hem yakın hem uzak.

Görüşmeler bütünü, gençlerin devlet algısının iki eş-zamanlı beklentiye yaslandığını gösteriyor: (i) devleti adalet, güvenlik ve refahın sağlayıcısı olarak gören güçlü bir sosyal devlet talebi ve (ii) devletin otorite kapasitesinin ifade özgürlüğü, siyasal katılım ve yerel temsil üzerinde hak kaybı riski yaratabildiğine dair belirgin bir farkındalık. Bu ikili okuma, aynı katılımcının farklı başlıklarda hem güçlü koruyucu/denetleyici devletten yana, hem de fazla güçlenmiş özgürlük alanlarını daraltan devletten çekinen ifadeler kurmasına sıkça yol açıyor.

Sosyal devlet ve güvence beklentisi

Gençlerin devletten birincil beklentisi, modern, liyakate dayalı, sosyal ve ekonomik güvence sağlayan bir aygıt olması. Bu algı, gençlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmamasıyla güçlenebilecek bir algı. Geleceklerinin teminatı olacak bir kamu yönetimi beklentisi var. Gençler sosyal devleti sadece ekonomik bir güvenlik değil, aynı zamanda demokratik bir hak olarak görüyor.

Hemen her profilde sosyal adalet ilk sıralarda anılıyor. Sosyal devlet tasavvurunun güvenlik boyutu özellikle genç erkeklerde görünüyor. 22 yaşındaki bir öğrenci, “adalet, eğitim, insan güvenliği üçlüsünü birlikte sayarken, güvenliğin refah ve demokratik gelişmeyle aynı denklemde olduğunu vurguluyor.

Sosyal devlet çağrısı, refah, ekonomik kriz ve afet risklerinde daha net örnekleniyor. Genç bir psikolojik danışman adayı “Sosyal devlet olmazsa deprem olduğunda devlet IBAN verir” ifadesiyle, devletten beklenen şeyin bağış toplamaktan öte sistematik koruma ve kapasite olduğunu kestirmeden anlatıyor.

Güvence duygusu yalnız bugüne değil kuşaklararası bir karşılıklılık fikrine de bağlı: İstanbul’daki 28 yaşındaki katılımcı, kendisini ülkeye orta düzeyde bağlı hissettiğini söylerken bunu “benden önceki insanların vergileriyle devlet okullarında okudum” diyerek açıklıyor; sosyal devletin kişisel yaşam yollarına değen emeğin karşılığı boyutu bu anlatıda somutlaşıyor.

Dindar-muhafazakâr dilde sosyal devlet, ahlaki emanet ve şûra (istişare) kavramlarıyla eklemleniyor. Diyarbakırlı genç bir öğretmen adayı, demokratik yönetimin adalet, emanet ve şûra ilkeleriyle anlamlı olduğunu söylüyor; devletin kendisine tevdi edilen emanete sahip çıkmasını bekliyor.

Mülakatlar hususu da devletle ilgili gençlerin en hassas noktalarından. Sosyal adalet duygularını en fazla aşındıran örneklerden. Gençler iş bulamamaları, çalışma yaşamına geçişteki zorlukları devletin yetersizliği olarak görüyor. Özellikle eğitim aldıkları alan sınırlarında iş beklentisi bu duyguyu güçlendiriyor.

"Alanımla da alakalı bakıyorum... çok fazla şey bulamıyorum... Genel olarak herhangi bir iş bulamıyorum." Atama bekleyen Hüseyin: "Atama bekliyoruz. Öyle bakalım. Hayırlısı."

Bu konunun bağlandığı diğer bir husus da üniversite eğitimi. Gençler genel olarak eğitimin bütününden rahatsızlar. Üniversite eğitimi de buna dahil. Kendilerini çalışma yaşamına hazırlayan, geçişlerini kolaylaştıran bir sistem olmadığını belirtiyorlar.

"Devlet, eğitim sistemini mesleki becerileri önceleyerek yeniden yapılandırmalı." Muhafazakâr genç bir kadın ekliyor: "Çok fazla üniversite açmam açıkçası... Onların yerine meslek liseleri daha mantıklı olur." Üniversite sayılarının çok fazla, kalitelerinin de çok düşük olduğu oldukça yaygın bir serzeniş.

Devletten diğer bir beklenti de sosyal ve kültürel olanaklarla ilgili: "Devlet sosyal etkinliklerin, kültür-sanat etkinlikleri ücretsiz veya çok uygun hâle getirmeli." Son dönemde üzerine tartışmaların yoğunlaştığı ücretsiz konserlerin, Belediyelerin sağladığı diğer ücretsiz kültür-sanat etkinliklerinin gençlerin değer atfettikleri önemli bir ihtiyaç alanı. Hatta aralarında sosyalleşebilecekleri uygun mekanlar da buna dahil.

"Öğrencilerin kültüre ve sanata ücretsiz ulaşabilmesi, müzelere ücretsiz gidebilmesi gerekir." Gençler devleti refah ve adalet üreten organizma olarak görmek istiyor; liyakat, basın özgürlüğü ve meclis/kurumların çalışması, bu sosyal devlet performansının ön koşulu olarak kodlanıyor.

Devlete ahlak ve düzeni koruma rolü atfetme

Devletin düzen kurucu/koruyucu fonksiyonuna verilen rıza, özellikle hakaret ve değerlerin korunması başlıklarında belirgin. Çoğu katılımcı, dini ve milli-manevi değerlere hakareti cezaya konu sayıyor; bir kısmı Cumhurbaşkanına hakaret için de yaptırımın boyutuna göre gerekli olabileceğini belirtiyor. Mersin'de yaşayan 25 yaşındaki bir katılımcı, dini ve milli değerlere hakareti "haklı buluyorum" derken, Cumhurbaşkanına hakarete de "boyutuna göre" ceza gerektiğini söylüyor. Benzer şekilde, İzmir'de yaşayan evli bir kadın dini, milli ve manevi değerlere hakaret için ceza talebini açıkça dile getiriyor.

Bu kabul yalnız muhafazakâr profillerde değil, kendini ateist olarak tanımlayan bir katılımcıda da "dini değerlere dokunulmamalı" vurgusuyla görülüyor; burada devlet, toplum barışını teskin eden sınır koyucu kurum olarak okunuyor. Bu hat üzerinde kalan gençlerin önemli bir kısmı idam gibi ağır cezalara dahi caydırıcılık gerekçesiyle kapı aralıyor; ancak azınlık bir grup, özgürlükçü argümanlarla hakaret ve düşünce suçu başlıklarında cezaya muhalefet ediyor. Ankara'da genç bir avukat, din ve düşünce alanında cezalandırmayı laiklik ve ifade özgürlüğü gerekçeleriyle reddediyor.

Özetle, değerlerin/otoritenin korunması söz konusu olduğunda devletin cezalandırıcı kapasitesine genişçe bir rıza üretiliyor; bu rıza, demokratik haklar başlıklarında daha eleştirel bir devlete dönüşebiliyor.

Otorite özgürlük ikilemi

Gençler, güçlü ve koruyucu olsun istediği devlet aygıtının, siyasi otorite yoluyla bireysel ve siyasal özgürlüklerini kısıtlamasından ve **sandık iradesini tanımamasından** korkuyor.

İfade özgürlüğü alanında ayrım keskin. Bir grup, gazetecilerin tutuklanması ve erişim engelleri ile çok partililiğin fiilen daraldığını öne sürerek demokratik olmama ölçütleri arasında sayıyor.

Gençler, devletin otorite kullanımı seçim ve temsil alanına girdiğinde hızla demokrasi riski söylemine geçiyor. Kayyum atamaları, milletvekilliği düşürme, yargı yoluyla siyaset mühendisliği ve ifade/medya özgürlüğü kısıtları otoriterliğin somut göstergeleri olarak ifade ediliyor. 28 yaşındaki bir katılımcı, “belediyelere kayyumlar, vekillik düşürmeleri... otoriter bir sistem” diyerek bu hattı tanımlıyor.

Adalet, basın/ifade özgürlüğü ve eğitim üçlüsü demokratik ülkenin olmazsa olmazı olarak yineleniyor; “En azından seçimler yapılıyor” ifadesi artı hanesine yazılırken, ifade alanındaki kısıtlar otoriter yön olarak kodlanıyor.

Buraya kadar genellediğimiz devlet – demokrasi ekseninin gençlerdeki karşılığını (yaklaşık eşit dağılımlarda) üç tipik pozisyonla (saf halleri nadir, çoğu kişi ara tonlarda olmak üzere) tarif etmek mümkün.

1) Kalkan–Otoriteci Devlet: Kamu düzeni ve kolektif değerlere yüksek öncelik veren; ifade alanında daha kısıtlayıcı sezgileri olanlar.

2) Şüpheli–Koşullu Devlet: Güvenlik ve bağlamsal gerekçelere göre özgürlükleri kısıtlamayı meşrulaştıran, ancak keyifleşmeye duyarlı pozisyon; pratikte “duruma göre” diyen tutumlar.

3) Kalkan–Özgürlükçü Denge: Sosyal devlet ve adalet talebi yüksek; ifade özgürlüğü hassasiyeti daha fazla olanlar. Ek olarak bu kategorinin içinde azınlıkta kalsa da (niceliksel verilerdeki çıkarımlara göre) toplam gençlerin %5-10 arasındaki bir kesimini kapsayan kısmı ise haklar öncelikli devlet anlayışına yakın, devletin görevini hak alanını genişletmek olarak görenler mevcut.

Demokratik İkilem: Hükmetmek mi, Hizmet Etmek mi?

Sonuç olarak gençlerin devlet algısındaki temel boyut, devletin rolünün 'Hükmeden Otorite' mi, yoksa 'Hizmet Eden Mekanizma' mı olacağı ikilemi.

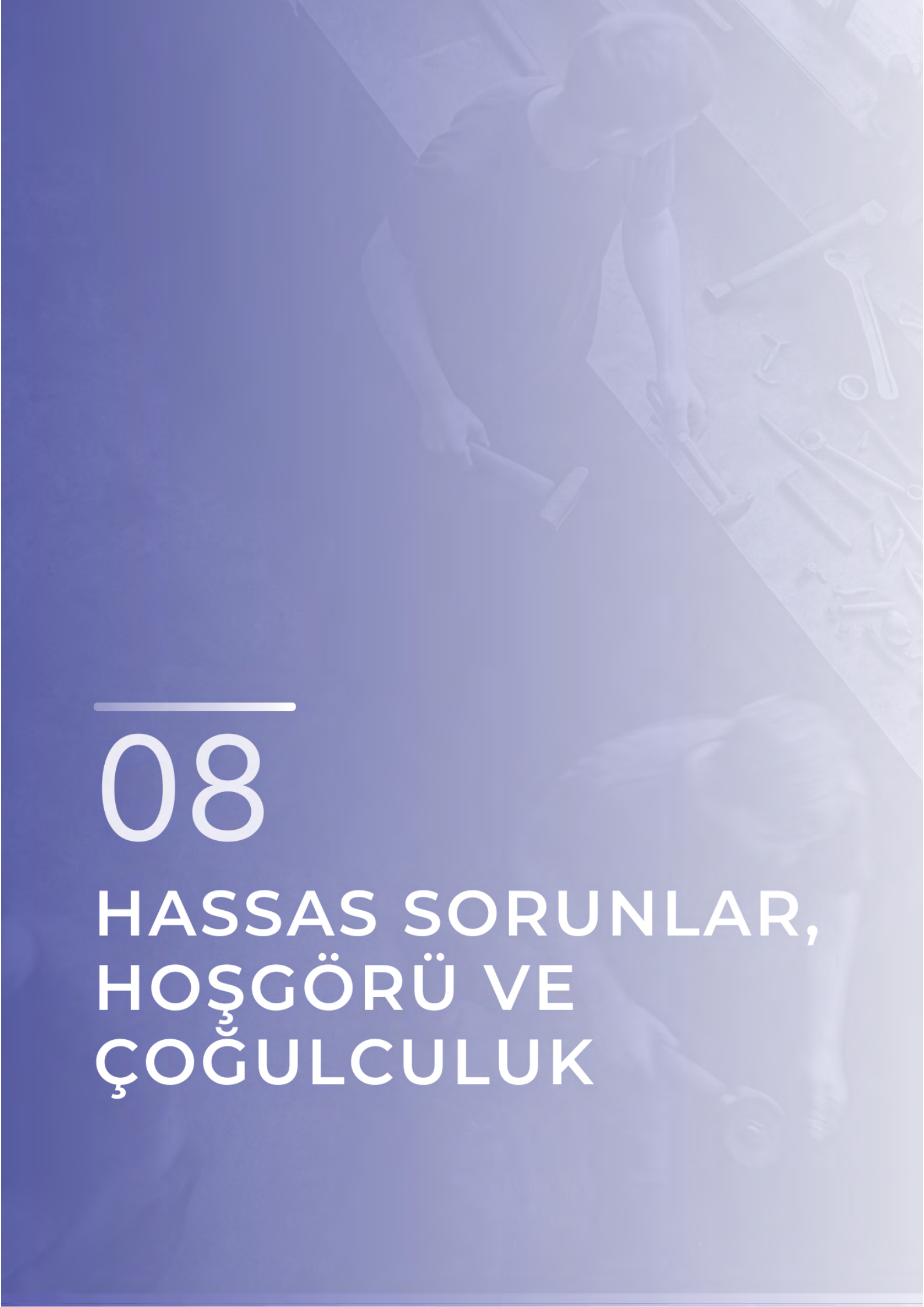
Gençlerin devletten beklentisi ortak; ayrışma “özgürlük alanının sınırında”

Ortak zemin: Devleti güvence üreten bir yapı olarak görmek, farklı kimlik ve ideolojik yönelimlerde de ortak. Gençler, sosyal devletin korumacılığını ve bireysel özgürlüklerin güvencesini birleştiren, teknokratik liyakate dayalı, adil ve etkin bir yönetim talep ediyor.

Ayrışma hattı: İfade ve temsilde karşımıza çıkıyor. Kayyum, ifade cezaları, merkezîleşme ve makam/değer koruması konularında sınır nerede çizilmeli? sorusunda ayrışılıyor. Aynı kişi bile farklı suçlara sert ceza talep edip düşünceye hapsi reddedebiliyor. Koruyucu devlet arzusuyla özgürlük alanı hassasiyeti çoğu kişide birlikte var.

Gençler devleti hem “güvence”nin hem “güç”ün yüzü olarak görüyor. Güvence yüzü adalet, liyakat, sosyal koruma ve kurumsallıkla; güç yüzü ise kayyum, merkezîleşme, cezalandırma ve makam/değer korumasıyla akla geliyor. Toplumsal talep “sert ama adil” bir düzen.

Sonuç olarak gençler devleti aynı anda iki yüzle konumlandırıyor: Güvence veren devlet (adalet, liyakat, sosyal koruma) ve denetleyen/kısıtlayan devlet (kayyum, merkezîleşme, cezalandırma). Toplumsal talep sert ama adil bir düzen. Bu ikilem, gençlerin devleti hükmeden otorite yerine hizmet eden mekanizma olarak görme arayışının temelini oluşturuyor.

A person is working on a wooden surface, possibly a workbench, using various tools. The image is overlaid with a semi-transparent blue filter. The person is wearing a dark shirt and is focused on their work. The tools visible include a hammer, a wrench, and several screws. The background is a blurred workshop environment.

08

HASSAS SORUNLAR,
HOŞGÖRÜ VE
ÇOĞULCULUK

8. HASSAS SORUNLAR, HOŞGÖRÜ VE ÇOĞULCULUK

Bu bölümde, gençlerin çoğulculuk anlayışının en zorlu sınav alanları mercek altına alınıyor. Rapor, gençlerin çevre gibi evrensel konularda ulaştığı yüksek mutabakatla Kürt sorunu, toplumsal cinsiyet rolleri, dindarlık, milliyetçilik ve LGBTİ+ hakları gibi kimlik siyasetinin merkezindeki "hassas" konularda yaşadığı derin fikir ayrılıkları arasındaki tezatlığı ele alıyor. Bu bölümde, gençlerin çoğulculukla kurduğu karmaşık ilişki somut verilerle inceleniyor: Kürt sorununun çözümüne dair parçalı tutumlardan, milliyetçiliğin dışlayıcı ve kapsayıcı yüzlerine; seküler bir yaşam tarzı tercihiyle dindarlığa mesafelere; kadın-erkek eşitliğindeki ilkesel kabulde pratikteki gelenekselci sınırlar arasındaki gerilimden ve eşcinselliğe yönelik "özel alanda tahammül, kamusal alanda sınırlama" şeklindeki yaygın yaklaşıma kadar geniş bir spektrumda kapsayıcılık ve dışlayıcılık arasındaki salınımlar konu edilecek.

Bulgular, gençlerin yaklaşımını *koşullu tolerans* olarak tanımlamamıza imkân veriyor. Çoğulculuk, mutlak bir kabulden ziyade; evrensel haklarla "ulusal güvenlik," "toplumsal düzen" ve aile/ahlak gibi kırmızı çizgiler arasında sürekli gidip gelen bir gerilim hattı üzerinde şekilleniyor.

Gençler, teorik olarak ifade özgürlüğünü savunsa da, popülist söylemlerin etkisiyle bu hakların kullanımı toplumsal barışı, milli ve manevi değerleri ve siyasi istikrarı tehdit ettiği gerekçelerine dayanarak kısıtlanmasına da rıza gösterebiliyorlar. Gençlerin çoğulculuk yaklaşımı, tahammülle kapsayıcılık arasındaki ince çizgide hareket ediyor. Hatta belli konularda kapsayıcı olanlar, diğer konularda dışlayıcı olabiliyor.

Ayrım konular hassaslaştıkça belirginleşiyor. Kapsayıcılık, genellikle "milli kimliği ve arzu edilen toplumsal düzeni bozmadığı" sürece geçerli kalıyor. Kürt Sorunu, eşcinsellik, göçmenler gibi hassas konularda bu durum somutlaşıyor.

Bulguların ana çıktısı, gençlerin çoğulculuğa yaklaşımının mutlak bir ilkesel duruştan ziyade, evrensel haklarla "ulusal güvenlik," "toplumsal düzen" ve "aile/ahlak" gibi kırmızı çizgiler arasında sürekli bir müzakereye dayandığı yönünde.

8.1. Çevre Sorunları

Grafik 39. “Çevre sorunları hakkında ne kadar endişelisiniz?”

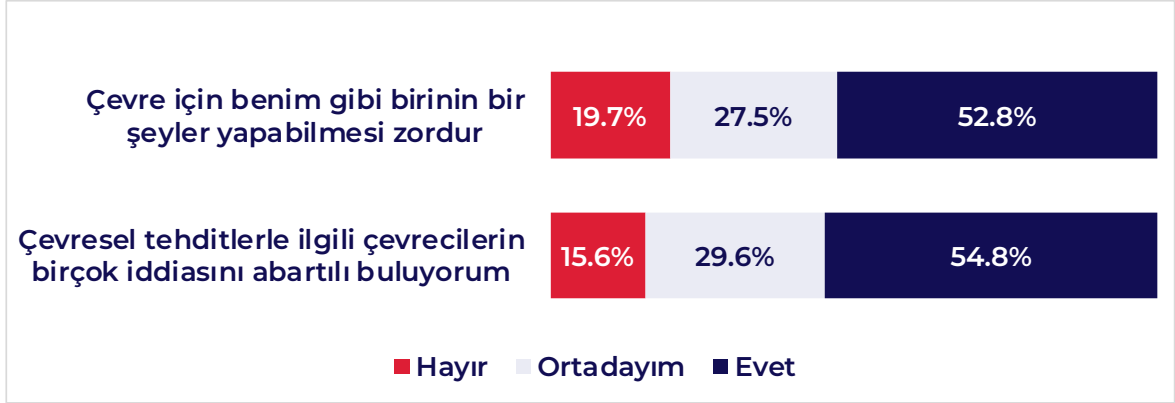
Çevrecilik ve doğa koruma gençler için önemli değerler arasında. Çevre sorunlarına yönelik kaygı da oldukça yüksek. Gençler, iklim değişikliği, hava kirliliği ve su kaynaklarının tükenmesi gibi sorunları, gündelik hayatlarında doğrudan karşılığı olan meseleler olarak görüyorlar. Ek olarak, betonlaşma, yeşil alanların azalması ve sağlık sorunları gibi konuları da iklim ve çevre sorunlarıyla bağıntılı görüyor. Bu endişeler, çevre konularının artık marjinal değil, merkezî bir siyasal mesele olarak görüldüğüne işaret ediyor. Gençler için çevre, geleceğe dair umut ve güven duygusuyla yakından bağlantılı. Çevre sorunlarına dair farkındalık yalnızca kaygı düzeyinde kalmıyor; gençler somut sorunları tek tek tanımlayabiliyor. Atık yönetimi, enerji, iklim, su kıtlığı gibi başlıklarda gençlerin farkındalık düzeyi yüksek. Bu tablo, çevre politikasına duyulan ihtiyacı ve gençlerin bu alandaki beklentilerinin güçlü olduğunu ortaya koyuyor.

Grafik 40. “Türkiye’nin ekonomik kalkınması için koruma altındaki doğa alanlarını azaltmaya ne kadar razı olursunuz?”

Gençlerin, ekonomik koşulların ve işsizlik kaygısının zirvede olduğu bir dönemde dahi, “ekonomik büyüme pahasına doğa kaybına razı değiliz” demesi araştırmanın en çarpıcı bulgularından biri. Üstelik ekonomik koşulların ve kendilerine gündelik yaşamlarına yansımalarının yoğun olduğu bir dönemde dahi çevreyi feda etmeye yanaşmamaları dikkat çekici. Hatta, doğaya verilen zararlar ekonomik gerileme arasında doğrudan bir ilişki kuruyorlar. Ekonomik sorunlara dair günü kurtarmaya odaklı genel yaklaşımlarının aksine gençler doğa söz konusu olduğunda daha bütüncül ve uzun vadeli düşünebiliyor. Bu tutum

gençlerin çevresel zararın maliyetini sadece ekolojik değil, aynı zamanda kendi geleceklerini doğrudan tehdit eden ekonomik bir maliyet olarak kodladığını gösteriyor.

Grafik 41. Çevre sorunlarıyla ilgili değerlendirmeler

Normal şartlarda aktivizme mesafeli duran ve eylemleri marjinal bulma eğilimindeki gençler, konu çevre olduğunda aktivistlerin "alarm zillerini" abartılı değil, gerekli bir uyarı olarak görüyor. Çevre aktivizmi, ideolojik bir tutum değil, gençlerin geleceği için zorunlu ve meşru müdafaa olarak kabul ediliyor. Öte yandan çevre alanında önemli bir motivasyon kaynağının ulusal çıkarlar olduğunu, çevresel sorunların çözümünün ülkenin geleceği ile de ilgili görüldüğünü de not etmekte fayda var.

Geçmişte yaygın olan 'çevre sorunları ancak küresel ölçekte ve uzun vadede çözülebilir' düşüncesinin yarattığı çaresizlik duygusu günümüz gençleri için geçerli değil. Birey olarak ve bugün yapılabilecek şeyler olduğu fikrindeler. Aslında bunun aksini savunmanın 'yapılabilecek bir şey yok' pozisyonunu besleyerek doğa tahribatını meşrulaştırabileceğini düşünüyorlar. Neticede, ekonomik sorunlara ve çevre sorunlarının çözümünün maliyetine rağmen yapılabileceklerin takipçisi olmaya eğilimliler. Buna paralel olarak da çevrecilerin savunularının abartılı olduğu yargısına karşı çıkıyorlar.

Bu bulgular, çevre temasının kimlik fay hatlarını kısmen aşan nadir bir ortak zemin olarak belirdiğini gösteriyor. Gençler, kimlik ve güvenlik gibi konularda keskin bir şekilde ayrışırken, çevre ve gelecek kaygısı gibi konularda siyasi ve kültürel farklılıkların ötesinde bir ortak paydada buluşuyor.

8.2. Göçmenler ve krizler

Bu bölümde, Türkiye gençliğinin Suriye, Filistin, Rusya-Ukrayna krizi gibi sorun alanlarında dış politikaya dair algıları ve beklentileri ele alınıyor. Gençlerin bölgesel aktörlere bakışı çoğunlukla güvensizlik üzerine kurulu. Rusya'ya ve İsrail'e yönelik olumsuz algılar öne çıkarken, Suriye yönetimine dair de negatif bir bakış baskın. Bulgular, gençlerin dış politikayı sadece "uzaktaki devletler arası satranç" oyunu gibi soyut bir alan olarak değil, Suriyeli sığınmacılar meselesi başta olmak üzere, kendi gündelik hayatlarını, güvenliklerini ve ekonomik geleceklerini doğrudan etkileyen somut bir gerçeklik olarak gördüğünü ortaya koyuyor.

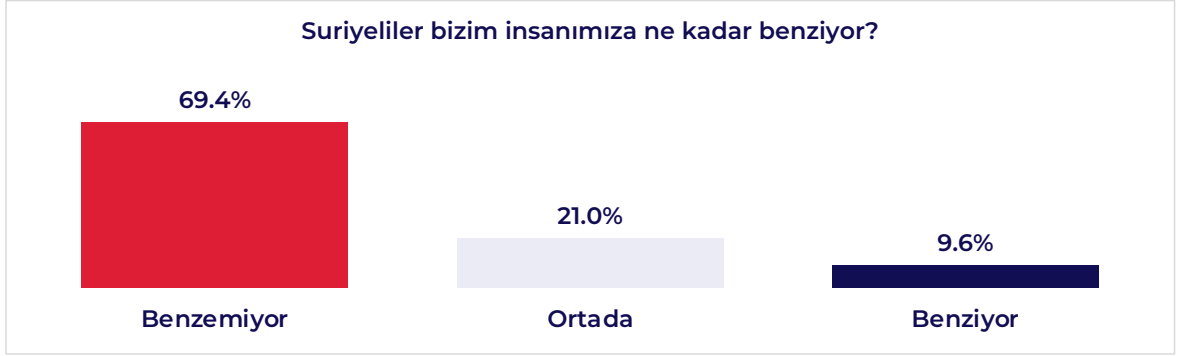
Gençlerin Suriye okumasında iki ayrı ama iç içe geçen alan var: devletin Suriye politikasına yönelik eleştiriler ve Suriyeli sığınmacılarla ilgili gündelik kaygılar. Ukrayna başlığında egemenlik/işgal dili baskın; İsrail-Hamas başlığında ise belirgin bir ahlaki tepki öne çıkıyor. Buna rağmen müdahale ve yük üstlenme söz konusu olduğunda ahlaki olarak harekete geçme arzusu ile rasyonel çıkar hesabı arasında bir gerilim oluşuyor ve 'pragmatik fren' devreye giriyor: Türkiye'nin "zaten ağır bir bedel ödediği" ve "daha fazla taşın altına elini sokmaması gerektiği" duygusu yaygın. Bu ikilik, gençlerin dış politika katılımını ahlaki itkiyle maliyet/riski tartan bir terazide kurduğunu gösteriyor.

Grafik 42. Suriye politikası

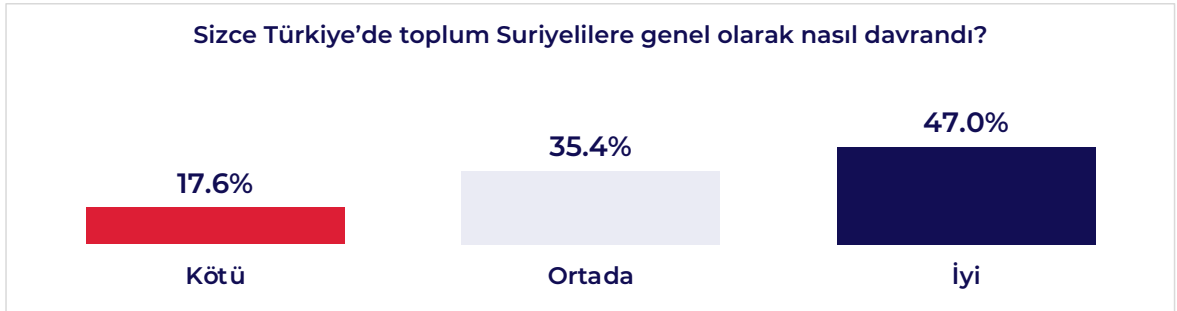
Toplumun genelinde olduğu gibi gençler de Suriyelilerle ilgili meselede olumsuz duygular içindeler. Bir kere gençlerin büyük bölümü Türkiye'nin Suriye politikasına eleştirel yaklaşıyor. Politikaların hem içeride toplumsal yük oluşturduğu hem de dış politikada Türkiye'yi olumsuz etkilediği algısı yaygın.

Odak grup ve görüşmelerde, dış politika gençler için bir devlet meselesi olarak tartışılmaz bir alan olarak değil, iç siyasetin bir parçası olarak değerlendiriliyor. Sınırların bilerek yeterince kontrol edilmediği ve göçmenlerin gelişigüzel ve kontrolsüz olarak Türkiye'ye geldiği savunuluyor. İkincisi Türkiye'nin Müslüman Arap ülkeleri dahil, hiçbir ülkenin vermediği düzeyde tavizkar davrandığı, fazla yük aldığı düşünülüyor.

Grafik 43. “Suriyeliler bizim insanımıza ne kadar benziyor?”

Gençlerin önemli bir kısmı Suriyelileri kendilerine uzak buluyor, “bize benzemiyorlar” diye düşünüyor. Diğer yandan hem bu araştırmanın nitel safhasında teyit edildiği, hem de Kürt Çalışmaları Merkezi’nin Türklerde Kürt Algısı araştırmasının sonuçları arasında yer aldığı üzere, Kürtler bu toprakların evlatları olarak “yerli ve milli” bulunuyor. Suriyeliler ise Kürtlerden farklı bir kategoride: kültürel yakınlığa rağmen ‘yabancı’ olarak kodlanan, biz-onlar ayrımında dışarıda kalan bir grup.

Grafik 44. “Sizce Türkiye’de toplum Suriyelilere genel olarak nasıl davrandı?”

Gençler toplumun Suriyelilere yeterince iyi davrandığını düşünüyor. Sadece %18’lik bir kesim Suriyelilere kötü davranıldığı kanısında. Öte yandan iyi davrandık diyenler de %47’de kalıyor. Her ne kadar bu oran yüksek olsa da, ikircikli bir duygu durumu olduğu, popülist söylemler etkili olsa da Suriyelilere yönelik abartılı olumsuz tutumların bir vicdan muhasebesine neden olduğu da görülüyor.

Suriyelilerin hacimli bir nüfus olarak Türkiye’deki varlığı büyük bir endişe uyandırıyor. Bu konuda da popülist söylemler gençlerde önemli bir karşılık buluyor. Suriyelilerin, yüz kızartıcı suç ve şiddet eğilimlerinin yüksek olduğu, sağlık, eğitim gibi hizmetlerde ayrıcalıklı oldukları, ekonomik yardım aldıkları ve tüm bunların neticesinde topluma ve ekonomiye zarar verdikleri geniş bir kabul görüyor. Ek olarak kültürel olarak Türklere uzak oldukları, yaşam tarzı ve alışkanlıklarının rahatsız edici olduğu dile geliyor.

Suriyeli göçmenler, gençlerin çoğulculuk performansında ekonomik güvence, toplumsal düzen ve ulusal kimlik üçgeninde en kolay dışlanan kesime dönüşüyor. Sert bir karşıtlık,

daha şartlı/entegrasyon odaklı bir kabulleniş ve temasla yumuşayabilen bir orta alan arası geçişler var. Sınır-güvenlik vurgusuyla marjinalleşen söylemler kadar, işgücü sömürsü/vergisizlik ve hizmetlere erişim baskısı gibi pragmatik şikâyetler de yineleniyor.

Özetle gençlerin özgürlük ve eşitlik vurgusu, göç başlığında dört başlıktaki tehdit algılarıyla duvara tosluyor:

1. **Ekonomik tehdit** – “İşleri, ücretleri ve sosyal yardımları çalma”, “kayıt dışı-vergisizlik” anlatıları.
2. **Sosyal tehdit** – Kültürel yozlaşma, gettolaşma ve entegrasyonu reddetme,
3. **Güvenlik tehdidi** – “Sınır-namus” söylemi, iç güvenlik açısından da suç, taciz ve asayiş algısı
4. **Demografik/Siyasi tehdit** – Seçim sonucunu değiştirecek sistematik vatandaşlık ve ‘Araplaştırılma’ anksiyetesi.

Ekonomik yer değiştirme: işgücü, ücretler ve ayrıcalık dili

En görünür gerekçelerden biri, göçün işgücü piyasasına etkisi. Bir katılımcı, işverenlerin göçmenleri düşük ücrete çalıştırabildiğini ve bunun piyasada dengesizlik yarattığını ifade ediyor: “İşverenler... sömürebiliyorlar bu insanları. İşlerini kurtarmak için onları kullanıyorlar.” Bu anlatı, kayıt dışı iş ve vergisizlik şikâyetleriyle birleşiyor; küçük yerlerde ya da Gaziantep gibi yoğunlaşmaların daha görünür olduğu yerlerde etkisinin daha hissedilir olduğuna görüşler artıyor: “İş kurup vergi vermediler gibi çok fazla sıkıntı... küçük yerlerde büyük etki.”

Ekonomik gerekçeler çoğu kez bir ayrıcalık algısıyla güçleniyor. Milliyetçi çizgideki bir katılımcı, “Türk vatandaşları bile sahip değilken” göçmenlere sağlandığını düşündüğü sosyal hakların “kışkırtıcı” olduğunu söylüyor ve göçü bütçe/yardım yükü olarak çerçevesiyor. Diğer uçta, daha temkinli bir ses “göçmenler çalışacak” düşüncesini başlangıçta olumlu bulduğunu, fakat sayının artmasıyla “eğitim/refah seviyesinin düşmesi” kaygısına geçtiğini anlatıyor; yine de bu itirazın “düzensiz ve plansız” yoğunlukla ilgili olduğu vurgulanıyor.

Dolayısıyla ekonomik dışlama dilinde iki katman ayırt ediliyor: (i) piyasa-pragmatik katman (düşük ücret, vergisizlik, hizmetlere yük), (ii) ahlaki/kimlik katmanı (ayrıcalık ve hak ediş tartışması). İlki entegrasyon ve düzenleme ihtiyacını ima ederken, ikincisi siyasi sertleşmeyi besliyor.

Toplumsal düzen ve güvenlik: “sınır-namus”, suç ve kamusal huzur

Güvenlik söylemi, ekonomik şikâyetten daha fazla kırmızı çizgi üretiyor. Burada veri, algı ve duyum iç içe: kesin yargılar deneyime değil, genel kanaate yaslanıyor. “Bir ülkenin sınırı namusudur” diyen katılımcı, kimlik kontrolü yapılmadan kabulün terör ve asayiş riskini büyüttüğünü savunuyor. Aynı hatta, “suç artışı” ve “hastanelerde yoğunluk” gibi gündelik hayat göstergeleriyle kurulan bir düzen kaybı anlatısı var; kimi ifadeler doğrudan suç genellemesi içeriyor (“kadınları taciz ediyorlar” gibi). Bunlar genellikle duyum/algı düzeyinde olduğu da belirtilse de argüman olarak masaya getirmekten çekinilmiyor.

Gençlerin “sınırların bilerek yeterince kontrol edilmediği” yönündeki inancı, iç siyasetteki liyakatsizlik ve keyfilik eleştirisinin dış politikadaki bir uzantısı olarak okunabilir. Göçmen

meselesi onlar için münferit bir sorun değil bir devlet yönetimi ve yönetim becerisi krizi olarak algılanıyor.

Kimlik ve kültürel mesafe: “benzeyen komşu”dan “yabancı kalabalık”a

Daha geride gibi dursa da en güçlü ve kırılması zor olan ön yargılar kültürel alanda. Aslında kültürel mesafe yakınlık uzaklık arasında salınıyor. Eğitimli-merkez bir katılımcı Akdenizli olmaktan kaynaklı ortaklıklardan söz ederek davranış kalıplarının anlaşmayı kolaylaştırabileceğini, fakat sayısal artışın Türkiye’de kalıcı değişken yarattığını ve bunun iyi olmadığını söylüyor. Bir başkası “doğu illeriyle benzerlik” vurgusunu yaparken, metropollerde ayrışmanın büyüdüğünü saptıyor. Temas yaşayan gençlerde “kültür benzer ama dinde daha radikaller” gibi daha nüanslı ayrımlar öne çıkıyor.

Sert karşıt grupta ise farklılık, demografi ve aile kalıpları üzerinden ahlaklaştırılıyor: “Bizim 8–9 çocuk olmaz”, “pisler” gibi kalıp yargılar, kültürel mesafeyi “biz/onlar” ayrımında katılaştırıyor.

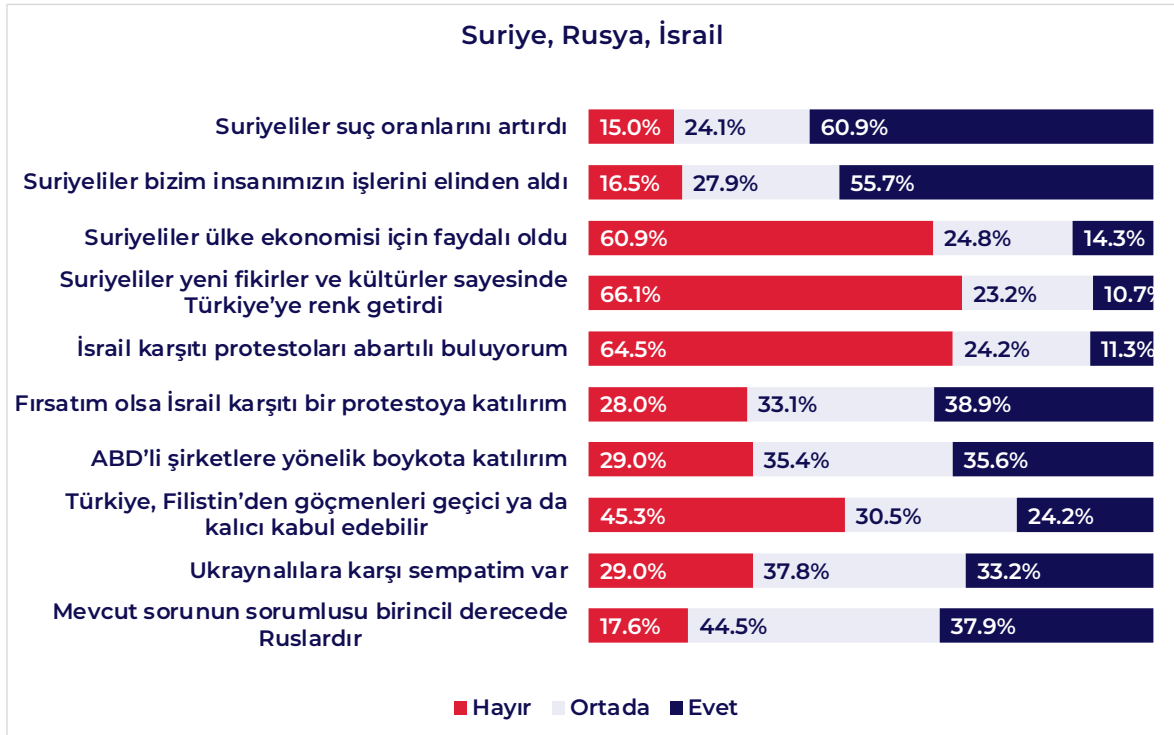
Siyasallaşma eksen: milliyetçi mobilizasyon, ırkçılığa kaçış

Göç başlığı, gençlerin siyasal kimliklenmesinde güçlü bir araç haline gelmiş durumda. Milliyetçi muhafazakâr damarda Zafer Partisi/Ümit Özdağ referansları sık. Bir genç “bir süredir Ümit Özdağ düşünüyorum... daha milliyetçi” diyerek oy tercihini göç tutumuyla ilişkilendiriyor. Buna karşı, bir başka katılımcı göç tartışmasının ırkçılığa kaçan tonuna itiraz ediyor ve bu hattın sınırlandırılması gerektiğini savunuyor.

Göçmen tartışması, gençlerde düzen–güvenlik merkezli bir milliyetçi siyasallaşmanın ana tetikleyicilerinden; fakat aynı zamanda, aşırılık algısı üretip tepkiyi de mobilize ediyor.

Öte yandan kişisel temas, yargıları yumuşatıyor. Suriyeli komşusu olan katılımcı, “iyi insanlardı” derken dil bariyerine rağmen olumlu bir hatıra aktarıyor; başka bir genç ise Suriyeli öğretmeni ve komşusuyla deneyiminden hareketle “çok çok farklı değiliz” yargısına varıyor. Yardım ilişkisi kuran katılımcıda ise duygu dili belirgin: “Hazin bir durum...”

Temas, “tehdit–kalabalık” makro anlatısını, “tanıdık–insan” mikro anlatısına dönüştürebiliyor.

Grafik 45.Suriye, Rusya, İsrail'le ilgili söylemler

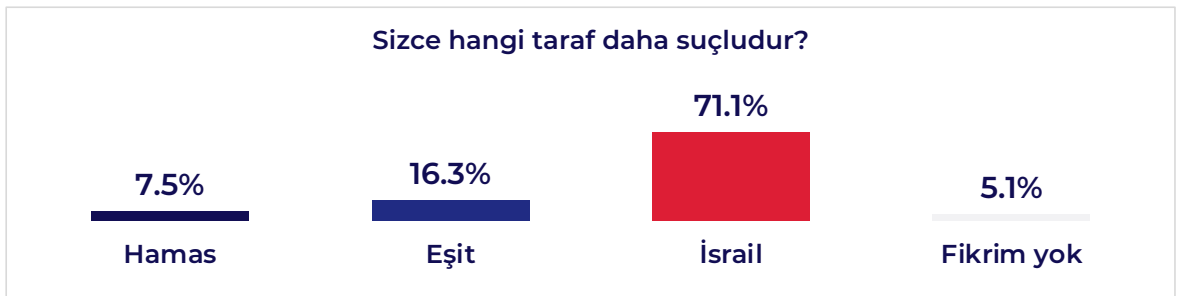
Niteliksel görüşmeler, iki çatışma başlığı ele alındığında (Rusya-Ukrayna ile İsrail-Hamas) gençlerin dünyayı okuma biçimlerini iki eksende toplamaya imkân veriyor: egemenlik/işgal ve insani bedel/ahlaki yargı. Rusya-Ukrayna bağlamındaki baskın dil, sınır, egemenlik, işgal çerçevesinden Ukrayna'ya meşruiyet atfeden ve Rusya'yı haksız bulan bir dil; buna eşlik eden daha küçük bir damar, NATO ve "büyük güçler" tarifi üzerinden karşılıklı sorumluluk anlatısıyla gri alan açıyor. İsrail-Hamas başlığında ise keskin bir ahlaki tepki çoğunlukta: İsrail'e sistematik "zulüm/soykırım/işgal" atfı yaygın. Bu iki başlıkta da göç meselesiyle kurulan bağ dikkat çekici: Ukraynalılar için düzenli ve geçici kabul nazarında daha olumlu ifadeler görülürken, Filistinliler için kabul beyanları demografik kaygılarla koşullanıyor.

Rusya-Ukrayna geriliminde işgal vurgusu ana eksen, NATO ve realpolitik söylemleri ikinci katman. Baskın anlatının omurgası, Rusya'nın "işgalci" olduğunun altını çizen egemenlik dili. Kısa, net bir çerçevede "Bence Ukrayna haklı... çünkü ülkeleri işgal ediliyor" diyen katılımcı, NATO tercihini de bir bağımsız ülkenin egemen kararı olarak tanımlıyor. Benzer yönde, "Ukrayna'nın haklı olduğunu düşünüyorum, sonuçta işgal edilmiş bir bölge" ifadesi de aynı meşruiyet çizgisini güçlendiriyor. Bu blok içinde daha duygusal/ahlaki tonlar da var: "Rusya'yla şeytan savaşa Rusya'yı haksız görürüm" şeklindeki mutlaklaştırıcı yargı, siyasal okumanın ötesinde ahlaki konumlanmaya da işaret ediyor.

Buna eşlik eden ikinci bir katman, NATO vurgusuyla "karşılıklı çatışmanın doğurduğu savaş" çerçevesini kuruyor: Rusya'yı "terör devleti" diye sert biçimde niteleyen bir katılımcı, aynı zamanda Ukrayna'nın "yıllardan beri NATO'yla siyaset yürüttüğünü" ve bu işin bir "oligarklar savaşı" tarafını da ima ederek daha kompleks bir resim çiziyor. Yine merkez-sol çizgide bir başka katılımcı, Rusya'nın saldırısını "anlayabilsem de olumlu değil" diyerek (tehdit algısı-saldırı meşruiyeti ayrımı temelli) realpolitik bir dile yaslanıyor.

Azınlık bir damar ise ilgisizlik/çekimserlikten beslenen veya “tarihsel toprak” argümanı üzerinden Rusya’ya koşullu haklılık atıfları yapan bir yerde duruyor; “çok takip etmedim... yanlış hatırlamıyorsam bir toprak meselesi var... haklı olabilir” diyen bir genç bu aralığı temsil ediyor. Üçüncü bir söylem, Batı müdahalesi şüphesiyle Ukrayna iç siyasetini de sorguluyor; “renkli devrimlerle halk manipüle edildi” diyen bir katılımcı, hem NATO eleştirisini hem Ukrayna yönetimine güvensizliği aynı paragrafta birleştiriyor.

Toparlarsak: Rusya–Ukrayna başlığında çoğunluk Ukrayna lehine işgal/egemenlik çerçevesinde net; daha küçük bir grup NATO ve “büyük güç” denklemiyle gri alan açıyor; azınlık ise konuya uzak olmakla ve içeriğe hâkim olmamak şerhiyle “tarihsel haklılık” anlatısıyla farklılaşıyor.

Grafik 46. “Sizce hangi taraf daha suçludur?”

Filistin meselesinde ise gençler büyük oranda İsrail’i suçlu buluyor. Hamas konusunda özellikle sekülerler arasında rezervler olmakla birlikte, İsrail’e hak vermek kabul edilebilir bir pozisyon değil. Bu konuda toplumda genel bir uzlaşma olduğu söylenebilir. Dindarlık düzeyine göre yanıtlarda belirgin bir fark yok örneğin. Öte yandan inançsız olan gençlerde tablo kısmen farklılaşıyor. İsrail’i suçlu bulanlar %57’ye geriliyor, iki taraf da suçlu diyen %25, Hamas’ı suçlu bulanlar ise %13.5’u buluyor. Sağ-sol kimlikleri sahiplenilenlerin yaklaşımlarında belirgin bir fark yok. Parti tercihlerine göre bakıldığında CHP’lilerle AK Partililer arasında kısmi bir farklılaşma görülse de (İsrail’i suçlu bulma oranları AK P: %79, CHP: %62) bu konuda genel bir uzlaşma olduğu söylenebilir.

İsrail karşıtı protestoların da meşruiyeti yüksek. Öte yandan konuyla ilgili bir vicdan ve sorumluluk duygusu olmakla birlikte, Türkiye’nin konuya çok da karışmaması gerektiği ve taşın altına elini sokmasına gerek olmadığı, Suriyeliler faslında zaten yeterince bedel ödediği, “biraz da başka devletlerin” yük alması bekleniyor. Bu durum, Filistinli mültecilerin ülkeye kabul edilmesini yalnızca %24’lük bir kesimin desteklemesinde açıkça görülüyor. Niteliksel safhanın bulgularına göre Filistin sorununa yönelik gençlerin sert bir ahlaki hüküm geliştirdikleri üç alt çizgi söz konusu olduğu söylenebilir:

(i) Sert kınama ve “soykırım/işgal” dili. En yaygın hat, keskin bir dille İsrail’e kategorik bir ahlaki yargı yöneltiyor: “Bu bir soykırımdır... İsrail haksız.” Değerlendirmeler “işgalci bir devlet var” cümlesiyle başlıyor. Bu çizginin duygusal yansıması, “Dünyanın delisi İsrail... kimse de ona bir şey demiyor” şeklindeki sitemkâr formülasyonda belirginleşiyor.

(ii) Filistin’in haklılığı ve Hamas’a mesafe (insani bedel vurgusu). Bir grup, Filistin’in haklılığını savunurken Hamas’ın eylemlerini “insanlık suçları” olarak ayrı paranteze alıyor; “iki taraf da insanlık suçu işliyor” diyen katılımcı, sonunda “cezaı İsrail’e keserim” diyerek

sorumluluğu işgale ve uzun dönemli baskıya bağlıyor: “Her zulüm kendi isyancısını doğurur.” Bu çizginin dilinde “sivil kayıplar” ana ölçüt: “Milyonlarca çocuğu kaybettik.” ifadesi, tartışmayı siyasetten çok insanî bedel üzerinden kuruyor. Benzer biçimde bir başka katılımcı, “ramazan, cami, çocuklar” gibi anlarda güç kullanımını örnekleyerek, İsrail’i sivillere yönelen şiddet üzerinden mahkûm ediyor.

(iii) Hamas’ı açıkça savunan ve İsrail’in meşruiyetini reddeden sert damar. Daha küçük ama görünür bir alt damar, Hamas’ı haklı savaş kategorisine yerleştiriyor ve İsrail’in varlığını dahi reddeden formüllere uzanıyor: “Hamas’ı haklı buluyorum... İsrail diye bir ülke olmaması gerektiğini düşünüyorum.” diyen katılımcı bu sınırı net çiziyor. Başka bir katılımcı, 7 Ekim’in başlangıç anına atıfla bile “geçmişteki toprak hedefi/Arz-ı Mev’ud” anlatısını hatırlatıp nihai yargıyı Hamas lehine kuruyor.

(iv) “İkisi de suçlu” diyen ama ağırlığı İsrail’e veren ara pozisyon. “İkisi de suçlu” dese de son kertede İsrail’i daha fazla sorumlu gören bir ara alan da var; bu çizgi, Orta Doğu siyasetini topyekûn ciddiye almama söylemine yaslanırken, sorumluluk tartışında ibre genellikle İsrail’e dönüyor. Muhafazakâr damarda ise “hep İsrail’i suçlarım” ifadesi, etik/manevî duyarlılıktan beslenen bir süreklilikle geliyor.

Gençlerde Filistinli mağdurlarla ilgili ise üç yaklaşım öne çıkıyor:

- **Almamak / eşik koymak.** Çoğunluk “Filistin’den göçmen kabul edilmeli mi?” sorusuna “Etmemeli... boğazımıza kadar doluyuz.” yanıtı, kapasite/taşıma eşiği hissini gösteriyor.
- **Dağıtmak–düzenlemek–entegre etmek.** Ortada olan bir kesim “Çoğunluk oluşturmayacak şekilde dağıtım”, “eğitim, vergi, doğum kontrol eğitimi” gibi öneriler, yükün mekânsal/kurumsal yönetimine odaklanıyor.
- **İnsani–şartlı kabul.** Daha küçük bir grupta din kardeşliği ya da insani yardım paydalarında kesişen çizgi, “kontrollü giriş–sağlık gözetimi” gibi şartlarla pratikleşiyor.

Sonuç olarak gençlerin dış politika katılımı, yüksek ahlaki duyarlılıkla maliyet ve risk hesabı arasındaki gerilimde biçimleniyor. Gençler protestoyu meşru görüyor; fakat biçim olarak daha güvenli kanalları tercih ediyorlar. Göç ve yük algısı ise bu dengede en güçlü ayar düğmesi.

Özellikle Suriye meselesi, dış politikanın bir yönetim krizi olarak algılandığını gösteriyor. Suriye politikasındaki kontrolsüzlük ve fazla tavizkarlık eleştirisi, doğrudan doğruya gençlerin iç siyasette aradığı kurallılık, planlılık ve devlet ciddiyeti gibi beklentilerin dış politikadaki bir yansıması olarak karşımıza çıkıyor. Bu, göçmen meselesinin sadece bir kimlik veya güvenlik sorunu değil, aynı zamanda bir devlet yönetimi becerisi sorunu olarak görüldüğünü gösteriyor.

Gençler, Rusya–Ukrayna krizini devletlerarası hukuk ve egemenlik çerçevesinde ele alırken; Filistin meselesini tarihsel, dini ve vicdani bir insanlık davası olarak kodluyor. Bu farklılaşma, Türkiye gençliğinin dış politikayı, olay bazında realpolitik (Ukrayna) ile evrensel ahlaki sorumluluk (Filistin) arasında ayrıştırarak değerlendirdiğini ortaya koyuyor. Filistin meselesinde keskin bir ahlaki yargı geliştirirken dahi, Türkiye'nin 'zaten ağır bir bedel ödediği' inancıyla eyleme geçme arzusunu frenliyor. Bu ahlaki itki ile maliyet/risk hesabı arasındaki gerilim, Türkiye gençliğinin dış politika katılımını koşullandıran ana faktör olarak öne çıkıyor.

Özetle, gençler için dış politika 'dışarıda' bir mesele değil. Sınırların güvenliğinden uluslararası krizlere yönelik ahlaki yaklaşıma kadar her konu, iç siyasetteki adalet, liyakat ve iyi yönetim arayışının bir uzantısı olarak değerlendiriliyor; pragmatik ulusal çıkarlarla evrensel vicdani sorumluluklar arasında bir denge arayışı karşımıza çıkıyor.

8.3. Kürt Sorunu

Grafik 47. “Türkiye’de bir Kürt sorunu / Kürt meselesi olduğunu düşünüyor musunuz?”

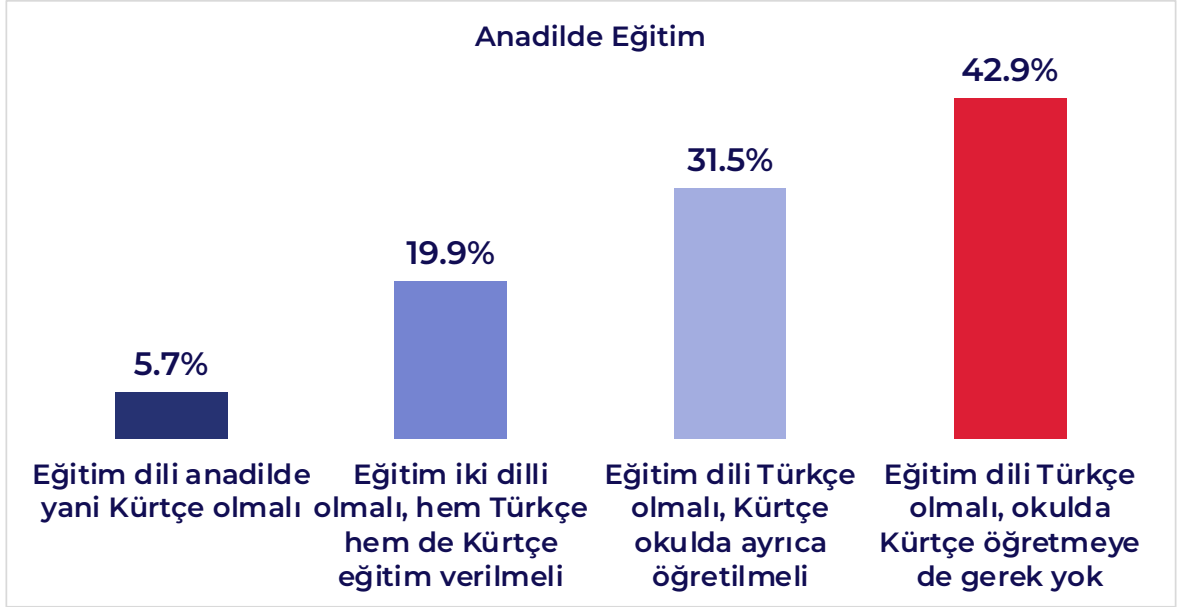
Katılımcılara “Kürt sorunu” ve “Kürtlerin sorunları” ile ilgili düşüncelerini sorduk. Öncelikle milliyetçiler arasında “Kürt sorunu” kavramına bir alerji olduğunu not edelim. Konuyu ‘Kürt sorunu’ olarak adlandırmanın yapay ve ayrılıkçı bir niyetten beslendiği anksiyetisiyle kavrama karşı çıkıyorlar. Kavramı kullananları da terörle iltisaklı olarak değerlendiriyorlar. Bu pozisyon gençler arasında yaygın; kendi içinde de ikiye ayrılıyor. %27 Kürt sorunu kavramını reddettiği gibi Kürtlerin de sorunları olmadığını, en azından artık kalmadığını savunuyor. Bahsi geçen sorunların abartıldığını, bugün hak eksikliğinin kalmadığı ve geçmişte yaşananların artık geçerli olmadığını dile getiriyorlar. Kürt sorunu yoktur pozisyonundakilerin bir kısmı ise, Kürtlerin hâlâ bugün sorunları olduğunu kabul ediyor ama ağırlıkla bunun bölgesel eşitsizlikler, geçmişte yaşanmışlıkların yansımaları olduğunu savunuyorlar. Türkiye’nin çözüm bekleyen bir Kürt sorunu olduğunu savunanların oranı ise %41. Dolayısıyla gençlerin kayda değer bir bölümü Türkiye’de bir Kürt sorunu olduğunu kabul ediyor. Bu, toplumun genelinde sıkça inkâr edilen ya da ertelenen bir meselenin gençlerin önemli bir bölümü arasında daha açık biçimde kabullenildiğini gösteriyor.

Grafik 48. Yeni çözüm sürecine onay

Gençlerin önemli bir bölümü yeni bir çözüm sürecine olumlu bakıyor. Bu, gençlerde barış ve diyalog beklentisinin güçlü olduğunu gösteriyor. Doğrudan karşı çıkan azınlıkta: %21. Genel kanı henüz ne olduğu ve nereye gideceğinin belirsiz olduğu yönünde.

Niteliksel görüşmelerde de katılımcılarda barış/çözüm başlıkları konu olduğunda, inandırıcılık şüphesinin ağır bastığını gözlemledik. Örneğin bir görüşmeci, AKP'yle masadan "yararımıza bir şey" çıkacağına inanmıyorum diyerek olumsuz; bir diğeri "pazarlıkla çözüm—inandırıcı değil" diyerek kuşkuyu paylaşıyor.

Grafik 49. Anadilde Eğitim

Anadil konusunda gençlerin önemli bir kısmı eğitimde Kürtçenin öğretilmesine mesafeli yaklaşırken, sınırlı bir kesimi ise anadil hakkını destekliyor. Bu ayrışma, dil meselesinin genç kuşakta bile hâlâ bir gerilim hattı olduğunu gösteriyor. Kürtçenin okullarda o ya da bu şekilde olmasını tehlikeli bulan, bir açıdan Kürtlerin asimile olmasını daha açıkça destekleyen, böyle olmazsa bir gün tekrar isyan edecek bir kuşak doğabileceğini düşünen önemli oranda bir gençlik kesimi var: %43. Öte yandan retçi kesimin en azından bir kısmı müzakereye kapalı değil. Kürtçenin serbestiyetiyle sorunu olmadıklarını ama okullarda öğretilmesinin eğitimde birliğe olumsuz etkileri olabileceği çekincesini öne sürüyorlar.

Anadilde eğitime tam destek verenlerin oranı %25. Aradaki %32 ise anadilde eğitim olmasın, ama isteyenler seçmeli olarak Kürtçe de öğretilsin şeklinde düşünüyor. Esasen toplamda %57 gibi büyük bir oranda gencin okullarda Kürtçenin öğretilmesini desteklemesi (en azından geçmişe göre) olumlu bir tablo.

Derinlemesine görüşmelerde de anadil/Kürtçe başlığında dikkate değer bir ilkesel uzlaş ve uygulama ayrışması birlikte görünüyor. Tabii %43'lük bir kesim için uygulama alanı gündelik yaşamla sınırlı. Bu kesim okullarda, hizmetlerde hatta kimisi için tüm kamusal alanlarda Kürtçenin varlığına karşı. Çoğunluk ilkesel düzeyde "anadil bir haktır" çerçevesine eğilimli. Ancak uygulama geldiğinde pozisyonlar üç kanala ayrılıyor:

- (i) "Kürtçe dil dersi (seçmeli) olsun ama tam anadilde eğitim olmasın."
- (ii) "Erken kademelerde kısmi/karma anadil mümkün."
- (iii) "Eğitim dili yalnızca Türkçe olmalı."

Aynı ayrışma resmî hizmetlerde Kürtçe ve kayyum uygulamaları tartışmalarında da tekrarlanıyor: Kayyumlara ilkesel karşıtlık yaygın olmakla birlikte, "güvenlik" gerekçesiyle meşruiyet farkı üreten bir hat beliriyor (DEM/Doğu belediyeleriyle CHP belediyelerine farklı muamele). Çoğulculuğun sınırı çoğu gençte üniter yapı ve ulusal güvenlik hattında çiziliyor; bu hat, anadil taleplerini destekleyenlerde dahi bölünme kaygısıyla birlikte var.

İlke düzeyinde hak söylemi: "Anadil insani bir taleptir" şeklinde kabul görüyor.

Karma ideolojik profillerden katılımcılar, anadil talebini çoğu kez insani/evrensel hak kategorisine yerleştiriyor. Bir katılımcı kayyum tartışmasıyla başlayıp "Kendi seçtiğim belediye başkanı yerine niçin Ankara'dan atanmış biriyle yönetileyim, Anadilde eğitim taleplerinin ekseriyeti insani taleptir" diyerek (eşit yurttaşlık—temsiliyet—anadil) hattını birlikte kuruyor. Benzer bir çerçeveyi odak grupta, Kürtçe talebini 'eşit yurttaşlık' başlığının içinde tarif eden ve anadilde eğitimi açıkça sayan katılımcılar da görüyoruz.

Bu ilkesel kabule Kürt katılımcılarda dil kaybı/mahrumiyet duygusu eşlik ediyor. "Kendi dilimde matematiği öğrenmek 'uçuk' bir hayal gibi ama bunu düşününce tüylerim diken diken oluyor" diyen bir görüşmeci, en azından ilkokul–ortaokul düzeyinde anadilde eğitim arzusunu, seçmeli dersin pratikte yetmediğini vurguluyor.

Bazı Kürt katılımcılar erken kademelerde (özellikle ilkokul–ortaokul) anadilin kapsayıcı biçimde kullanılmasını savunuyor; "Türkçe zaten öğreniliyor; dil eğitimi ayrıca verilir, diğer dersler anadilde olabilir" diyen bir görüşme bu hattı netleştiriyor. Aynı katılımcı grubu, seçmeli Kürtçenin fiiliyatta etkisiz kaldığını, haberdarlık/bilinç/katılım zayıflıkları nedeniyle verim alınamadığını aktarıyor. Sayıları az olmakla birlikte Türk gençler arasında da bu hakkı teslim edenler var.

Diğer uçta, milliyetçi ve apolitik görünen bir kesim tam anadilde eğitime karşı çıkıyor; "Türkiye'nin dili Türkçedir; ana dilde eğitim mümkün değildir" veya "resmî dil tek olmalı" argümanları öne çıkıyor.

Çok sayıda katılımcı anadil talebini ilkesel olarak anlayıp desteklerken, ülkenin bölünmezliği ve güvenlik gerekçeleriyle sınır çiziyor. Milliyetçi bir katılımcı Kürtlerin "toprak/resmî dil" talebi olduğunu varsayarak bunu "ülkeyi bölecek" bir talep olarak niteliyor; resmî hizmetlerde çift dilliliğe karşı çıkıyor. Siyasetle ilgili olmayan diğer bir katılımcı, Kürt sorununun varlığını dahi reddedip "Türkiye'de yaşayan Türk'tür—resmî dil Türkçedir" diyerek kamusal alanda Kürtçe 'ye kapı kapatıyor. Merkez-sol/liberal profilde bir katılımcı da "büyük bir Kürt sorunu yok" diyerek meseleyi adalet/ekonomi ortak sorunları içine çekmeye çalışıyor; eğitimin dili Türkçe kalsın, Kürtçe seçmeli olabilir diyor.

Kürtçe eğitime olumsuz yaklaşımı etkileyen tek etken güvenlikçi söylem değil. Sıkça duyduğumuz diğer bir faktör de pragmatik bir değerlendirmeden kaynaklanıyor. İngilizce öğrenmenin yetersiz olduğu ve çalışma yaşamının Türkçe işlediği bir ülkede Kürtçe öğrenmenin "işe yaramayacağı" argümanı sıkça karşımıza çıktı. Bu argüman, statü,

istihdam ve eğitim fırsatlarının Türkçe ve İngilizce üzerinden işlediği bir ortamda, Kürtçenin kariyer değeri olmadığı üzerine kuruluyor. “Kürtçe öğrenmek kesinlikle mümkün olmalı; ama tüm dersler Kürtçe olursa İstanbul’daki çocukla yarışamaz, İTÜ/ODTÜ’ye giremez” diyen bir katılımcı Kürtçenin okulda ‘dil dersi’ olarak yer almasını savunuyor. Avukat bir katılımcı da eğitim dilinin Türkçe kalmasından yana; “Ama Kürtçe ders (seçmeli) olabilir” diyerek aynı şeride düşüyor. Benzer biçimde merkez-sol/liberal ve muhafazakâr profillerden katılımcılar “dilini yaşatılması” veya “yerel seçmeli” seçeneklerine olumlu bakıyorlar.

Eğitimde Kürtçe ve çözüm süreci çaprazları

DEM P. seçmenlerinde bekleneceği üzere tam kapsama (%62.9) norm. DEM’li seçmenler okullarda eğitim dillerinden birinin Kürtçe olmasını istiyor. Bahçeli’nin son dönemki çözüm süreci rolüne karşı MHP hattında ret (%59.8) konsolide olmaya devam ediyor. Yine MHP’li gençlerin dahi %40’ının okullarda Kürtçenin öğretilmesine rıza göstermesi önemli bir gösterge. AK Parti (%36.7 seçmeli; %50.4 ret) ve CHP (%29.9 seçmeli; %43.2 ret) gençlerinde ‘seçmeli’ dil rasyonel denge olarak öne çıkıyor. Protesto ve kararsızda da eğilim benzer.

Türkçe anadilli gençlerde ret çoğunluk (%52.8), Kürtçe anadillilerde ise anadil/çift dil açık üstün (%53.5) ve ret marjinal (%9.6). İki evren arasında ‘seçmeli’ opsiyonu yaklaşık %30–37 bandında ortak zemin oluşturuyor.

		Eğitimde Kürtçe			Yeni Çözüm Süreci		
		Anadil ya da çift dil	Seçmeli	Kürtçe öğretilmesin	Evet	Ortada	Hayır
Toplam		25.6%	31.5%	42.9%	41.4%	36.7%	21.9%
Anadil	Türkçe	17.3%	29.9%	52.8%	36.3%	39.5%	24.1%
	Kürtçe	53.5%	36.9%	9.6%	58.6%	26.8%	14.6%
Parti Tercihi	AK Parti	12.8%	36.7%	50.4%	46.8%	38.2%	15.1%
	CHP	26.9%	29.9%	43.2%	34.3%	39.2%	26.5%
	Dem P.	62.9%	28.8%	8.3%	56.3%	28.2%	15.5%
	MHP	14.9%	25.3%	59.8%	50.0%	38.4%	11.6%
	Protesto	26.7%	30.0%	43.3%	39.1%	43.5%	17.4%
	Kararsız	25.6%	35.9%	38.5%	31.7%	26.1%	42.2%

Çözüm süreci algısında güvenlik, siyasal bağlam ve şeffaflık gibi unsurlar öne çıktığı için parti sınırları geçirgenleşiyor. Süreçle ilgili net takvim, somut hedef ve muhatap şeffaflığı aranıyor; belirsizlik olumsuz bakışa evriliyor.

DEM Partili gençlerde destek yüksek (Evet %56.3). Dikkat çekici biçimde MHP (%50.0) ve AK Parti (%46.8) gençlerinde de kayda değer destek var; CHP ve sandığı protesto etmiş olan gençlerde ‘Ortada’ yüksek (sırasıyla %39.2 ve %43.5). Kararsızlarda ‘Hayır’ %42.2 oranı dikkat çekici.

Kürtçe anadillilerde Evet çoğunluk (%58.6); Türkçe anadillilerde temkin baskın (Evet %36.3; Ortada %39.5). Bu, sürecin çerçevesine duyarlı büyük bir salınım alanına işaret ediyor.

Toplamda Evet %21.9; Ortada %36.7; Hayır %41.4. ‘Ortada’ sütunu geniş bir bekleme alanı olduğunu gösteriyor.

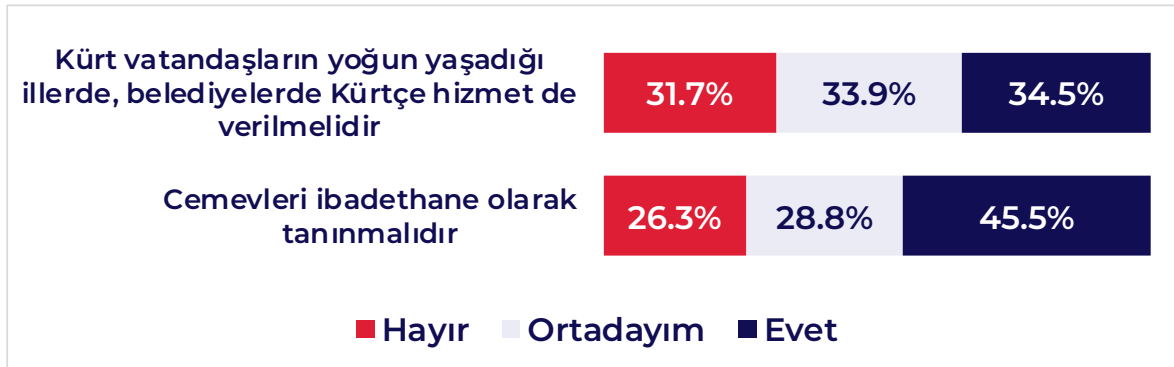
Türkler örnekleminde okullarda Kürtçe eğitim çaprazları

		Eğitimde Kürtçe		
		Anadil ya da çift dil	Seçmeli	Kürtçe öğretilmesin
Toplam		17.3%	29.9%	52.8%
Gelir Grubu	Alt	17.1%	25.8%	57.1%
	Orta-Alt	13.5%	27.8%	58.8%
	Orta	22.0%	33.5%	44.4%
	Orta-Üst	16.9%	32.1%	51.0%
İnanç	İnançsız	25.5%	45.3%	29.2%
	Kuşkucu	19.6%	48.7%	31.7%
	İnançlı	16.5%	26.5%	57.0%
Dindarlık	Düşük	22.2%	27.0%	50.8%
	Orta	13.2%	34.5%	52.2%
	Yüksek	18.4%	28.2%	53.4%
Milliyetçilik	Düşük	30.5%	19.0%	50.5%
	Orta	13.6%	36.5%	49.9%
	Yüksek	16.5%	29.0%	54.5%
İdeoloji	Sol	26.6%	24.7%	48.6%
	Merkez	10.3%	39.2%	50.5%
	Sağ	12.6%	30.5%	56.9%
CB 2. tur	Erdoğan	10.6%	31.7%	57.7%
	Kılıçdaroğlu	23.3%	29.8%	46.8%
	Protesto	13.9%	30.6%	55.6%

Farklı değişkenlere göre eğitimde Kürtçe öğretimi alternatiflerine yakından bakmak için, Kürt gençleri dışarda bırakarak, sadece Türk örneklemini inceledik.

Türk gençler arasında milliyetçilik düzeyi düşük, kendini solda tanımlayan, dini inancı olmayan kesitte tam kapsama eğilimi; kendini sağda tanımlayan milliyetçilik veya dindarlık düzeyi yüksek olan kesimde 'ret' eğilimi güçlü. 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi oy tercihleri de hizalanmayı doğruluyor (Erdoğan seçmeni: ret %57.7; Kılıçdaroğlu seçmeni: anadil/çift dil %23.3). Gelir gruplarına göre bakıldığında çok büyük farklar olmasa da, alt ve orta-alt gruplarının, orta ve orta-üst gelir gruplarına göre kısmen daha katı oldukları gözlemleniyor.

Orta milliyetçilik (seçmeli %36.5), orta dindarlık (seçmeli %34.5) ve merkez ideoloji (seçmeli %39.2) seçmeli opsiyonuna en fazla değer veren kategoriler. Bu üçlü, kamusal birlik korunurken bireysel tercihe alan açma söylemi çerçevesinde hareket etmeye yatkın.

Grafik 50. Haklar

Resmî hizmetlerde Kürtçe kullanımında görüşler daha da parçalı: Düz karşıtlıkla koşullu/kısmi kabul ve yaygın destek arasında bir yelpaze var. İlkine örnek olarak bilingüal hizmeti gereksiz bulan görüşme duruyor; ikincisinde “gerekli olabilir ama gönülden desteklemem” gibi tereddütlü onay; üçüncüsünde ise “hemen her yerde olması daha iyi” gibi açık destek kaydı var. Milliyetçi çizgide olan bir görüşme resmî dilin tekliği ilkesini gerekçe göstererek net biçimde karşı çıkıyor.

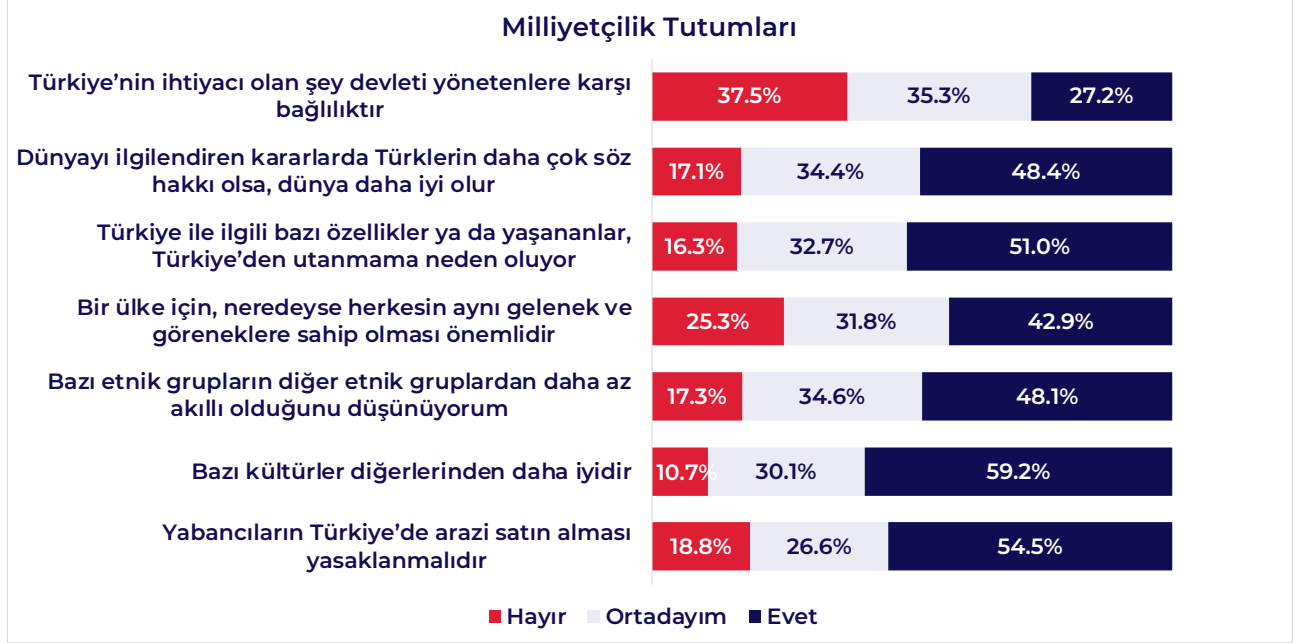
Kayyumlar: karşıtlığın içinde “meşruiyet farkı”

Gençler kayyum uygulamasına genel olarak mesafeli; fakat DEM/Doğu belediyeleriyle CHP belediyeleri arasında meşruiyet farkı üreten bir ayrım yaygın. Bir katılımcı, “Mecliste temsil edilen bir partinin seçilmişlerine kayyum atanması ‘halkın özgürlüğüne’ aykırı” derken, başka bir katılımcı ise “teröre destek” nedeniyle kayyum atanmasını kabul edilebilir görüyor. Urfa’dan katılımcı Doğu’daki kayyumları rahatsız edici bulmazken, CHP’li belediyelere doğru bir dalganın “artık rahatsız edici” olduğunu vurguluyor.

Bu ayrışma, Kürtçe ve anadil başlığındaki “ilke kabul—uygulama ayrımı” ile simetrik: ilkesel demokrasi/temsil vurgusu sürdürüldüğü hâlde, “güvenlik/terör” eşiği meşruiyet farkını tetikliyor.

Sonuç olarak gençler arasında etnik, dini veya kültürel farklılıkların haklarının tanınması gerektiğini düşünenlerin oranı kayda değer düzeyde. Öte yandan bu konuda daha katı olan ve otoriteryan eğilimleri olan veya ayrımcı pozisyona düşmekten çekinmeyen de önemli bir gençlik kesim var. Bu tablo, gençlerin çoğulculuğa ve eşit yurttaşlığa da otoriteryan ve dışlayıcı bir yurttaşlık pratiğine de açık olduklarını gösteriyor.

8.4. Milliyetçilik tutumları

Grafik 51. Milliyetçilik tutumları

Gençler arasında milliyetçilik güçlü bir eğilim. Hem kendini milliyetçi olarak tanımlama yaygın hem de Türkiye'ye aidiyet yüksek. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" yargısı geçerliliğini koruyor. Yabancılar karşı hep bir kuşku var. Ek olarak Türklerin diğer uluslardan daha iyi özellikleri olan bir millet algısı olduğu da hâkim bir düşünüş. Çoğunluk için milliyetçilik, ülkeye bağlılık ve aidiyet anlamına gelirken, bir kesim için dışlayıcı ve kutuplaştırıcı bir kavram olarak algılanıyor. Türklüğün sahiplenilmesinin yanında, belli kültürlerin ve milletlerin aşağılanmasına da yatkınlık olduğu görülüyor. Bazı kültürlerin diğerlerinden üstün olduğuna inanış yaygınken, ülkenin homojen olması gerektiğine dair vurgu da güçlü. Hatta bazı etnik grupların daha az akıllı olduğu gibi sert bir ifadeye katılımın %48'i bulması, buna katılmayanların %17.3'te kalması dikkat çekici.

Yukarıdaki ifadelerden ikisini, farklılıklara önyargıları ve kültürel çeşitliliğe bakışı daha detaylı incelemek üzere çapraz tablolarına baktık.

		Etnik önyargı			Kültürel tekillik		
		Hayır	Ortada	Evet	Hayır	Ortada	Evet
	Toplam	17.3%	34.6%	48.1%	25.4%	31.7%	42.9%
Gelir Grubu	Alt	17.0%	37.2%	45.8%	25.1%	31.6%	43.3%
	Orta-Alt	19.1%	34.7%	46.2%	24.9%	34.1%	41.1%
	Orta	16.4%	35.0%	48.6%	27.1%	29.5%	43.3%
	Orta-Üst	16.4%	30.7%	52.9%	25.2%	30.9%	43.9%
İnanç	İnançsız	28.7%	35.1%	36.3%	36.3%	30.4%	33.3%
	Kuşkucu	13.8%	40.9%	45.4%	22.7%	42.0%	35.3%
	İnançlı	16.7%	33.7%	49.5%	24.8%	30.4%	44.8%
Dindarlık	Düşük	16.7%	40.2%	43.1%	40.2%	36.6%	23.2%
	Orta	14.3%	36.5%	49.1%	25.4%	39.8%	34.8%
	Yüksek	18.8%	32.8%	48.4%	22.8%	27.0%	50.2%
Milliyetçilik	Düşük	24.2%	37.0%	38.8%	44.9%	34.6%	20.5%
	Orta	14.0%	45.1%	40.9%	24.9%	39.8%	35.3%
	Yüksek	16.8%	28.3%	54.9%	19.4%	26.6%	54.0%
İdeoloji	Sol	18.1%	34.1%	47.8%	35.4%	25.7%	38.9%
	Merkez	14.2%	36.8%	49.0%	19.1%	39.4%	41.5%
	Sağ	19.4%	32.9%	47.8%	17.8%	33.0%	49.2%
CB 2. tur	Erdoğan	16.7%	33.2%	50.1%	18.3%	33.1%	48.6%
	Kılıçdaroğlu	18.7%	34.4%	47.0%	30.9%	27.6%	41.5%
	Protesto	14.4%	36.9%	48.8%	24.4%	37.9%	37.7%
Anadil	Türkçe	15.7%	32.8%	51.6%	21.4%	31.8%	46.8%
	Kürtçe	22.4%	40.4%	37.1%	39.0%	31.1%	30.0%

Gençlerin çoğulculuğa ve farklılıklara yaklaşımının hangi noktalarda sertleştiğini görmek için iki kritik ifade üzerinden karşılaştırmalar gerçekleştirdik: “Bazı etnik grupların diğerlerinden daha az akıllı olduğunu düşünüyorum” (*etnik önyargı*) ve “Bir ülke için herkesin aynı gelenek ve göreneklere sahip olması önemlidir” (*kültürel tekillik*). Bu iki gösterge, sosyal psikolojide ‘iç grup kayırmacılığı’ ve ‘dış grup tehdit algısı’ eksenlerini temsil ediyor ve gençlerin zihinsel haritasında farklılıklara açılan kapının ne kadar açık olduğuna dair ipuçları veriyor.²

Bulgular, gençlik kuşağının demokratik talepleri ve eşit yurttaşlık beklentileri yüksek olsa bile, kimliksel güvensizlik ve kültürel korunma eğilimlerinin belirgin şekilde sürdüğünü gösteriyor.

Genel tabloda gençlerin **%48.1’i** güçlü etnik önyargıya sahip, **%42.9’u** kültürel tekilliğe yatkın. Etnik önyargısı olmayanlar %17.3, kültürel çoğulluğa yatkın olanlar ise %25.3’le sınırlı. Bu oranlar, gençliğin yarısından fazlasının kültürel çeşitliliği bir risk alanı olarak gördüğünü ve çoğulcu tutumların geniş bir zeminde kırılabilir olduğunu ortaya koyuyor. Çapraz analizler ise bu eğilimleri şekillendiren sosyo-kültürel dinamikleri daha görünür hâle getiriyor.

² Tajfel ve Turner’ın öne çıkardığı ‘iç grup kayırmacılığı’ ve Stephan & Stephan’in ‘Integrated Threat Theory’ çerçevesinde tanımladığı ‘dış grup tehdit algısı’ bu değişkenlerin açıklayıcılığına referans oluşturuyor. Hem etnik önyargı hem kültürel tekillik, gençlerin grup sınırlarını koruma reflekslerinin sosyal psikolojik temelini yansıtıyor.

Etnik önyargı gelir gruplarında anlamlı biçimde değişmiyor; yüksek gelir gruplarında bile **%53'e** varan bir kabul var. Bu durum, dışlayıcı tutumların yalnızca ekonomik kırılganlıkla açıklanamayacağını, kültürel güvenlik ve "yerlilik" vurgusunun kuşak boyunca tutunduğunu gösteriyor. İnançsız gençler en düşük önyargı seviyesine sahip kesim. Allah inancının olmadığı veya sorgulandığı profillerde hem etnik önyargı hem kültürel tekillik belirgin şekilde düşüyor. Buna karşılık, kuşkucu veya inançlı gençlerde önyargı tekrar yükseliyor.

Dindarlık değişkeni dışlayıcılığı en güçlü belirleyenlerden biri. Dindarlık arttıkça hem etnik önyargı hem kültürel tekillik destekleniyor. Benzer biçimde milliyetçilik düzeyi yükseldikçe dışlayıcı tutumlar da keskinleşiyor; özellikle kültürel tekillikte yüksek milliyetçilik düzeyinde **%54'e** ulaşan bir kapanma eğilimi var. Bu, milliyetçiliğin gençlerde "aidiyet" duygusundan çok bir tür kültürel savunma refleksine dönüştüğünü gösteriyor.

İdeoloji kırılımında sol, merkez ve sağ arasında büyük bir fark görünmüyor; bu da etnik önyargının ideolojik bir tutumdan çok kültürel bir norm olarak yerleştiğini düşündürüyor. Kültürel tekillikte fark belirginleşiyor: sol kesimde daha düşerken, sağ çizgide yükseliyor. Yine de tablo sağ-sol ekseninin gençlerin bu tür dışlayıcı yargılarında sınırlı bir açıklayıcılığa sahip olduğunu gösteriyor.

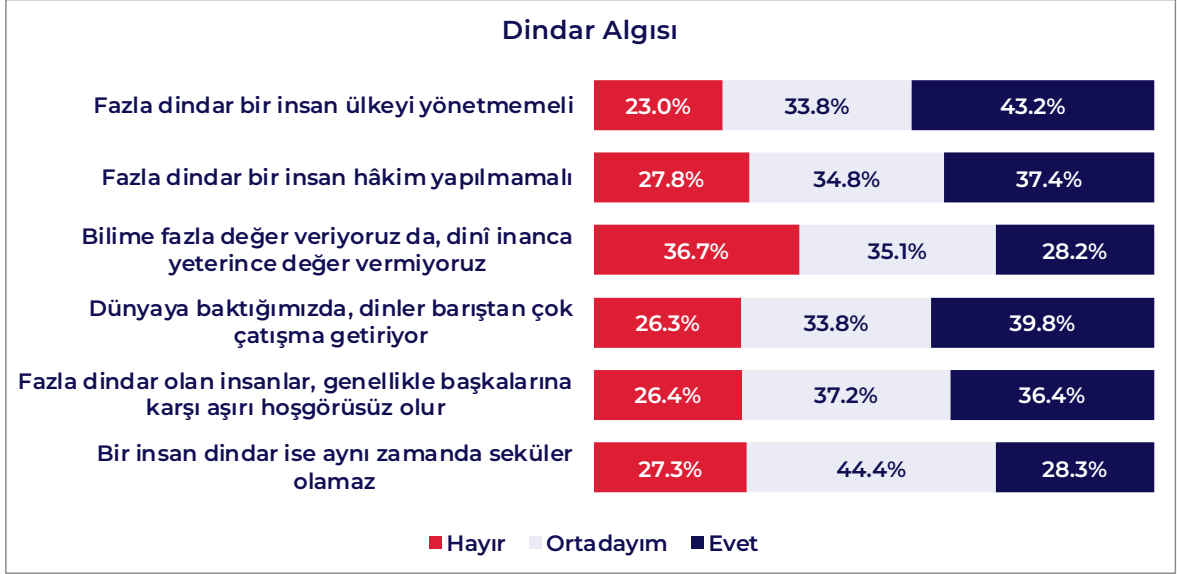
2023 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Erdoğan'a oy veren gençlerde etnik önyargı **%50'nin** üzerine, kültürel tekillik **%48.6'ya** çıkıyor. Ancak dikkat çekici olan, Kılıçdaroğlu seçmeninde bile etnik önyargının **%47** gibi yüksek bir seviyede seyretmesi. Protesto oy kullanan veya sandığa gitmeyen kesimde de durum değişmiyor. Bu bulgu gençlerde etnik önyargının yalnızca iktidar-muhalefet ayrımının ürettiği bir pozisyon olmadığını, yapısal ve genel bir norm olduğunu gösteriyor.

Açık fark yaratan kırılım anadil değişkeni. Türkçe anadilli gençlerde hem etnik önyargı hem kültürel tekillik belirgin biçimde yüksekken, Kürtçe anadilli gençlerde dışlayıcılık hem etnik önyargıda (**%37**) hem kültürel tekillikte (**%30**) ciddi şekilde düşüyor. Hak talep eden bir kimliğe sahip olmanın, dışlanmayı doğrudan deneyimleyen bir topluluğa ait olmanın daha kapsayıcı ve çoğulcu bir siyasal psikoloji ürettiğini söylemek mümkün.

Bu bulgular, gençlerin demokrasi ve eşit yurttaşlık beklentileri yüksek olsa bile, kültürel güvenlik kaygılarının derinliğini ve çoğulculuğun sınırlarını hatırlatıyor. Gençler ifade özgürlüğüne geniş bir alan açarken, kimlikel ve kültürel farklılıklarda daha temkinli, hatta çoğunlukçu bir çizgiye savrulabiliyor.

Etnik önyargı ve kültürel tekillik verileri, gençlik kuşağının demokratik taleplerinin aynı anda hem geniş hem kırılgan olduğunu; yani "haklar ve özgürlükler" konusunda ilkesel olarak açık olan gençlerin, konu kimlikel farklılıklar olduğunda hızla güvenlikçi bir dile kayabildiğini ortaya koyuyor. Bu gerilim, gençlerde demokratik talepler ile kültürel korunma refleksi arasında keskin kırılma noktalarından birini oluşturuyor.

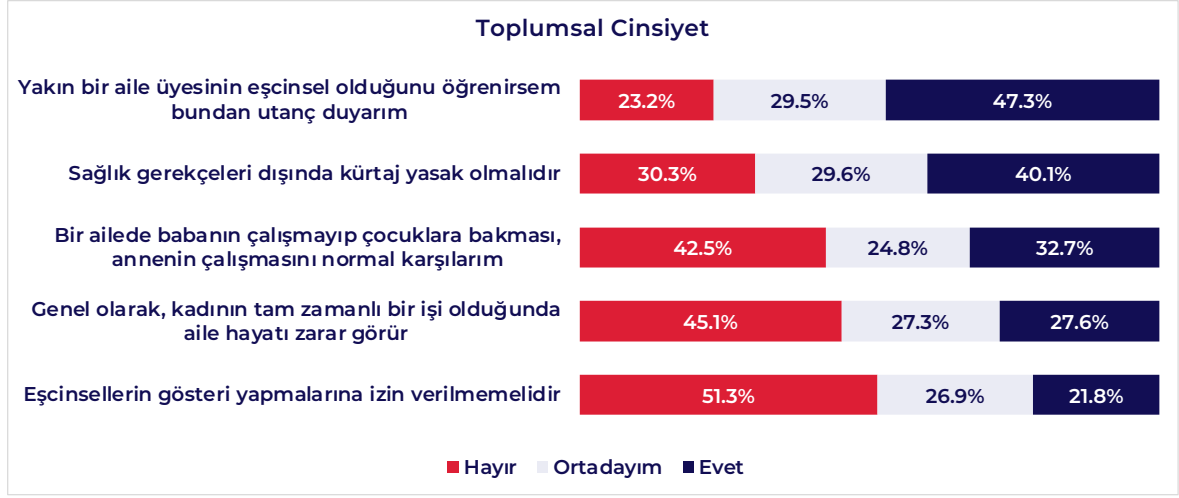
8.5. Dindar algısı

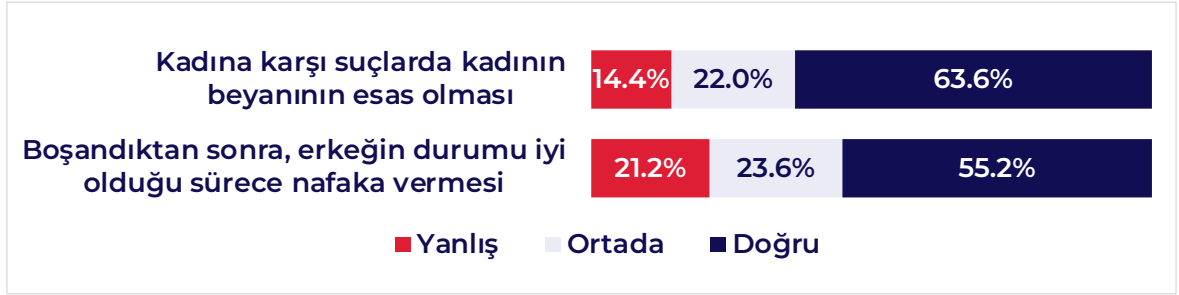
Grafik 52. Dindar Algısı

Gençlerin dindarlık algısı çeşitlenmiş durumda. Kimi gençler için dindarlık, gündelik pratikler ve ritüellere sıkı bağlılık anlamına gelirken, bir kısmı için daha bireysel ve esnek bir inanç biçimi. Büyük çoğunluk Allah inancı olan ve kendini dindar gören bireyler oluşuyorsa da dindarlar üzerine önyargılara sahip olanlar az değil. %43 civarında bir kesim dindarların yönetiminde bir kamu yönetimine karşı. %40 civarında bir kısmı fazla dindar olan insanların hoşgörüsüz olduğu, dinlerin barıştan çok çatışmalara yol açtığı gibi olumsuz yargılara da sahip (buna karşı çıkanlar %26'da kalıyor). Dolayısıyla gençlerin dinden ve inançtan uzaklaştığı önyargısı doğru olmasa bile, gençlerin inanç düzeyi düşük olmamakla birlikte daha seküler bir yaşam tarzını tercih ettikleri ve fazla dindarlara karşı mesafeli oldukları da bir gerçek.

8.6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Grafik 53. Toplumsal cinsiyet eşitliği algısı

Grafik 54. Hukuki Konulara Dair Görüşler

Gençlerin toplumsal cinsiyet konularına yaklaşımı, önceki kuşaklara kıyasla daha eşitlikçi. Kadın-erkek eşitliğini savunan geniş bir kesim var. Ancak hâlâ geleneksel rolleri savunan kayda değer bir grup da bulunuyor. Kadınların çalışmasına retorik olarak olumlu yaklaşmak toplumsal bir norma dönüşmüş. Ancak bu olumlu yaklaşımın arkasında hâlâ önemli sınırlamalar ve koşullar bulunuyor. Bazı işlerin kadınlara göre görülmemesi, kadının çalışmasının aile düzenini bozacağı ve çocuk bakımını aksatacağı gibi kalıp yargılar sık dile getiriliyor. Nitekim bir ailede kadının çalışıp babanın çocuklara bakmasını yadırgayanlar %43'ü buluyor. Eşcinsellik de bir tabu olmaya devam ediyor, gösteri haklarına onay verenler %22'de kalıyor. Kürtajın bir hak olduğunu düşünenler %30'da kalıyor.

Gençlerin kadının çalışma yaşamına katılımına yönelik çelişkili tavırları, kadının korunması söz konusu olduğunda (beyan, nafaka vb.) daha net bir desteğe dönüşüyor.

LGBTİ+ yaklaşımında ontolojik çerçeve: “hastalık–yönelim–problem” eksen

Derinlemesine görüşmelerde ve odak gruplarda eşcinselliğe yaklaşım iki açıdan şekilleniyor. Birincisi, yaygın eğilim konuyu bireysel özgürlük olarak değerlendirme ve özel alanda kabullenme olarak karşımıza çıkıyor. İkincisi ise konu toplumsal düzen çerçevesinde ele alınıyor ve diğer bireylere ve özellikle aile yapısına etkileri nedeniyle kamusal görünürlük sorunsallaştırılıyor. Katılımcıların önemli bir bölümü eşcinselliği özel alanda bireysel tercih veya yönelim olarak tolere ederken, kamusal alandaki görünürlüğe (yürüyüşler, bayrak ve simgeler, medya temsilinin artışı) mesafe koyuyor. Daha küçük bir kesim hem özel hem kamusal alanda hak ve eşitlik dilini benimserken; muhafazakâr milliyetçi damar başta olmak üzere bir grup ise “hastalık/yozaşma” ya da “çalışılması gereken problem” söylemiyle patolojikleştirici tıbbi/ahlaki bir çerçeve kuruyor. Veriler, eşcinselliğin mahiyetini üç sosyal-psikolojik söylem etrafında kümelenediklerini gösteriyor:

(1) Yönelim ve çeşitlilik hattı: Hastalık söylemini reddedip meseleyi eşit yurttaşlık, ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile ilişkilendiriyor. Tercih kavramı geçtiğinde bile bağlam çoğunlukla “ayrımcılık yapmama/yaşam tarzına saygı” kapsamında. Örneğin bir katılımcı, “İkisi de değil... Bu bir yönelim.” diyerek (hastalık/tercih ikiliğinin) dışına çıkıyor; aynı görüşmede eşitlik ve barışçıl eylem vurgusu öne çıkıyor. Benzer biçimde başka bir katılımcı “Kesinlikle yönelim; hastalık olarak tanımlanamaz.” ifadesiyle normatif değil tanımlayıcı bir konum alıyor. Özgürlükçü hak temelli çizgiye oturan bu hattaki gençler, yönelim tanımını benimseyip görünürlüğü meşru sayıyor; “eşit yurttaşlık” ve şiddete karşı devlet koruması söylemi öne çıkıyor (azınlıkta kalan bir kesimde gözlemleniyor)

(2) Özel alan–kamusal sınır çizgisi: Gençlerin önemli bir kısmı bu konuda kararsız ve ikircikli hatta duruyor: Kişisel anlatılar ve medyadaki tartışmalar nedeniyle kesin hüküm vermekten kaçınılıyor. Bu kümede, özellikle trans deneyimlerin son yıllarda popülerleştiği ve eşcinselliğin sosyal medyada ve dijital platformlarda özendirme etkisinin arttığına dair bir söylem görülüyor: “Aradayım... son zamanlarda birazcık daha reklam olduğunu düşünüyorum.” Buna rağmen aynı kişi, okul yıllarında trans bir arkadaşlarının zorbalığa uğradığını anlatırken kabullenici ve koruyucu bir dille konuşuyor. Genellikle aradaki bu geniş kümeyi oluşturan kesim “evinde yaşasın” diyerek özel alanda tahammül kuruyor; görünürlüğün yaygınlaşmasına, bayrak/temsile ve medya diline mesafe koyuyor.

(3) Patolojikleştirici hat: Özellikle muhafazakâr milliyetçi çizgideki ama onlarla sınırlı olmayan geniş bir kesim, aile, üreme, toplumsal düzen gibi argümanlarla eşcinselliği “çalışılması gereken bir problem” ya da doğrudan “hastalık” olarak kodluyor. Bu kümede özentilik ve sosyal medya performansı anlatısı, yönelimleri irade veya çıkar üzerinden açıklama eğilimiyle birleşiyor. Özentilikten kaynaklanan bir sapkınlık olduğunu benimseyenler hastalık tabirini de reddediyor. Çünkü hastalık elinde olan bir şey değil, oysa bu kişiler bilerek, özentilik için ya da durumdan faydalanmak için (sosyal medya performansı özellikle) eşcinsel oluyor. Netflix/dizi tartışmaları ve “çocukları etkileme” anlatılarıyla görünürlüğü risk olarak çerçevesiyorlar.

Yaygın örüntü bu kategoride de “özel alanda karışmam, kamusalda sınırlanmalı” biçiminde. “Herkes evinde istediğini yaşar” ifadesiyle özetlenebilecek bu çizgi, kamusal görünürlüğü çoğu kez propaganda olarak çerçevesiyor; aile/ahlak düzeni vurgusuyla da eleştiriyor. Pride yürüyüşleriyle sosyal medya ve TV’de temsil artışı bu gerilimin odağında yer alıyor.

Medya ve özendirme tartışması

Medya temsilleri iki kutupta toplanıyor. Daha ağırlıkta olan bir tarafta görünürlük artışı özendirme ve yozlaşma riski ve çocukları etkileme kaygısıyla olumsuzlanıyor; Netflix/dijital içeriklerin algı değişimini hızlandırdığı sık yineleniyor. Diğer uçta sınırlı bir grupta temsiller, “zaten toplumda var olan çeşitliliğin yansıması” ve “normalleşmenin aracı” olarak görülüyor. Bu başlık, özel-kamusal ayrımının medya alanına taşındığı yer: “Kendim izlerim ama başkalarını özendirebilir” gibi ifadeler bu ikiliği netleştiriyor.

Muhafazakâr milliyetçi katılımcılar sıklıkla günah ve hastalık göndermelerinde bulunuyor. Bununla birlikte bir kısmı özel alanda temas ve/veya ilişkiyi tolere ederken, kamusal savunuculuk ve kolektif eyleme kırmızı çizgi çekiyor. Bu pozisyon, eşcinselliğin bireysel yönelim değil yayılabilir bir tehdit olarak görülmesinden besleniyor.

Eşcinsellerin varoluşunu tamamen reddedenleri bir kenara bırakırsak daha hoşgörülü olanların da sınırları var. Onlar için “yerinde görünürlük” vurgusu dikkat çekici. Bu gençlerde görünürlük, bağlama göre meşruiyet kazanan bir pratik. Bağlam dışında ortaya çıktığında ise provokatif veya rahatsız edici sayılıyor. Onur Haftası gibi bağlamsal eylemler kısmen daha meşru görülürken, gökkuşağı bayrağının “alakasız” mekân/mitinglerde taşınması “rahatsız edici” bulunabiliyor. Bu çerçevede, görünürlük propaganda olarak kodlanıyor ve aile ve ahlak düzeni vurgusuyla birlikte dile getiriliyor.

Oldukça azınlıkta olan özgürlükçü hat ise temsilleri hayatın olağan akışının yansıması olarak görüyor: “Zaten normal hayatta olan şeyleri [gösteriyorlar].” diyen katılımcı, temsili “abartı” olarak değil “normalleşme” dinamiği olarak okuyor. Benzer biçimde, “Bu insanlar toplumun bir parçası... Doğal olarak sinemaya yansıyor.” diyen katılımcı, görünürlüğünü meşru kabul ediyor.

Öte yandan, hareket içindeki kimi mizahî ve/veya aşırı sloganların (politik açıdan etkisiz, toplumu uzaklaştırıcı) ters tepki ürettiği de söyleniyor: “Toplumu senden uzaklaştırıyor.”

Trans görünürlüğü: popülerleşme, abartı ve empati

Trans görünürlüğüne dair iki duygu aynı anda mevcut: Bir yandan, sosyal medyanın etkisiyle popülerleşme ve reklam amaçlı bu konuyu istismar etme iddiası dillendiriliyor; “...son zamanlarda birazcık daha reklam olduğunu düşünüyorum.” ifadesi bu zemini örnekliyor. Diğer yandan, açık kimlikle yaşamının zorluğu ve özellikle erkek akran zorbalığına maruz kalma deneyimleri anlatılıyor. “Trans bireyler... çok abartıyorlar.” diyen katılımcı ise görünürlük biçimlerine itiraz ederek “ifade tarzı”na odaklanıyor.

Temasın etkisi: tanıdıklık ve görüş dönüşümü

Kişisel temas, gençlerde dönüştürücü bir faktör olarak beliriyor. Arkadaş çevresinde LGBTİ+ bireylerle düzenli temas bildirenlerde, özel alanda tahammül yüksek, kamusal görünürlüğe açıklık daha olası. Gençlik dönemindeki radikal dışlayıcı tutumların, temas ve arkadaşlıkla zaman içinde yumuşadığı deneyimlere rastlıyoruz.

“Tepkim olmaz.” diyen katılımcıların önemli bir kısmı, çevresinde LGBTİ+ bireylerle arkadaşlık geçmişine sahip. Bir diğeri, gençlikteki radikal dışlayıcı tutumunu tarif edip “...yok edilmeleri lazımdı... [sonra] bunu aşabildim.” diyerek devlet söyleminden bağımsızlaşma sürecini anlatıyor; arkadaşlık kurmanın önemi vurgulanıyor. Benzer

biçimde, lisede trans arkadaşını “farklı bir reaksiyon vermeden” kabullendiğini anlatan katılımcı, erken yaşta temasın kalıcı etkisini not düşüyor.

Görüşmeler, evlilik gibi spesifik hukukî taleplere son derece sınırlı derecede temas ediyor; bu nedenle evlilik kurumu tartışma kapsamında değil. Buna karşın, “devletin özel alana karışmaması” fikri, görünürlüğe mesafe koyanlarda dahi zımnî bir ortak zemin olarak seçiliyor.

Sonuçta gençlerin önemli bir bölümü eşcinselliği bireysel hak olarak tanırken, kamusal görünürlüğü toplumsal düzen, aile yapısı ve değerler bağlamında sınırlandırıyor.

Bu bulgular, gençlerin toplumsal cinsiyet ve LGBTİ+ başlıklarında sıklıkla retorik eşitlik diyebileceğimiz bir pozisyona yerleştiğini gösteriyor: Söylem düzeyinde eşitlik ve özgürlük ilkelerini benimserken, pratikte bu ilkeleri sınırlayan kültürel, ailevi ve toplumsal düzen kaygılarını koruyorlar.

8.7. Kimlikler ve tolerans

Bu bölüm, Türkiye gençliğinin "hiyerarşik hoşgörü" haritasını çıkarıyor. Hiyerarşik hoşgörü kavramı, tüm kimliklere eşit mesafe yerine, bazı kimliklere koşullu tahammül, bazılarına ise net dışlama üreten bir sosyolojik durumu tarif ediyor.

Hiyerarşik hoşgörü kavramı, siyasî kültür ve sosyal psikoloji literatüründe eşit haklara dayalı bir hoşgörüden ziyade, kimlikler arasında derecelendirilmiş, koşullu ve katmanlı bir kabulleniş düzenini ifade ediyor.

Hoşgörü, liberal düşüncede karşı tarafın hak ve özgürlüğünü kabul etmek anlamında çerçevelendirilir. Ama hiyerarşik hoşgöründe hoşgörünün içinde bile bir güç asimetrisi vardır:

- Ben hoşgörü gösteririm; sen ona muhtaç olansın,
- Benim kimliğim norm; seninki istisna,
- Benim değerlerim doğal olan; senin davranışın tolerans gerektirir.

Hoşgörü her kimlik için aynı değildir; sıra ve hiyerarşi vardır. Merkeza yakın olanlar kapsanır, uzak olanlar dışlanır. Koşulludur: davranışa, bağlama, görünürlüğe göre değişir.

Toparlayacak olursak hiyerarşik hoşgörü çoğulcu demokrasi ile çelişir; çünkü eşit haklar, eşit yurttaşlık, ayrımcılık yapmama, kimlikler arası simetrik ilişki gibi koşulları sağlamaz.

Bu çerçevede gençler yerli-dini kimliklere en yakın halkayı, göçmen ve tarihsel azınlıklara orta halkayı, beden/ahlak eksenli gruplara ise en uzak halkayı biçiyor.

Farklı kimliklerle bir arada yaşama kapasitesini anlamamanın en somut yollarından biri, gündelik hayatta temasın en yoğun olduğu alanlara bakmak. Bu amaçla gençlere, "aynı işyerinde birlikte çalışmaktan rahatsız olur musunuz?" diye sordüğümüzda veya evlilik kararında kimliğin bir etken olup olmadığını sorguladığımızda, çoğulculuğa dair soyut beyanların ardındaki gerçek sınırlar görünür hale geliyor. Bu tür sorular, gençlerin farklı kimliklerle ilgili zihinsel mesafesini ölçmek için güçlü bir turnusol işlevi görüyor; çünkü işyeri, soyut değerler düzeyindeki kabullerden farklı olarak, günlük ilişki, güven ve iş birliği gerektiren bir alan. Geçmişteki araştırmalarda bu soru "komşum olsun istemem" ifadesiyle sorulurdu. Ancak günümüzde komşuluk ilişkilerinin, özellikle büyük şehirlerde dönüşmüş olması, bu soru türünün amacına ulaşmasının sınırlandırdı. Genç neslin büyük çoğunluğunun bir komşuluk deneyimi yok. Komşu olmanın bir anlamı ya da değeri de yok. Bu yüzden çalışma yaşamı ve evlilik kararıyla konuyu ele almaya çalıştık.

İşyerinde kimlerle yan yana durabileceğine dair tercih, gençlerin hangi kimliklere topluluk içi, hangilerine öteki muamelesi yaptığını, hangilerinin kültürel veya etnik açıdan uzak görüldüğünü ve hangilerinin normalleştirildiğini görmemize katkı sağlıyor. Veriler, gençlerin tolerans sınırlarının kimlikten kimliğe dramatik biçimde değiştiğini, davranış ve yaşam tarzı kodlarının bazı kimliklerde etnik ve dini aidiyetlerden daha güçlü dışlayıcılık üretebildiğini, buna karşılık bazı grupların kişisel mesafe açısından en yakın halkada konumlandığını gösteriyor.

Aşağıdaki tablo, gençlerin zihnindeki bu hiyerarşik yakınlık–uzaklık haritasını resmediyor.

İşyerinde çalışanlardan biri olması beni rahatsız eder diyenlerin oranları

	Hiç rahatsız etmez	Kısmen rahatsız eder	Rahatsız eder
Uyuşturucu madde kullanan	4.7%	21.3%	74.0%
Çok içki içen	11.1%	29.3%	59.6%
Eşcinsel	12.4%	23.7%	64.0%
AIDS hastalığı olan bir çalışan	15.6%	23.3%	61.1%
Afgan	19.9%	32.6%	47.5%
Suriyeli	22.2%	33.2%	44.6%
Yahudi	24.5%	30.6%	44.9%
Ermeni	28.3%	31.6%	40.1%
Rum/Yunan	32.2%	31.5%	36.3%
Çingene/Roman	33.9%	32.2%	33.9%
Ateist	35.1%	28.0%	36.9%
Komünist	41.2%	27.2%	31.5%
Alman	47.8%	27.7%	24.5%
Aşırı dindar	59.2%	28.4%	12.5%
Aşırı milliyetçi	60.8%	25.6%	13.7%
Alevi	63.0%	22.7%	14.3%
Kürt	66.8%	21.0%	12.2%
İslamcı	67.0%	22.5%	10.6%
Başörtülü	75.3%	16.6%	8.0%

Dışlanmanın zirvesini beden ve ahlak bağlamı belirliyor: Ne göçmenler ne de azınlıklar... Gençlerin en tahammülsüz olduğu grup uyuşturucu bağımlıları, alkolikler ve LGBTİ+ bireyler. İş yerinde bile istenmiyorlar. Bu, gençlerdeki muhafazakarlığın öncelikle ahlaki ve bedensel bütünlük üzerinden kodlandığını gösteriyor.

Farklı kimliklerden rahatsızlıkları sordüğümüzda listedeki kimliklere yaklaşım açısından oldukça farklılaşan bir tabloyla karşılaşyoruz. Rahatsızlıkta ilk sırayı uyuşturucu bağımlısı (74%), AIDS hastası (61%) ve çok içki içenler (≈60%) alıyor. Bu üç başlık “bulaşma/riske maruz kalma” ve “alışkanlık-ahlak” kodlarıyla birlikte görülüyor; kimlikten çok davranış ve sağlık riskinin damgalandığı bir üst küme oluşuyor. Eşcinseller için rahatsızlık %64’le yüksek ve ahlak ve yaşam tarzı eksenine yerleşiyor. Göçmen/etnik-dini azınlıklar ikinci kademe: Afgan %47.5, Suriyeli %44.6, Yahudi %44.9, Ermeni %40.1, Rum/Yunan %36.3. Almanlara yönelik önyargı %24.5’le anlamlı biçimde daha düşük; Batılı yabancıya mesafe Doğulu/Müslüman kökenli göçmenlere kıyasla daha zayıf. En düşük rahatsızlık başörtülü (%8), İslamcı (%10.5), Kürt (%12.1), aşırı dindar (%12.4) ve aşırı milliyetçi (%13.6) kimlikler için; yerli-dini/siyasal inanç kümeleri çalışma ortamı paylaşımı açısından normalize edilmiş durumda.

	Toplam	Dindarlık			Milliyetçilik			İdeoloji		
		Düşük	Orta	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek	Sol	Merkez	Sağ
Uyuşturucu bağımlısı	74.0%	72.0%	66.1%	78.2%	81.0%	56.6%	81.1%	69.9%	68.0%	80.5%
Eşcinsel	64.0%	42.7%	55.3%	71.9%	66.4%	54.2%	68.5%	55.9%	57.6%	77.5%
AIDS hastası	61.1%	47.6%	51.7%	68.0%	64.2%	44.8%	68.9%	59.4%	50.3%	70.9%
Çok içki içen	59.7%	41.5%	50.7%	67.1%	53.8%	50.1%	66.5%	51.4%	57.6%	69.6%
Afgan	47.5%	45.5%	43.5%	49.8%	46.7%	38.5%	52.6%	47.2%	47.3%	46.1%
Yahudi	44.9%	31.7%	37.9%	50.6%	42.5%	37.2%	49.8%	35.0%	39.2%	59.2%
Suriyeli	44.6%	40.2%	40.6%	47.3%	44.7%	34.7%	49.9%	45.6%	43.8%	42.0%
Ermeni	40.1%	26.8%	35.9%	44.4%	37.3%	36.0%	43.2%	29.1%	37.3%	53.5%
Ateist	36.8%	22.0%	29.5%	43.0%	38.3%	33.7%	38.1%	26.3%	33.6%	49.2%
Rum/Yunan	36.3%	21.1%	31.0%	41.5%	33.8%	32.0%	39.4%	26.6%	33.1%	48.5%
Çingene/Roman	33.8%	19.9%	31.0%	37.7%	31.4%	29.8%	36.9%	26.8%	30.5%	44.5%
Komünist	31.5%	19.9%	25.3%	36.6%	29.1%	28.7%	33.9%	19.7%	28.7%	44.5%
Alman	24.5%	15.0%	18.5%	29.1%	21.2%	21.2%	27.3%	16.0%	21.5%	36.1%
Alevi	14.2%	4.9%	9.8%	18.2%	11.4%	14.3%	15.3%	9.6%	13.3%	20.5%
Aşırı milliyetçi	13.6%	24.4%	13.5%	11.9%	27.7%	14.6%	8.8%	17.5%	13.5%	9.8%
Aşırı dindar	12.4%	24.8%	14.1%	9.6%	19.3%	14.7%	9.2%	16.8%	13.3%	7.8%
Kürt	12.1%	9.3%	8.7%	14.4%	6.9%	12.0%	14.0%	10.0%	10.5%	15.7%
İslamcı	10.5%	16.7%	9.9%	9.8%	14.6%	12.4%	8.3%	12.7%	10.7%	8.6%
Başörtülü	8.0%	10.6%	7.8%	7.7%	9.6%	11.2%	5.8%	8.4%	9.3%	7.2%

Çapraz tablolara bakacak olursak, ilk olarak dindarlık yükseldikçe pek çok başlıkta rahatsızlık artıyor. En çarpıcı sıçramalar:

- Eşcinsel: düşük dindarlıkta %43, yüksek dindarlıkta 72.
- AIDS hastası: %48'den %68'e; çok içki içen: %42'den %67'ye.
- Yahudi: %32'den %51'e, Ermeni: %27'den %44'e, Ateist: %22'den %43'e.
- Buna karşı "topluluk içi" sayılabilecek başlıklarda ters gradyan var: aşırı dindar (%25'den %10'a), İslamcı (%17'den %10'a) ve başörtülü (zaten düşük ve %11'den %8'e) dindarlık arttıkça daha kabul görüyor.

Milliyetçilikle veriler kıyaslandığında yer yer U-şekliyle karşılaşıyoruz: orta düzey milliyetçilikte tolerans görece yüksek. Çoğu başlıkta düşük ve yüksek milliyetçilikte rahatsızlık oranları yükselirken, orta seviyede düşüyor. Örneğin uyuşturucu bağımlısı (%81-%57-%81), AIDS (%64-%45-%69), Afgan (%47-%39-%53), Suriyeli (%45-%35-%50), Yahudi (%43-%37-%50). Bu U-şekli, kozmopolitlik ile keskin kimlikçilik uçlarının her ikisinde de ön yargıların sertleştiğini; orta bandın ise en pratik ve temasçı tutumları ürettiğini düşündürüyor. Beklendiği üzere bir istisna: aşırı dindar ve İslamcı için yüksek milliyetçilikte rahatsızlık düşük; dindar-milli ittifakı işyeri normlarına da yansıyor.

İdeolojik ekseninde sağda ahlak ve düzen kaynaklı çekince, solda dini-aşırılık kaynaklı çekince göze çarpıyor. Sağda, yaşam tarzı ve göçmen başlıkları belirgin biçimde yükseliyor: eşcinsel, AIDS, çok içki içen, Afgan, Suriyeli, Yahudi, Ermeni, Rum için "rahatsız olurum" oranları sağda, sol ve merkeze göre bariz daha yüksek. Sol ve merkezde bu başlıklarda rahatsızlık düşük; buna karşılık aşırı dindar, aşırı milliyetçi için rahatsızlık solda ve merkezde sağa kıyasla daha yüksek. Alevi için toplamda düşük olan rahatsızlık, sağda artıyor; ateist için de soldan sağa doğru net bir artış var. Başörtülü başlığı tüm ideolojik dilimlerde çok düşük ve farklar minimal.

	Toplam	Yaşam düzeni			CB 2. tur		
		Anne baba ile	Eşi ile	Aile dışı	Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto
Uyuşturucu bağımlısı	74.0%	78.1%	80.7%	48.8%	80.4%	68.0%	73.7%
Eşcinsel	64.0%	67.7%	71.0%	39.9%	75.9%	55.4%	60.2%
AIDS hastası	61.1%	64.2%	67.6%	40.2%	69.8%	56.5%	53.4%
Çok içki içen	59.7%	63.3%	66.2%	36.4%	69.9%	50.2%	62.6%
Afgan	47.5%	48.8%	50.5%	38.8%	47.5%	46.6%	49.3%
Yahudi	44.9%	48.3%	48.6%	26.4%	58.8%	33.2%	46.9%
Suriyeli	44.6%	45.9%	47.1%	36.1%	44.7%	44.6%	44.2%
Ermeni	40.1%	42.1%	45.4%	25.6%	53.8%	27.1%	44.7%
Ateist	36.8%	38.7%	40.8%	24.5%	49.2%	25.4%	40.9%
Rum/Yunan	36.3%	38.5%	38.9%	23.7%	49.0%	25.2%	38.2%
Çingene/Roman	33.8%	35.4%	37.4%	23.5%	43.1%	24.9%	36.9%
Komünist	31.5%	32.7%	35.0%	22.6%	43.1%	20.4%	37.4%
Alman	24.5%	26.5%	26.3%	13.7%	36.4%	15.9%	22.5%
Alevi	14.2%	14.9%	14.7%	11.3%	19.3%	11.5%	12.7%
Aşırı milliyetçi	13.6%	13.0%	13.5%	16.7%	10.1%	16.7%	16.0%
Aşırı dindar	12.4%	11.4%	13.0%	16.4%	8.1%	16.8%	11.9%
Kürt	12.1%	12.7%	11.6%	10.5%	13.9%	11.6%	11.1%
İslamcı	10.5%	9.9%	9.7%	14.3%	8.3%	13.4%	10.0%
Başörtülü	8.0%	7.1%	7.5%	12.9%	6.9%	9.3%	8.4%

Sonuç olarak çalışma ortamı paylaşımı üzerinden sorguladığımız kimliklere karşı ön yargılarda rahatsızlık eşiği en çok sağlık ve alışkanlık riski (bağımlılık, bulaşıcı hastalık, aşırı içki) ve ahlak ve yaşam tarzı kategorilerinde yükseliyor; göçmenler ve tarihsel azınlıklar orta bölgede; yerli ve dini siyasal kimlikler ise altta kalıyor. Dindarlık arttıkça yaşam tarzı ve farklı inanç başlıklarında mesafe artıyor; milliyetçilikte U-şekilli bir örüntü dikkat çekiyor; sağ ideolojide göçmen, azınlık ve yaşam tarzı temelli rahatsızlıklar, solda ise aşırı dindar ya da milliyetçi temelli rahatsızlıklar nispeten yükseliyor. Bu yapı, gündelik iş hayatında işlevsellik ve norm uyumu kriterlerinin, makro kimlik tartışmalarından daha belirleyici olduğu bir tolerans haritasına işaret ediyor.

Evlenmem diyenlerin oranları

	Evlenmem	Ortada kalırım	Evlenebilirim
Afgan	75.50%	17.80%	6.60%
Suriyeli	70.90%	21.00%	8.10%
Ermeni	67.70%	20.30%	12.00%
Çingene/Roman	66.40%	24.60%	9.00%
Rum/Yunan	63.60%	22.40%	14.00%
Ateist	62.50%	21.70%	15.70%
Komünist	54.50%	24.30%	21.20%
Alman	42.20%	22.80%	35.00%
Alevi	35.60%	25.70%	38.70%
Aşırı dindar	29.70%	30.50%	39.90%
Kürt	26.90%	22.70%	50.30%
İslamcı	25.30%	23.30%	51.40%
Aşırı milliyetçi	24.30%	29.00%	46.70%

Gençlere evlilik tercihlerinde önyargı taşıyıp taşımadıklarını sorguladığımızda kimlikler arasındaki farklar daha da belirginleşiyor. Tablo, gençlerin farklı kimlik gruplarına karşı hissettiği sosyal mesafeyi net bir şekilde ölçüyor. Veriler, gençlerin zihninde net bir "biz" ve "öteki" hiyerarşisi olduğunu ve bu hiyerarşinin birden çok katmanı bulunduğunu gösteriyor.

- 1. En Uzak Halka: Yabancı ve Tarihsel Ötekiler** Listenin en başında, en yüksek "Evlenmem" oranlarına sahip gruplar yer alıyor. Bu gruplar iki ana kategoride toplanabilir:
 - **Mevcut Göçmen Grupları:** Afganlar (%75.5) ve Suriyeliler (%70.9), en net şekilde reddedilen gruplar. Bu durum, önceki bölümlerde tespit edilen göçmen karşıtı tutumun kişisel ve en yakın ilişki düzeyinde ne kadar kesin bir sınıra dönüştüğünü gösteriyor.
 - **Tarihsel Gayrimüslim Azınlıklar ve Romanlar:** Ermeniler (%67.7), Çingene/Romanlar (%66.4) ve Rum/Yunanlar (%63.6), göçmenlerden hemen sonra en yüksek reddedilme oranlarına sahip. Bu, sosyal mesafenin sadece güncel göçmen kriziyle değil, aynı zamanda derinlere kök salmış tarihsel, dini ve kültürel ayrımlarla da şekillendiğini ortaya koyuyor.
- 2. Orta Halka: İdeolojik ve Dini Kırmızı Çizgiler** Bu halkada, etnik veya milli kimliklerden çok, dünya görüşü ve inanç temelli ayrımlar öne çıkıyor:
 - **Ateistler (%62.5):** İnançsızlık, gençler arasında evlilik için çok önemli bir kırmızı çizgi olarak belirliyor. Bu, gençlerin dindarlığı siyasette istememelerine rağmen, kişisel hayatlarında inancın hâlâ merkezi bir rol oynadığını teyit ediyor.
 - **Almanlar (%42.2):** Bu veri, yabancı algısının tek tip olmadığını gösteren kilit bir bulgu. Bir Almanla evliliğe karşı çıkma oranı, bir Afgan veya Suriyeliye göre **30 puandan fazla** daha düşük. Bu, gençlerin zihnindeki Batılı yabancı ile Doğulu/Müslüman yabancı arasında net bir hiyerarşi olduğunu kanıtlıyor.
 - **Aleviler (%35.6):** Alevilerle evliliğe karşı %35'lik bir direnç, Türkiye toplumundaki mezhepsel fay hattının gençler arasında da varlığını sürdürdüğünü gösteriyor. Ancak %38.7'lik bir kesimin "Evlenebilirim" demesi, bu sınırın geçirgen olduğunu da ortaya koyuyor.

3. En Yakın Halka: Tanıdıklar ve Yerli Ötekiler Listenin en sonunda, en düşük

"Evlenmem" oranlarına sahip gruplar, raporun en ilginç bulgularından birini sunuyor :

- **Kürtler (%26.9):** Kürt sorunu gibi ülkenin en temel siyasi fay hattına rağmen, gençlerin yarısından fazlası (%50.3) bir Kürtle evlenebileceğini belirtiyor. Bu durum, önceki analizlerdeki "Kürtlerin 'yerli ve milli' bir unsur olarak görüldüğü" tespitini güçlü bir şekilde doğruluyor. Siyasi alandaki çatışma, kişisel ve sosyal alandaki yakınlığa aynı oranda yansımıyor.
- **İslamcı (%25.3) ve Aşırı Milliyetçi (%24.3):** Gençlerin en az evlilik engeli gördüğü grupların bu iki siyasi kimlik olması, bu kimliklerin gençler tarafından öteki olarak değil, topluluğun bir parçası ve meşru bir partner olarak görüldüğünü gösteriyor. Siyasi olarak bu kimliklere karşı olunsa dahi, bu durum onları evlilik gibi kişisel bir alanda kabul edilemez kılmıyor.

Bu tablo, gençlerin çoğulculuk anlayışının sınırlarını net bir şekilde çiziyor. En katı ve aşılmaz sınırlar etnik ve ulusal kimlikler (özellikle Batılı olmayan yabancılar) etrafında örülürken, Türkiye'nin kendi içindeki en kutuplaştırıcı siyasi kimlikler (Kürt, İslamcı, Aşırı Milliyetçi) dahi sosyal mesafe açısından bu dış sınırlara göre çok daha yakın ve kabul edilebilir bir konumda.

	Toplam	Dindarlık			Milliyetçilik			İdeoloji		
		Düşük	Orta	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek	Sol	Merkez	Sağ
Afgan	75.6%	78.9%	71.0%	77.2%	76.3%	67.0%	79.9%	78.9%	70.2%	72.1%
Yahudi	72.2%	67.1%	66.3%	75.9%	75.3%	63.5%	75.8%	71.8%	61.5%	77.7%
Suriyeli	70.9%	73.6%	68.2%	71.7%	69.1%	63.0%	75.7%	73.8%	67.3%	66.5%
Ermeni	67.7%	60.6%	64.8%	70.4%	66.7%	61.0%	71.7%	65.7%	61.5%	71.1%
Çingene/Roman	66.4%	62.2%	61.1%	69.7%	66.9%	61.2%	69.0%	65.2%	58.8%	70.5%
Rum/Yunan	63.6%	50.0%	60.1%	67.6%	59.0%	58.8%	67.6%	59.2%	58.3%	69.2%
Ateist	62.6%	40.7%	54.3%	70.4%	62.5%	58.6%	64.7%	54.7%	56.4%	72.5%
Komünist	54.5%	32.1%	47.0%	62.0%	51.9%	47.3%	59.2%	41.9%	51.0%	67.3%
Alman	42.2%	25.6%	36.5%	47.9%	40.0%	36.7%	45.9%	33.5%	38.0%	53.8%
Alevi	35.6%	19.1%	26.3%	43.0%	24.0%	32.1%	41.1%	27.0%	28.9%	47.8%
Aşırı dindar	29.6%	48.4%	30.0%	26.3%	36.3%	25.9%	29.6%	42.9%	25.0%	18.9%
Kürt	27.0%	19.5%	18.9%	32.2%	14.1%	20.2%	34.6%	25.6%	20.7%	31.7%
İslamcı	25.3%	39.8%	23.2%	23.9%	30.9%	21.3%	25.8%	37.0%	17.3%	19.8%
Aşırı milliyetçi	24.3%	35.4%	22.6%	23.3%	36.3%	23.6%	21.0%	34.3%	20.7%	16.4%

	Toplam	Yaşam düzeni			CB 2. tur		
		Anne baba ile	Eşi ile	Aile dışı	Erdoğan	Kılıçdaroğlu	Protesto
Afgan	75.6%	78.0%	78.7%	61.5%	74.1%	73.1%	79.1%
Yahudi	72.2%	76.0%	75.6%	51.8%	78.2%	65.6%	74.0%
Suriyeli	70.9%	72.5%	76.1%	58.2%	68.7%	70.0%	73.7%
Ermeni	67.7%	70.7%	72.0%	50.1%	72.7%	60.3%	72.1%
Çingene/Roman	66.4%	68.7%	71.7%	50.7%	70.6%	60.2%	70.2%
Rum/Yunan	63.6%	65.1%	70.3%	49.6%	70.7%	55.1%	68.3%
Ateist	62.6%	64.4%	67.9%	48.5%	74.7%	52.9%	63.4%
Komünist	54.5%	55.5%	60.9%	43.1%	69.7%	42.2%	57.7%
Alman	42.2%	42.5%	51.2%	31.0%	54.5%	33.2%	42.5%
Alevi	35.6%	35.5%	43.5%	27.5%	47.3%	27.2%	36.9%
Aşırı dindar	29.6%	30.0%	27.1%	31.3%	19.8%	38.8%	25.7%
Kürt	27.0%	26.6%	31.2%	23.7%	32.4%	24.8%	22.5%
İslamcı	25.3%	25.3%	20.0%	31.5%	18.8%	33.5%	17.9%
Aşırı milliyetçi	24.3%	23.8%	23.2%	27.8%	16.7%	31.7%	23.8%

Temel Kırmızı Çizgiler: Dindarlık, Milliyetçilik ve İdeoloji

Gençlerin dindarlığı arttıkça, bir ateist veya komünistle evliliğe “asla” deme oranı tavan yapıyor. Aynı zamanda dindarlık arttıkça, Ermeni, Rum gibi gayrimüslim azınlıklarla evliliğe de mesafe artıyor.

Milliyetçilik, en keskin “Yabancı” sınırını çiziyor: Milliyetçilik duygusu yükseldikçe, özellikle Afgan, Suriyeli, Ermeni ve Rum gibi dış ötekilerle evliliğe karşı net bir duvar örülüyor. Öte yandan milliyetçiliği düşük düzeyde olan kesimlerde de (muhtemelen kültürel uzaklıktan kaynaklı) benzer bir tablonun gözlemlenmesi dikkat çekici.

İlginç bir şekilde, milliyetçilik arttıkça bir Almanla evliliğe de mesafe artıyor ama bu, bir Suriyeliye olan mesafe kadar sert değil. Bu da gösteriyor ki, Batılı yabancı ile Doğulu yabancı arasında bir fark gözetiliyor.

Milliyetçilik, Kürtlerle evlilik meselesinde ise göçmenlerdeki kadar sert bir artış yaratmıyor; bu da Kürtlerin içeriden bir kimlik olarak görüldüğünü teyit ediyor.

Siyasi Görüş, ayna etkisi yaratıyor: Beklendiği gibi, sağ görüşlü gençler ateist ve komünistlerle evliliğe tamamen kapalıyken, sol görüşlü gençler de aşırı dindar ve İslamcılarla evliliğe mesafeli.

Kendini merkezde tanımlayanlar ise bu gerilimleri düşüren bir tampon görevi görüyor. Merkezdekiler, azınlıklar veya Aleviler gibi kimliklerle evliliğe sağ ve sol uçlara göre daha açık.

Özetle, gençlerin evlilik kararında iki ana faktör var: Dindarlık, inanç ve dünya görüşü temelli kırmızı çizgileri belirliyor. Milliyetçilik ise özellikle yabancılara ve göçmenlere karşı mesafeyi belirliyor.

Mesafeyi Azaltan ve Artıran Faktörler: Yaşam Tarzı ve Siyaset

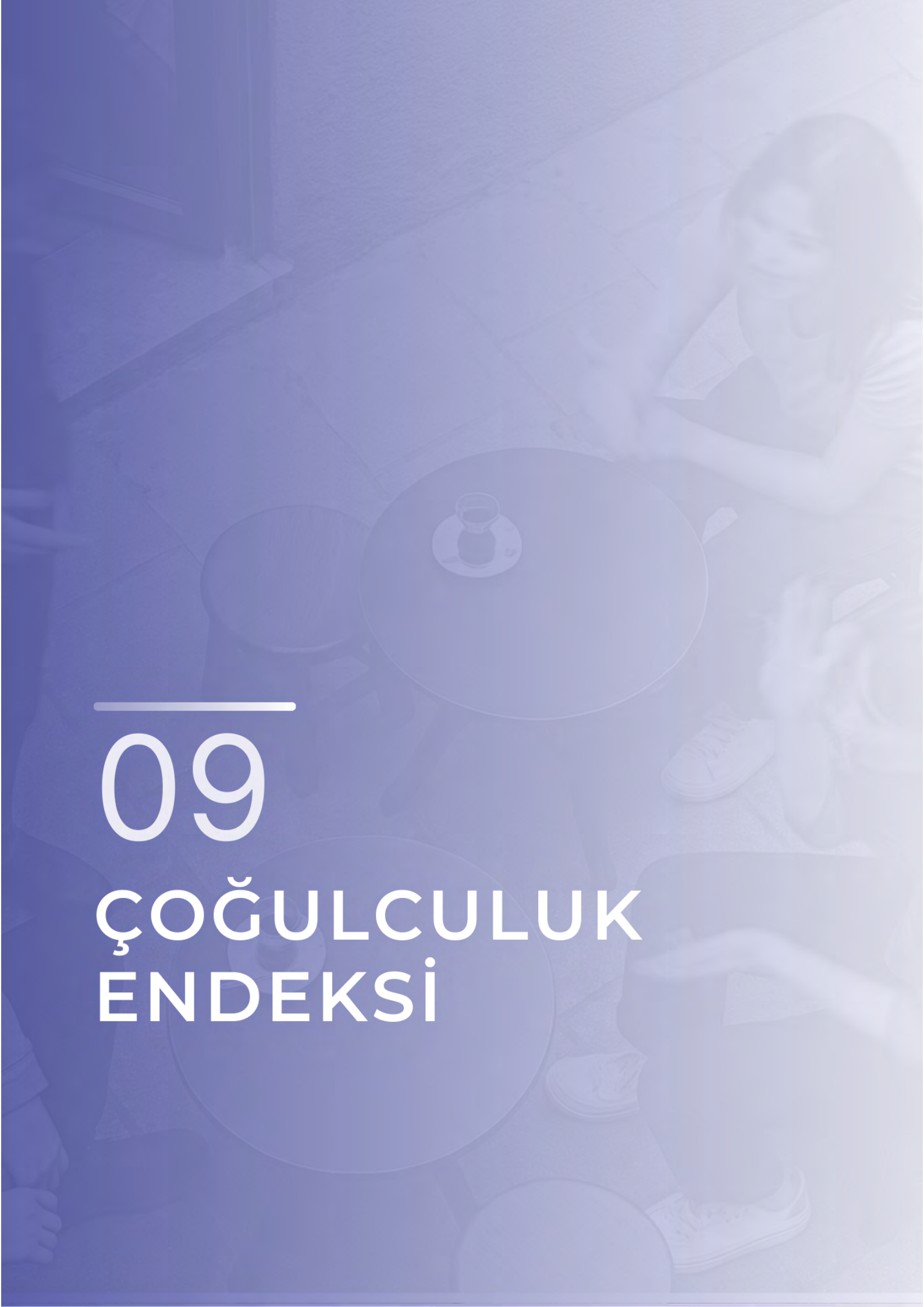
Aile Evinden Ayrılmak, Sınırları Yıkıyor: En net bulgulardan biri şu: Ailesinden ayrı (tek başına, arkadaşıyla veya yurttta yaşayan) gençler, ailesiyle yaşayanlara göre bütün kimliklerle evliliğe çok daha açık. Bu etki en çok, normalde en mesafeli olunan gruplarda görülüyor. Aileden ayrı yaşamak, bir ateistle, bir Ermeni’yle veya bir komünistle evlenme fikrini çok daha normalleştiriyor. Bu durum, farklı yaşam tarzlarıyla temas etmenin ve bireysel bir hayat kurmanın, toplumsal önyargıları belirgin şekilde azalttığını gösteriyor.

Oy tercihleri, kiminle evlenileceğini de belirliyor: Erdoğan’a oy veren gençler, ateist, komünist ve azınlıklarla evliliğe daha kapalıyken; Kılıçdaroğlu’na oy verenler bu gruplara daha açık. Ancak Kılıçdaroğlu seçmeni de aşırı milliyetçi biriyle evliliğe daha mesafeli.

İki adaya da oy vermeyen protestocu kesim ise ilginç bir profil çiziyor. Bu grup hem göçmenlere hem de azınlıklara karşı en katı tutumlardan birini sergiliyor. Bu da onların sisteme güvensizlikle kültürel muhafazakarlığı birleştirdiğini düşündürüyor.

Gündelik hayat pratikleri, özellikle aile evinden ayrılmak, sosyal mesafeyi azaltan en güçlü faktör. Siyasi kimlikler ise evlilik tercihlerinde net ve beklendik bloklar oluşturuyor.

Sonuç olarak gençlerin toplumsal hoşgörü haritasının eşitlikçi değil, katmanlı olduğu söylenebilir: Ahlaki/bedensel risk en sert dışlamayı, tarihsel/etnik uzaklık orta düzey mesafeyi, yerli siyasi–dini kimlikler ise en yüksek kabulü üretiyor. Bu yapı, değer beyanlarındaki liberal tonun, gündelik hayattaki pratik sınırlarla çeliştiğini gösteriyor.

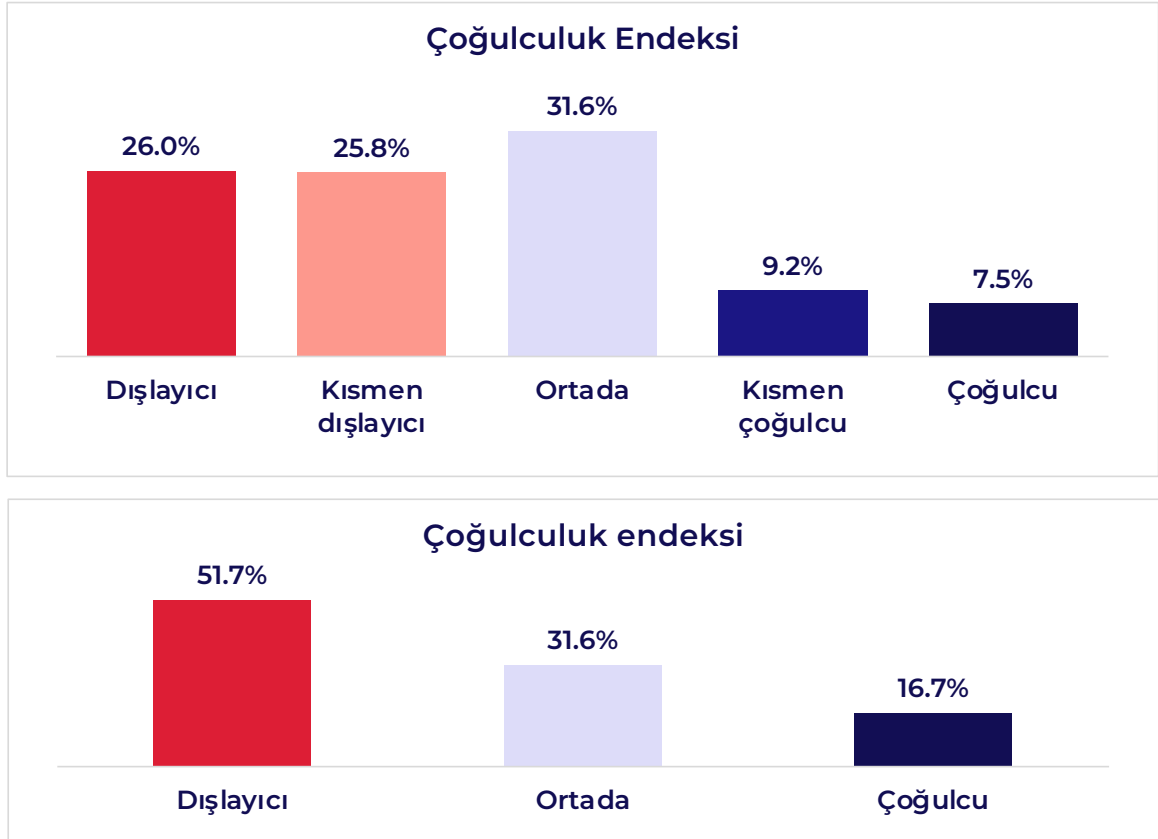

09

ÇOĞULCULUK
ENDEKSİ

9. ÇOĞULCULUK ENDEKSİ

Bu bölümde, gençlerin çoğulculuk anlayışının en zorlu sınav alanlarından süzerek türettiğimiz farklılıkları kapsayıcılık ve dışlayıcılık eksenini ve düşünce özgürlüğü hattındaki pozisyonları sergileyen çoğulculuk endeksine yer vereceğiz.

Grafik 55. Çoğulculuk endeksi

Gençlerin demokrasi algısı, yalnızca soyut değerler üzerinden değil, gündelik deneyimleri ve gözlemleriyle birlikte şekilleniyor. Gençlerin demokrasi, düşünce özgürlüğü ve farklı kimliklere hoş görüleri gibi başlıklardaki yanıtlarından bir ölçek geliştirdik. Ölçeğin 5'li kategorizasyonunda, özgürlükçü ve çoğulculuk açısından her başlıkta en olumlu tarafta yer alanlar %7.5. Belli firelerle çoğulculuk yönü ağır basanlar ise %9.2. Bu iki kümenin toplamına **kapsayıcılar** diyecek olursak da %16.7 gençlerin en demokratik kesimini oluşturuyor diyebiliriz. Diğer tarafta %26 her başlıkta olumsuz bir tavır sergileyenlerden oluşuyor. Bu orana az da olsa bazı konularda daha olumlu tavırları olanları da ekleyince %52'yi bulan **dışlayıcılar** olarak tanımlayabileceğimiz çoğunluk, çoğulcu bir demokrasiye yatkınlık göstermeyen daha ziyade çoğunluğun lehine bir otoriteryanlık eğiliminde olan bir tavır içinde. %32 ise çoğulculukla otoriteryanlık arasında kalıyor.

Özetle:

%17'lik kapsayıcı azınlık: Her koşulda demokratik ve çoğulcu değerleri savunan, raporun "ideal demokrat" profiline en yakın kesim. Bu grup küçük ama prensipli bir çekirdeği temsil ediyor.

%32'lik araftaki kitle: Çoğulculukla dışlayıcılık arasında gidip gelen, konuya ve bağlama göre pozisyonu değişebilen, ikna ve müzakereye en açık olan "salıncak" grup.

%52'lik dışlayıcı çoğunluk: Çoğulcu bir demokrasiye yatkınlık göstermeyen, daha çok çoğunluğun önceliklerini ve güvenliği merkeze alan, otoriter eğilimleri daha belirgin olan en büyük küme.

Çoğulculuk Endeksi Çapraz Tabloları

		Dışlayıcı	Ortada	Çoğulcu
Cinsiyet	Kadın	52.0%	32.0%	16.0%
	Erkek	51.5%	31.1%	17.3%
Hane geliri	Düşük	57.2%	25.2%	17.6%
	Düşük-Orta	55.8%	27.4%	16.8%
	Yüksek-Orta	49.3%	34.3%	16.4%
	Yüksek	39.9%	43.9%	16.2%
Çalışma	Öğrenci	48.7%	34.0%	17.3%
	Çalışan	52.8%	32.3%	14.9%
	NEET	52.6%	27.6%	19.8%
Yaş Grubu	18-21	51.7%	30.3%	18.0%
	22-25	51.4%	34.2%	14.4%
	26-29	52.2%	30.0%	17.8%

		Dışlayıcı	Ortada	Çoğulcu
Sosyal medya	Facebook	53.0%	31.4%	15.6%
	Twitter	47.1%	34.4%	18.6%
	Instagram	53.2%	29.1%	17.7%
	Tiktok	51.5%	31.9%	16.6%

		Dışlayıcı	Ortada	Çoğulcu
CB İkinci Tur	Erdoğan	68.1%	23.6%	8.3%
	Kılıçdaroğlu	39.7%	37.0%	23.3%
	Protesto	51.5%	36.3%	12.2%
	Yeni seçmen	49.7%	26.2%	24.1%
Siyasete ilgi	İlgisiz	50.2%	31.6%	18.3%
	Orta düzey	49.5%	35.2%	15.3%
	İlgili	58.2%	23.9%	17.9%

		Dışlayıcı	Ortada	Çoğulcu
Dindar	Hiç değil	37.4%	29.7%	32.9%
	Ortada	45.7%	37.8%	16.5%
	Son derece	57.1%	28.9%	14.0%
Milliyetçi	Hiç değil	43.5%	29.9%	26.7%
	Ortada	48.0%	36.0%	16.0%
	Son derece	56.4%	29.7%	13.9%
İdeoloji	Sol	37.9%	35.6%	26.5%
	Merkez	51.8%	35.9%	12.3%
	Sağ	66.6%	23.9%	9.5%
	Fikrim yok	53.8%	32.0%	14.2%
Anadil	Türkçe	55.8%	30.9%	13.3%
	Kürtçe	37.5%	34.4%	28.1%
İnanç	İnançsız	39.2%	39.8%	21.1%
	Kuşkucu	45.7%	37.2%	17.1%
	İnançlı	53.7%	30.1%	16.2%

Kadınlar ve erkekler arasında çoğulculuk eğilimleri açısından büyük bir fark yok; kadınlarda %16, erkeklerde %17.3 kapsayıcı oranı çıkıyor. Ancak dikkat çekici nokta, kadınlarda “dışlayıcı” eğilimin erkeklerle aynı seviyede yüksek olması (%52 civarı). Bu tablo, toplumsal cinsiyetin çoğulculuk algısını değiştirmedini, genç kadın ve erkeklerin siyasal değerlerde birbirine yakın davrandığını gösteriyor.

Gelir arttıkça dışlayıcılık azalıyor, ortada kalma eğilimi artıyor. Yüksek gelir grubunda dışlayıcı oranı %40’a düşerken, ortada kalma %44’e yükseliyor. Kapsayıcılık oranı ise tüm gelir gruplarında %16–18 bandında kalıyor. Bu tablo, gelir artışının dışlayıcı eğilimi kırdığını ama çoğulculuğu büyütmediğini gösteriyor. Yani refah, dışlayıcılığı yumuşatıyor ama çoğulcu değerleri otomatik olarak güçlendirmiyor.

Öğrenciler arasında kapsayıcı oranı %17.3 iken, çalışanlarda %14.9’a düşüyor; NEET gençlerde ise %19.8’e çıkıyor. Öte yandan dışlayıcılık açısından benzer bir tablo yok. Hem NEET gençlerin ve hem de çalışan gençlerin %53’ü dışlayıcı tutumda. Öğrencilerde dışlayıcılık oranı kısmen daha düşük: %48.

18–21 yaş arası gençlerde kapsayıcılık %18, 26–29 yaş grubunda %17.8. Yani yaş ilerledikçe büyük bir farklılık görünmüyor. Ancak 22–25 yaş arasında kapsayıcılığın 14.4’e düşmesi dikkat çekici; bu kesim muhtemelen işgücüne girişin ve sorumlulukların arttığı dönem. Bu tablo, gençliğin farklı evrelerinde değerlerde dalgalanmalar olduğunu gösteriyor.

Twitter kullanan gençlerde kapsayıcılık %18.6’yla en yüksek; Instagram ve TikTok’ta ise %17 civarında. Facebook kullanıcılarında oran %15.6’ya iniyor. Bu tablo, farklı sosyal medya mecralarının siyasal değerlerde küçük ama anlamlı farklılıklar yarattığını, özellikle Twitter’ın daha çoğulcu bir genç profiliyle örtüştüğünü gösteriyor.

Anadili Kürtçe olanlarda kapsayıcılık oranı belirgin bir şekilde daha yüksek: %28. Tabi Kürtlere ve anadilde eğitime yönelik tutumun da endeksin bir parçası olması bir etken. Öte yandan Kürtler haricindeki sorularda da Kürt gençlerin daha çoğulcu bir tutumda olduklarını da belirtelim. Hak talep eden bir kimliğin taşıyıcısı olmak çoğulcu yaklaşımları olumlu etkiliyor.

Erdoğan’a oy veren gençlerde dışlayıcılık %68.1 iken, Kılıçdaroğlu’na oy verenlerde çoğulculuk %23.3’e çıkıyor. Bu keskin fark, siyasal tercihlerin doğrudan çoğulculuk

değerleriyle bağlantılı olduğunu ortaya koyuyor. Seçim davranışı, yalnızca partilere değil, değerler dünyasına da işaret ediyor.

Seçime katılmayan ya da boş oy atan gençlerde kapsayıcılık oranı %12.2'yle düşük. Buna karşın yeni seçmenlerde oran %24.1'e çıkıyor. Bu tablo, ilk kez oy kullanacak gençlerin daha çoğulcu bir bakış açısına sahip olduklarını, protesto deneyiminin ise daha keskin tavırlara yönelttiğini düşündürüyor.

Siyasete ilgisiz gençlerde kapsayıcılık %18.3, ilgililerde ise %17.9. En düşük oran orta düzey ilgisi olanlarda (%15.3). Bu sonuç, siyasete "orta karar" ilgisi olanların daha dışlayıcı ya da ortada kaldığını; ilgisizlik veya yüksek ilginin ise daha çoğulcu tutumlara kapı araladığını gösteriyor.

İnançsız gençlerde kapsayıcılık %21.1, kuşkucularda %17.1, inançlılarda %16.2. Bu tablo, inançsız gençlerde çoğulcu değerlerin daha yüksek olduğunu gösteriyor. Ancak fark dramatik değil; yani inanç, tek başına belirleyici değil. Ancak dindarlık düzeyiyle korelasyonlar daha yüksek. Dindar olmayanlarda kapsayıcılık %32.9'a kadar çıkıyor; dindarlık düzeyi yüksek olanlarda ise %14'e düşüyor. Bu tablo, dindarlık düzeyiyle çoğulculuk arasında ters orantı olduğunu ortaya koyuyor.

Milliyetçilik düzeyi arttıkça kapsayıcılık düşüyor. "Hiç milliyetçi değilim" diyenlerde %26.7 iken, "son derece milliyetçi" olanlarda %13.9'a iniyor. Bu, milliyetçiliğin daha dışlayıcı bir değer çerçevesi ürettiğini gösteriyor.

Solda yer alan gençlerde kapsayıcılık %26.5, sağda olanlarda %9.5. Merkezdeki gençlerde çoğulculuk daha da düşük (%12.3). Bu tablo, soldaki gençlerin çoğulcu değerleri daha fazla sahiptiğini, sağın ise dışlayıcılığı güçlendirdiğini ortaya koyuyor. Merkezde ise daha fazla "ortada kalma" eğilimi öne çıkıyor.

10

DEĞERLENDİRME

10. DEĞERLENDİRME

İlgisiz Değil Uzak, Ümitsiz Değil Kaygılı, Konformist Değil Pragmatik

Araştırma ilk bakışta şunu gösteriyor: Gençler ya da gençlik denince hemen akla gelen heyecanlı, angaje, asi, radikal gibi nitelgelerle anabileceğimiz bir kesim değil karşımızdaki. Modern toplumda gençler denince en azından yirminci yüzyılın ikinci yarısından başlayarak yakın zamanlara kadar tanımlayıcı kabul edilmiş bu nitelikler, bugün ve buradaki gençliği tanımlayabilir olmaktan çıkmış, yerlerini başkalarına bırakmış görünüyor.

Öte yandan, gençler, hemen her devirde var olmuş “zamane gençliği bizden çok farklı” yakınmasının bugünkü versiyonunun ima ettiği gibi apatik, gelecekte ümitsiz, konformist, bağnaz da değiller. Aksine, sonuçlar, “zamane gençleri pek genç gibi değiller; yorgun, ümitsiz, ilgisizler” türünden kestirmeci çıkarımların doğru olmadığını, gençlerin değiştiklerini ve fakat bu değişimin köşeli kavramlarla tüketilemeyecek denli girift olduğunu, gençlerin değiştiğine işaret ettiğine hükmedilen kanaat ve tutumlarının daha ziyade arada-bir-yerlerde olduğunu gösteriyor.

Kanaat ve tutumları gençlerin hayata ve dışarıya karşı kayıtsız olmaktan çok farklı biçim ve kıvamlarda bağlı olduklarını, hayat ve iktidar karşısında genel olarak konformist olmaktan çok tedbirli olduklarını, devlet fetişisti olmaktan çok sosyal liberal olduklarını, buralı olmakla beraber buraya kapanmayı sevmediklerini, Cumhuriyetin vatandaşlık ve ülke temelli bizlik anlayışını benimsediklerini gösteriyor.

Agora Aktivizminden Dijital Aktivizme

Gençler son zamanda sıklıkla ve yakınılarak yakıştırıldığı gibi ‘kendilerine’ kapanmış, dünyayı umursamıyor değiller. Keza, apolitik de görünmüyorlar. Kapandıkları bir yer varsa dijital ortam ya da kişisel ekranları. Politikayı burada yapıyorlar. Burada politikler. Her an, her konuda değil, ‘ilgilendikleri’ alanda, sıkılmayacak kadar politikler. Modern toplumların agora aktivizmindense dijital aktivizme yatkınlar. Zamanın ruhuna uygun olması kadar rejimin otoriterleşmesinin agora aktivizmini maliyetli kılması da gençlerin dijital aktivizme yatkınlığını artırmış görünüyor. Aktivizmin mecrasının değişmiş olması gençlerin apatikleştiği tespitine biraz mesafe alınması gerektiğini gösteriyor. Apatik olmaktan çok bildikleri mecrada ve istedikleri kadar bağlanıyorlar gençler. Hep, her yerde siyaseti değil, zaman zaman ve yer yer siyaseti tercih ediyorlar.

Konformist de Değil

Köktenci, sert ideoloji ve tutumların gençleri cezbetmediği doğru. Ancak buradan hızlıca gençler konformist sonucuna sıçramak pek doğru görünmüyor. Konformizm gibi görünen ‘radikalizm eksikliğinin’ etrafta cazip bir radikal fikir ya da ideolojinin olmamasıyla ilgili olup olmadığı meçhul. Keza, konformizm olarak görünen tutum ve eğilimler bir kısmıyla otoriter rejimin gazabına uğramaktan sakınmak tedbirliliğiyle açıklanabilir görünüyor. Gençlerde hedonizme ya da umursamazlığa açılan bir konformizmden çok, tedbirli olmak ve cezbeden bir ideolojik pozisyon yokluğuyla açıklanabilir bir ‘bulaşmazlık’ var daha çok. Çevre ya da liyakatsizlik gibi net pozisyon almanın kolay ve maliyetsiz olduğu konulardaki

ilgili halleri gençlerde genel bir konformizmden çok parçalı ve rasyonel bir konformizmden söz edilebileceğini gösteriyor.

Devletçi de değil

Ekonomide liberalizm her yerde ve her kesimde olduğu gibi Türkiye’de ve gençler arasında da yoğun bir itibar kaybı yaşıyor olmakla beraber gençler ne ekonomide ne de genel olarak devletçiliğe çekilmiş de değiller. Derinleşen eşitsizlikten ve bilhassa liyakatsizlikten şikayetçiler ve sosyal devletten ve vatandaşların kamu yardımıyla minimum imkanlara erişebilmesinden yanalar. Ancak devletin ekonomi alanında sert kontrolünden yana görünmüyorlar.

Toplumsal sorunlar karşısında güçlü, vatandaşlara minimum imkanlar sağlayacak kadar korumacı ve sosyal bir devletten yanalar ancak kültürel ya da bireysel alana müdahil bir devlet ihtimalinden de tedirginler. Devlet ve ekonomi karşısından ortalamanın tutumu bir tür sosyal liberalizm olarak özetlenebilir. Güçlü, etkin ve sosyal bir devlet isteniyor, müdahil bir devlet değil.

Ziya Gökalp’e Dönüş

Liberalizm gibi, küreselleşmecilik, evrenselcilik ve bunlarla paralel olarak Batı da her yerde ve her kesimde olduğu gibi Türkiye’de de itibarlı zamanlarında değil. Gençlerde buralı ya da “her neyseler o olmak” eğilimi güçlü. Evrenselci ya da Batılı kimlik hallerinden çok millilik ve yerlilik, daha doğrusu ‘buralı olmak’ revaçta. Öte yandan, kendine kapanmış bir millilik ve buralı olmak gençler arasındaki ana eğilim değil. Batı’nın ya da dünyanın bizden iyi tarafları olduğu teslim ediliyor, özellikle de medeniyet ve teknoloji ya da işlerin yapılma tarzı söz konusu olduğunda. Milli ve buralı olmaktan vazgeçmeden ve bunlardan rahatsız olmadan medeniyete ve daha iyi olana açıklık olarak özetlenebilecek bu eğilim, Ziya Gökalp uzlaştırmacılığının yeniden revaçta olduğunu gösteriyor. “Bizim harsımız, Batının medeniyeti” formülünde kendisini gösteren Gökalp’in pragmatik ortalamacılığı gençleri de yakalamış görünüyor.

Kendimiz kalalım ama onlar gibi yaşayalım.” “Buralı ve milli olmaktan vazgeçmeyişimizin maliyeti medeniyetten, iyi bir hayattan vazgeçmek olmasın.” Gençlerin ortalama duygusu bu.

Cumhuriyetin Bizi

Gençlerde Allah inancı yüksek, dindarlık ve milliyetçilik yaygın ancak sınırlarının dışına taşan Türkiye ya da Müslümanlardan ya da Türklerden oluşan bir bizlik fikri yerine Cumhuriyetin sınırları ve Cumhuriyetin vatandaşlardan oluşan biz ya da millet fikri içselleştirilmiş görünüyor. Savaştan kaçıp gelmiş olmaları hasebiyle ‘anlayışlı’ olursa da, vatandaş olmayan Suriyeliler bizden görünmüyor, ancak tanınma taleplerine o kadar da hürmet edilmeyen Kürtler iyi kötü bizden sayılıyor. Suriyeliler yerli ve milli olanın sınırlarının dışında kalırken, Kürtler yerli ve milli bulunuyor, hem de kimlik taleplerine pek de iyi gözle bakılmamakla birlikte. Bu durum Cumhuriyetin vatandaşlıkla tanımlanan ve milli sınırlarla çevrelenen bizlik ya da millet anlayışının iyi kötü benimsenip içselleştirildiğini gösteriyor.

Her araştırma gibi bu da bağlam bağımlı bir araştırma. İki anlamda birden: Bir bağlamda yapıldığı gibi yapıldığı bağlamı yansıtıyor.

Araştırmanın yapıldığı bağlam pek çok biçimde resmedilebilir elbette. Ancak bir süredir yaşadığımız dünya ve Türkiye herhalde kabaca şöyle resmedilebilir: Dünya, üretici güçler, ekonomi politikaları ve siyasi yapılar itibarıyla büyük ve hızlandırılmış bir dönüşümden geçerken, Türkiye bir yandan bildiğimiz ülke olmaya devam ediyor, bir yandan da bildiğimiz ülke değil.

Dünya, malum dijitalleşme, yapay zeka gibi yeniliklerin de gösterdiği üzere, bir kez daha büyük bir teknolojik dönüşümden geçiyor, neoliberalizm 1980’lerde kurulduğu tahtından uzaklaştırıldı ve her yerde itibar kaybı yaşıyor; İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada iyi kötü bir istikrar sağlayan BM gibi kurumlar hızla zayıflıyor. Dünyanın bu büyük dönüşümüne Türkiye’nin dönüşümü eşlik ediyor. Türkiye, keyfilik ve hukuksuzluğun hiç olmadığı kadar güçlendiği bir otoriterleşme deneyimini yaşarken aynı anda bölgesel bir altüst oluşun ortasında kalmış durumda.

Araştırmanın bağlamı kendisini sonuçlarda da gösteriyor. Sonuçların işaret ettiği gençlerin kaygılı ve ümitsiz olma halleri bir yandan üretici güçler ve teknolojiye büyük dönüşümün, bir yandan da Türkiye’nin içine düştüğü bölgesel bağlamın ve tecrübe edilen otoriterleşmenin sonucu olarak okunabilir. Keza, gençlerin hayatla ve siyaset temas etme biçimlerinde gözlenen dönüşüm de dünyanın içinden geçtiği büyük teknolojik dönüşümle ilgili olabilir. Gençlerde görülen güçlü ve sosyal devlet arzusunun neoliberalizmin bütün dünyada yaşadığı itibar kaybıyla, milli ve buralı olmak eğilimlerinin güçlenmesini de BM ve iki kutuplu dünyanın çözülüşü gibi süreçlerle ilişkilendirmek mümkün olsa gerek.

Gençler hızla değişen bir dünyada yaşadıkları için kaygılı ve ümitsiz, otoriter ve yoksullaştırıcı bir rejimde oldukları için kaygılı ve tedbirli, giderek kırılgan hâle geldikleri için güçlü ve sosyal bir devletten yana görünüyor. Diğer deyişle araştırma, dünya değişirken, ülke yoksullaşır ve rejim otoriterleşirken genç olmanın ne menem bir şey olduğunu gösteriyor. Tutum ve davranışları gençler için pek genç gibi değil demek yerine, değişen bir dünyada ve yoksullaşıp otoriterleşen bir ülkede gençler demenin daha doğru olabileceğini gösteriyor. Tutumları farklılaşmış görünse de beklentileri pek de farklılaşmış gibi görünmüyor. Kaygılı ve uzak olsalar da refah ve demokrasi istiyorlar. Diğer deyişle, yirminci yüzyılın beklentileri yirmi birinci yüzyılın tutumlarına karışmış görünüyor. Gençler değişmişse dünya ya da ülke değiştiğinden değişmişler. Vaziyet bu görünüyor.

A blurred, high-angle photograph of an office environment. In the foreground, a person is seated at a round table, working on a laptop. To the left, another person is standing and leaning over a desk. In the background, a third person is seated at a desk, also working. The image is overlaid with a semi-transparent blue filter. The text '11' is prominently displayed in the lower-left quadrant, with a horizontal line above it.

11

POLİTİKA NOTLARI

11. POLİTİKA NOTLARI

Gençlik üzerine yapılan tartışmalar genellikle soyut temenniler ile karamsar tablolar arasında sıkışıyor. Oysa bu araştırma, Türkiye gençliğinin ne tamamen apolitik ne de radikal; aksine esnek, pragmatik ve yüksek uyum yeteneği sergileyen karmaşık bir toplumsal evren olduğunu gösteriyor. Gençlerin siyasetle kurduğu mesafeli ilişki, devletten bekledikleri "baba şefkati" ile "özgürlük" dengesi ve kimliklere çizdikleri sınırlar, mevcut politikaların neden duvara tosladığını açıklıyor.

Aşağıdaki politika notları, bulguların pratik ve dönüştürücü sonuçlarını görünür kılmayı amaçlıyor:

Gençliğin çeşitliliği

Gençler kaygılı ve geleceği belirsiz görüyor; ancak bu durum onları pasifize etmiyor. Aksine, gündelik hayatlarında esnek, maliyet hesabı yapan ve şimdiki idare etme becerisi yüksek bir strateji geliştiriyorlar. Kendilerini katı ideolojik ilkeler üzerinden değil, duruma göre pozisyon alan pragmatik reflekslerle kuruyorlar. Bu durum onları bir yandan tutarsız kılıyor, bir yandan da ihtiyaç anında hızlı uyum sağlayan bir profile dönüştürüyor.

Siyasetten kopmuş değiller; fakat siyasetin dili ve ritmi onları duygusal olarak tüketiyor. Evden ayrılma yaşının yükselmesi ve ekonomik bağımsızlığın gecikmesi, aile bağımlılığını güçlü tutuyor. Mutlulukla kaygı, iyimserlikle umutsuzluk aynı anda var.

Gençleri dinlemek ya da çağırarak katılım için yeterli değil; gençlerin kendilerini var edebilecekleri yapılar, örgütlenme biçimleri ve karar mekanizmalarının da gençleşmesi gerekiyor. "Gençleri çağırarak" değil, genç eksenli tasarım üretmeye ihtiyaç var. Onlara katı hiyerarşiler değil; inisiyatif alabilecekleri, girip çıkabildikleri esnek örgütlenme modelleri ve karar alma mekanizmaları sunulmalı.

Siyasete ilgi: Katılım değil, tükenmişlik bariyeri

Gençlerin siyasete uzaklığı basit bir ilgisizlik değil; daha çok "etkisizlik", "cezalandırılma korkusu" ve "duygusal maliyet" üçlüsünden oluşan bir bariyer. Siyaseti takip etmek, sürekli kriz ve çatışma görselleriyle karşılaşmak gençlerde duygusal tükenmişlik yaratıyor. Bu yüzden aktif ve sürekli katılım yerine "seçici maruziyet" tercih ediliyor—siyaset artık bir ilgi alanından çok bir yük olarak kodlanıyor.

Gençler kendilerini güvende hissetmedikleri için ses çıkarmakta çekingen olsalar da haksızlığa karşı da duyarlılar. Bu duyarlılık örgütlü siyasete değil, mikro-siyaset alanlarına akıyor: dijital kampanyalar, boykotlar, tüketim davranışları, gönüllülük gibi düşük riskli ama etkili alanlara.

Gençlerin siyasette yer bulabilmesi için esnek, geçiciliğe imkân veren, yük oluşturmeyen ve hukuki ve sosyal risk taşımayan kanallara ihtiyaç var. Siyasetin makro tartışma alanlarından çıkarılıp, gündelik yaşam, beklenti ve ilgi alanlarıyla da bağ kuran mikro-siyaset kanallarına ayrılması gerekiyor. Kırılgan değil, geçici ve akışkan örgütlenme modelleri gençlerin siyasetle ilişkisini yeniden kurabilir. Araştırma bulguları, gençlik örgütlenmesinin üç temel ilkeye yaslanması gerektiğini gösteriyor: esneklik (giriş-çıkışa izin veren yapılar), düşük risk (hukuki, sosyal ve ekonomik maliyet yaratmayan katılım kanalları) ve yataylık (yetkinin ve sorumluluğun bölüşüldüğü, gençlerin tasarım ortağı

olduğu mekanizmalar]. Bu üç ilke, gençlerin hem politik hem toplumsal faaliyetlerde daha kalıcı ve sürdürülebilir bir ilişki kurmasını kolaylaştırıyor.

Devlet Tahayyülü

Gençlerin devlet tahayyülü çelişkili gibi görünen iki beklentiyi aynı anda taşıyor: güçlü, koruyucu, gerektiğinde toplumu “toparlayan” bir devletle bireysel özgürlükleri kısıtlamayan modern ve şeffaf bir yönetim. Devletin hem kalkan hem de garantör olması arzusu, gençlerin yapısal belirsizliklerle dolu bir dünyada güven arayışıyla doğrudan ilişkili.

Türkiye’de alınan eğitimin işe yarayıp yaramayacağı, çabanın karşılık bulup bulmayacağı, meritokrasinin çalışıp çalışmayacağı belirsiz. Bu belirsizlik gençleri “neden okuyayım, neden çalışayım?” sorusuna sürüklüyor.

Gençlere yalnızca imkân sunmak değil, net hedefler, öngörülebilir yollar ve emeğin karşılığını veren bir sosyal devlet yapısı gerekiyor.

AB umudu

Gençler için AB yalnızca ekonomik fırsatların olduğu bir coğrafya değil; daha çok yaşam kalitesine dair özlemlerinin simgesel karşılığı. AB’yi cazip kılan şey sadece teknik kapasite veya teknoloji değil; kurallılık, belirsizliğin düşük olması, adaletin işliyor olması ve liyakatin karşılık bulduğu bir yaşam düzeni.

Bununla birlikte kültürel kaygılar tamamen ortadan kalkmış değil. Ahlaki yozlaşma, bireyselleşmenin aşırılığı veya kültürel çözülme gibi çekinceler hâlâ mevcut; fakat önceki kuşaklara göre çok daha zayıf. Çünkü bugün gençler Batı’yı uzaktan izleyen bir kuşak değil; orada yaşayan akraba ve tanıdıkları olan, Batı toplumları ile temasın yoğun olduğu bir kuşak. Kendi kültürünü koruyarak uyum sağlayabileceğine dair inanç geçmişe göre çok daha güçlü. AB üyeliğine dair tek ciddi fren, Türkiye’nin bağımsızlığının zedelenmesi veya “sömürgeleşme” ihtimalinin yarattığı ulusal gurur kaygısı.

Özetle AB, gençler için adaletli, öngörülebilir, kayırmacılığın düşük olduğu ve yükselme yollarının tıkalı olmadığı bir hayatın simgesi olma potansiyeli taşıyor.

Dış politika ve çevreye ilgi

Bu araştırmanın gösterdiği en önemli dönüşümlerden biri, gençler için dış politikanın artık “dışarıda” bir mesele olmaktan çıkıp doğrudan iç politika haline gelmiş olması. Gençler Suriye, Filistin, Ukrayna gibi çatışmaları yalnızca jeopolitik pencereden değil; kendi gündelik yaşamlarının güvenlik, ekonomi, kimlik ve yönetim boyutları üzerinden okuyorlar. Göç, sınır güvenliği, mülteci politikaları, uluslararası adalet gibi başlıklar gençlerin siyasal değerlendirmelerinde doğrudan iç politika etkisi yaratıyor. Bu nedenle dış politikayı tartışılmaz, devletin tekeline ait bir uzmanlık alanı olarak çerçeveleyen geleneksel anlayış gençlerle artık temas etmiyor.

Gençler, başka ülkelerden akranlarıyla temas kurmayı, krizleri ve çatışmaları müzakere edebilmeyi, uluslararası konuları yatay bir deneyim paylaşımına dönüştürebilmeyi önemsiyor. Dış politika bu nesil için yalnızca “yönetimlerin kararı” değil; toplumsal

sonuçları olan ve gençlerin söz sahibi olmayı talep ettikleri bir alan. Bu nedenle gençler dış politika kararlarının daha şeffaf, daha tartışılabilir ve toplumsal müzakereye açık olmasını bekliyor.

Benzer bir dönüşüm çevre meselesinde de görülüyor. Çevre gençler için artık salt küresel ölçekte, soyut bir gelecek riski değil; bugününü etkileyen somut bir yaşam meselesi. Orman yangınları, su kıtlığı, hava kirliliği, şehirlerin betonlaşması gibi başlıklar gençlerde yerli yurt duygusuyla doğrudan bağ kuruyor. Çevre yalnızca ekolojik bir konu değil; ülke bekası, yaşam kalitesi ve güvenlik hissiyle iç içe geçmiş bir mesele olarak okunuyor. Dolayısıyla gençlerin gözünde çevre politikası teknik bir yönetim meselesi değil; gündelik hayatı, toplumsal adaleti ve siyasal sorumluluğu ilgilendiren stratejik bir alan.

Bu iki başlık birlikte okunduğunda net bir eğilim ortaya çıkıyor: Gençler, eskiden devletin yüksek siyaset alanına ait görülen konuları toplumsal denetim ve demokratik müzakere alanına çekiyor.

Dış politika ve çevre, gençliğin yeni siyasal eşiğini oluşturuyor. Bu eşiğin karşılanabilmesi için küresel meselelerin yerel etkilerini ciddiye alan, gençleri yalnızca izleyici değil, aktör kılan yeni katılım mekanizmalarına ihtiyaç var.

Bir arada yaşam: Sınırlar özel alanda gevşiyor, kamusal alanda sertleşiyor

Gençlerin bir arada yaşam algısı, benzerlik ve fark arasında kurulan hassas bir dengeye dayanıyor. Kendisine benzeyen ötekiler kabul ediliyor; benzemeyenlere karşı mesafe artıyor. Korkunun kaynağı kültürel hegemonyanın el değiştirmesi ihtimali. "Türkiye ele geçirilirse, baskın kültür kayarsa ne olacak?" kaygısı gençlerin zihin dünyasında oldukça belirgin.

Gençlerin farklı kimliklere dair tutumları, eşitlikçi bir çoğulculuktan çok hiyerarşik bir hoşgörü düzenine işaret ediyor. Hiyerarşik hoşgörü, tüm kimliklere eşit mesafede durmak yerine, kimlikleri kültürel yakınlık, ahlaki risk ve toplumsal normlara uyum üzerinden bir sıralamaya tabi tutan bir tolerans biçimi. Bu çerçevede davranış ve yaşam tarzı temelli kimlikler en dış çemberde, göçmen ve tarihsel azınlık kimlikleri orta çemberde, yerli dini-millî kimlikler ise en iç çemberde konumlanıyor. Hoşgörü burada bir demokratik hak değil, çoğunluğun belirlediği koşullara bağlı bir imtiyaz olarak işliyor. Bu yapı, gençlerde özel alan için geniş ama kamusal alan için dar tutulan bir çoğulculuk anlayışı üretiyor.

Bu nedenle farklılıkların özel alanda varlığına geniş bir hoşgörü tanınırken, kamusal alanda görünürlük konusunda ciddi sınırlamalar isteniyor. "Fark olsun ama görünmez olsun" yaklaşımı, gençliğin çoğulculuğa dair en güçlü zihinsel bariyerlerinden biri. Temas, önyargıları kırma kapasitesine sahip; ancak olumsuz örneklerin hızlıca genelleşmesi nedeniyle tersine de çalışabiliyor.

Kültürlerarası entegrasyon politikaları, gençlerin temkinli çoğulculuğunu dönüştürmek için zorunlu görünüyor. Ayrımcılıkla mücadele yalnızca etik değil; bir arada yaşamın sürdürülebilirliği için yapısal bir gereklilik. Aynı mahallede yaşarken birbirine değmeyen toplulukların bir arada yaşamı uzun vadede mümkün değil.

CORE
ARAşTIRMA ENSTİTÜSÜ

2025

GENÇLERİN TOLERANS KAPSAYICILILIK VE ÇOĞULCULUK SINIRLARI

CATS Centre for Applied
Turkey Studies
NETWORK

**STIFTUNG
MERCATOR**

Federal Foreign Office